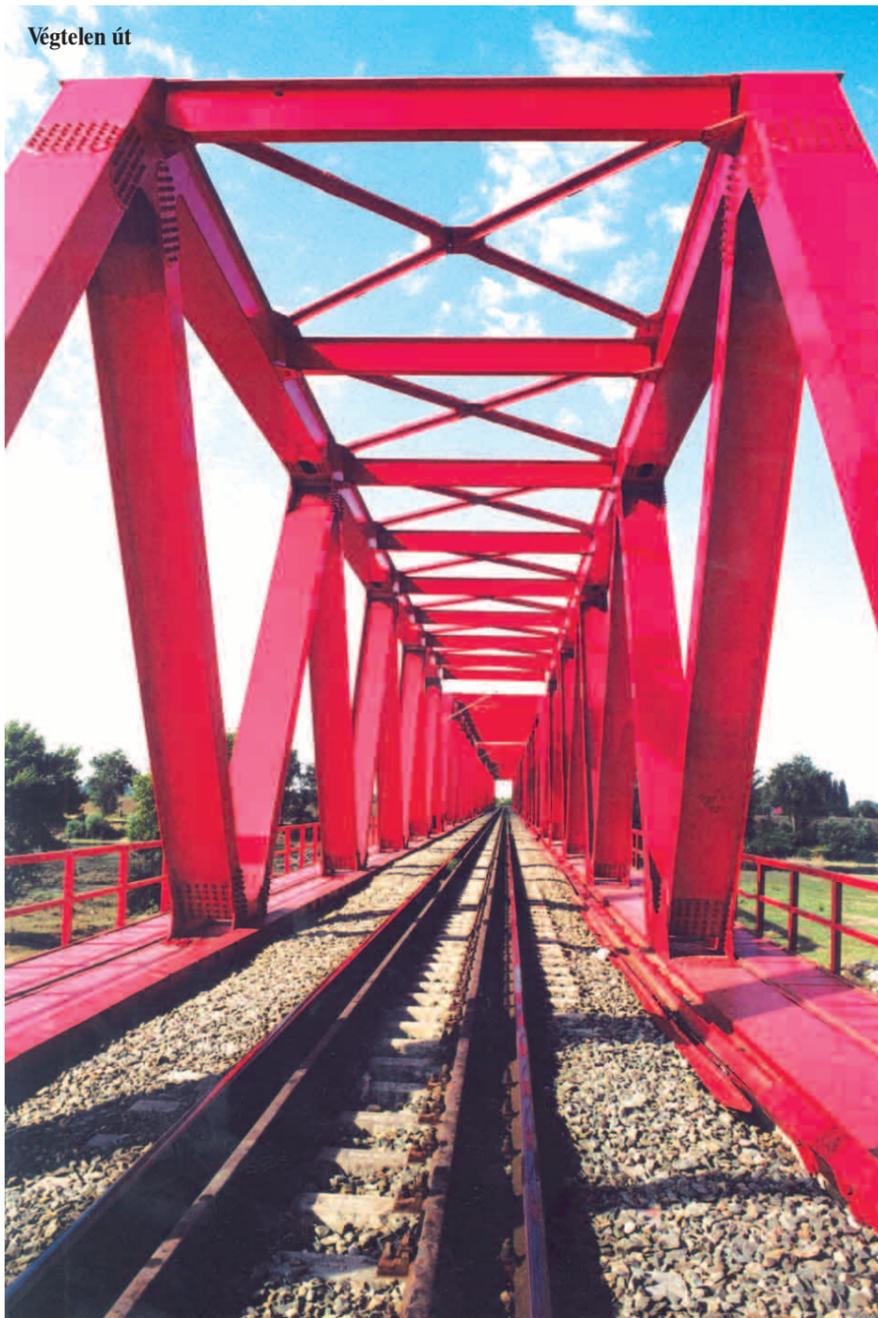

Kelen Ferenc EFLAP-fotóművész munkáival illusztráltuk lapszámunkat.
A művész bemutatása a 19. oldalon

Végtelen út

Orbán János Dénes

Epilógus a másik tigrishez

és nem szűnök meg keresni a délutánban
a másik tigrist, a sorokból hiányzót

Borges

A másik tigris, a sorokból hiányzó,
– ki életemből ugyanúgy hiányzik,
szomorú, és az életet kívánja.
Akárcsak én a halálot és azt,
hogy puszta kézzel szálljak szembe véle.
Gyönyörködnék, amint ugrik felém
a véresen zöld, sűrű alkonyatban,
s jelképből lésszen megváltó valóság.
Ölelem én, ő marcangolja testem,
fojtogatnám, míg az ősrégi földre
kicsordul minden vérem s szenvedélyem.
S míg lépdelek a túli fény felé,
a liánok közt lassan imbolyog
tigrisem, kit egyszer megöleltem
s kit nem csíkoznak többé verssorok.

40 ezer dolláros regénypályázat

Az Irodalmi Jelen irodalmi havilap pályázatot hirdet magyar regény megírására. A pályázatra, témától függetlenül, minden magyar nyelven írt regény benyújtható, amely még nem jelent meg nyomtatásban és közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. A beküldött pályamű terjedelme legfeljebb 600 ezer karakter (leütés) lehet. I. díj: 20 000 USA dollár, II. díj: 10 000 USA dollár, III. díj: 5 000 USA dollár. Három pályázati mű egyenként 1666 USA dolláros különdíjban részesül.

Beküldési határidő: 2005. november 30. (postabélyegző dátuma). A beérkezett pályaműveket neves megbízott irodalmárok bírálják el, 2006. április 30-ig. A díjakat ünnepélyes keretek között 2006. májusában adják át Aradon.

További információk az Irodalmi Jelen honlapján (www.ij.nyugati jelen.com).

BODOR PÁL (Diurnus)

Fejtő Ferenc Aradról és József Attiláról

(Két e-mail interjú Fejtő Ferencsel – és fejtegetések róla)

Fejtő Ferenc aradi emlékei

„Drága Palim,
Köszönöm leveledet. Hogy' képzeled, hogy ellen tudok állni a kísértésnek? Hogy' képzeled, hogy rengeteg elfoglaltságomra hivatkozva azt feleljem neked, hogy sajnos nincs időm az aradi, az erdélyi közönségnek is írni, amikor energiáimat főleg a londoni, berlini, párizsi stb. előadásokra kellene óvásban tartani.

Hát ezt nem teszem.

Elsősorban arra kérlek, hogy add át Böszörményi Zoltánnak szívélyes üdvözlétemet és jókívánságaimat, de saját megnyugtatómra most nem József Attiláról fogok írni, hanem magamról, az Arad városához fűződő viszonyomról.

Az aradiak tudomására szeretném hozni, hogy 1916-ban Fischel Artur nagybátyám és Sára nagynéném meghívására, a nyaramat Aradon töltöttem, ott voltam, amikor a város utcáit a román hadsereg elől menekülők tízezrei töltötték meg, ott voltam, amikor Mackensen tábornok vezetésével megérkezett a német felmentő hadsereg, amelynek tisztjei nagybácsimnál – aki malomigazgató volt – szálltak meg; engem nagyon megszerettek, mert tudtam velük németül beszélni, megtanítottak lovagolni a saját lovaikon, és búcsúzóul megajándékoztak egy csodálatosan kidolgozott, művészi törrel, amelyet a francia fronton zsákmányoltak.

Ez persze nem minden.
Folytatása a 4. oldalon

Fórum – Simó Márton: *A velünk élő Trianon*; Bodó Barna: *A kultúra csatlósai és csapdái*

2. oldal

Búcsú Szabó Gyulától – Fodor Sándor, Cseke Péter és Bágyoni Szabó István emlékezései

7. oldal

Mészáros Sándor Kukorelly Endre újabb verseiről; Fodor Sándor -anekdota; Nagyálmós Ildikó és Kántor Zsolt versei

6. oldal

Magyary Ágnes *Periton* című novellája

10. oldal

Könyvkritika – Lászlóffy Csaba, Tolnai Ottó, Szilágyi Domokos, Magyary Ágnes, Iancu Laura, Görömbei Tamás, Marosi Ildikó, Király Levente kötetéről

14., 15., 16., 17. oldal

Eszteró István: François Villon további testamentumából

11. oldal

Szalbek-Iratos – regényrészlet Sarusi Mihály készülő könyvéből

18. oldal

Nem láttam az újabb médiacirkusz jóvoltából Romániában és Magyarországon híressé vált Koltay Gábor-opusz *light* változatát, csak a teljes, a tizennégy részből álló sorozat négy DVD-n forgalmazott variációját.

Koltayról tudom, tudjuk, hogy világéletében szerette a nagy jeleneteket, amelyekben sajátos ízlés mentén koreografált (mű)népi környezetben – zene, mozgáskultúra, jelzéseként ható öltözké alkalmazásával, ehhez illesztett (Makovecz-féle) díszletek között – mozgatta a hősöket, s a versbeszéd, az ének, a hang- és fényeffektusok, a pirotechnika ismert vagy éppenséggel ritka eszközeinek alkalmazásával még jobban hangsúlyozza, felstímolja a mondanivalót. Mondhatnánk, hogy erőltetett és szajbarágós ez a mód-szer, de ugyanakkor korszerű is, hiszen a showbiznisz kipróbált kellékével, magas technikai színvonalon működik. Ilyen csomagolás segítségével jutott el arra a szintre, hogy munkáira jelentékeny tömegek figyeljenek fel és a későbbiekben: még emlékezzenek is rájuk. És bizonyosak lehetünk abban, hogy Koltay Gábor (és csapata) megújulásra is hajlandó, és ismételtelven vagy tartósan is képes olyan produkciókra, amelyekre százezekben mérhető létszámú néző kíváncsi, még most, amikor átjár minket a konzum-idiotizmus szelleme, meg valami integrációs frász és a véle járó „*furca didergés*”, mely nyomán úgy véljük, hogy „*egy angol dal lesz egyszer*” a hazánk (**Utalás Király László: Erdélyi ősz c. versére – szerk. megj.)**

A dokumentumfilm azonban nem játék-mozi, rockopera, musical vagy színdarab, hanem magát a valóságot dolgozza fel, mégpedig abból a célból, hogy a mások által megélt időt, s a benne tébláboló emberek életét megértsük, és némi tanulságot szűrjünk le magunknak a jövőre vonatkozóan. A művészi eszközök itt arra való, hogy a látást segítsék és megakadályozzák, hogy a kíváncsi tekintet előtt a tények gellert kapjanak, s az élmény szilánkjai sérton a szemünkbe csapódjanak. Az eltűnt időt író filmkészítőnek a feladata így eléggé nagy, felelőséges, és szinte megvalósíthatatlan, mert az abszolút elérhetetlen (a tiszta hitelesség) érdekében mindvégig a tovatűnt képekre és a gyors emberi emlékezetre hagyatkozva kell dolgoznia. Ezért kerülnek ide a beszélgető fejek, az archív fotók, a régi film-

A velünk élő Trianon

kockák, meg a *hozott anyag* (amit a rendező a kollégái és saját filmes múltjából most beszerkesztett ebbe az opusba). Nem tudni szándékos volt-e a rendezői akarat, amikor szívesen és gyakran használta a gödöllői *Szabadság Napja* régi filmkockáit, vagy a *Hősök Teréről* való felvételeket, de darázsfészekbe nyúlt, mert a zenei elemek, a kórus- és tömegjelenetek a romániai agitprop eszközeire emlékeztetnek, így nézve: mintegy ellenpólusai azoknak, a *Cântarea României* és az *Antena vă aparține!* című, egykor nagy tömegeket megragzó műsoraira utalnak vissza.

Mintegy tizennégy órán keresztül zajlik a Trianon-élmény feldolgozása. Tulajdonképpen nemcsak a Párizs-környéki békével, hanem annak előzményeivel és utóéletével, máig ható következményeivel is foglalkozik ez a sorozat. A megszólalók mindannyian ismert magyar személyiségek: *Pozsgay Imre, Nemeskürty István, Csuska István, Szervátius Tibor, Duray Miklós, Tökés László, Fejtő Ferenc.* Mindössze annyi a bajuk, hogy az átlagnál jobban szenvedtek a rablóbéke miatt, hiszen azokból (a negyedik) családokból származnak, amelyeket közvetlenül is érintett ez a Trianon nevű átok. Az sem véletlen, hogy ezek az emberek – amellelt, hogy igenis érintetteknek látszanak – úgy éltek, olyan pályát választottak, hogy folyamatosan arra kényszerültek, hogy folyton tanulmányozzák az idevonatkozó dokumentumokat, és lássák, keressék az ok-okozati összefüggéseket.

Ebben a pillanatban mindössze azt szeretném hangsúlyozni: végre akadt egy rendező, aki a legerősebb médium eszközeivel szólít meg minket, huszonegyedik századi csonka-magyarokat, és rákényszerít, hogy szembesüljünk a tényekkel, s megvizsgálva lelkiismeretünket ráébredjünk arra is, hogy még/már erről a nemzetet pusztító és csonkoló eseményről sem vagyunk képesek normálisan és együtt gondolkodni. A film bemutatása körüli hercehurca, az egymás-

nak ellentmondó méltatások alkalmassá tették a helyzetet arra, hogy a szomszédos országok bizonyos szervei, hivatalosságai, ha úgy tetszik: az egykori kis-antant létrehozóinak unokái, a Párizs melletti erkölcsstelség mai hasznélvezői nagyon gyorsan felemeljék a szavukat és kígyót, békát, büntetést vessenek ránk. Ránk, akik meg mertük és merjük nézni ezt a sorozatot. Holott ezt a filmet nemcsak számunkra gyártották, hanem a másik oldalon állóknak is. Akiknek máig tartó primitív és hazudott ünnepet – és némi, a mások rovásán történő, méltatlan felemelkedést – jelentett ez a béke, és máig sem néztek szembe önnön lelkiismeretükkel, a ténnyel, hogy tulajdonképpen egy nemzetközi (politikai) akarat és egy szerencsés érvényesített üzleti szándék pozitív oldali szereplői, és részben, akaratlanul, annak elszenezőivé váltak. Ezeketől a képsoroktól és gondolatoktól felébredhet (akár) a büntetést is egyesekben, hogy tulajdonképpen itt valakiket igencsak átverték (ha finomkodóan mondjuk), és a nyolcvan éve bebetonozott hazugságokat illene végre felülvizsgálni. Ha lenne hozzá ember, kellő bátorság és becsület. Nyilván. A kövek, a képek, az írás, a manapság más célokat szolgáló, egykor közadakozásból épült magyar intézmények hosszú sora, az anyagban és pénzben elhordott milliárdok megannyi bizonyíték: a kisebbségbe szorított magyarságok nagyobb szava, több becsülete, joga, jelentősebb vagyona lehetne, ha folyton ki nem fosztják.

Európa nem (vagy nemcsak) a jól átgondolt, és az erkölcs mentén megszerkesztett szabadság, egyenlőség és testvériség szabályai mentén építkezik, hanem becselenségen is, vérpados mocsokán, gályarabok és egzotikus rabszolgák verítékén is virul. Nem minden olyan, amilyennek látszik, s a patina rajta csak arra jó, hogy elfedje a kétesen szerzett csillogást. Egyszóval nem biztos, hogy a mai igazság és méltányosság, a nagy és sokcsillagos összebuzulás annyira jó, örökér-

vényű, és nem holmi haszonelvű érdek miatt való! Ez a Trianon egy kicsit Európa szegénye is, s az is marad, míg lesz, aki mondja (nyolcvan, száz vagy százötven év után is), hogy nekünk fáj.

Az a tény, hogy egy romániai (kereskedelmi) televízió sugározta a filmet (egyelőre a rövidebb változatot), máris jelenthet valamit. Jelezhet valami igényt, egyfajta cirkuszt is (!), meg jelezhet egyfajta készséget a másik oldalról. Nyilván nem azt, hogy revíziót kérjen önmaga ellen, nem azt, hogy külön kárpótoltjon, vagy – szinte erőszakkal – kínálja fel a legszélesebb autonómiákat. Nem. Alkalom van arra, hogy érveket sorakoztasson fel, okos, tudósi és cáfolhatatlannak látszó megállapításokat a médiában (ha kell, szakszerű nyugati segédlettel), mert a labda most azon a térfélen van, mondjuk, a románokén, s azok odaát (a budapesti magyarokról van szó) elég gyávák és széthúzóak ahhoz, hogy majd normálisan válasszoljanak, mert folyton attól tartanak, hogy mit szól ez a másik? Mintha bennük élne büntület, mintha ők szégyellnék magukat a túloidalt tapasztalható arrogancia és mániás sértődékenység miatt.

Pongyola módon fogalmazva: megint az erdélyi magyarság lesz, aki ezt megszívja. Nem az elit – nyilván –, nem a vezérféle vagy a jobban szituált polgár. Nem. Az átlagember. Az szenveddi meg, aki eddig sem érezte túl jól magát a bőrében. Az, akinek holmi választott személy mondogatott ezt vagy azt. Akit a deszantos köztisztviselő, s a proli kérdezgetett és vádolt, holott négyszáz kilométeres környezetben még a nagyapja sírját se tudta volna hirtelen megmutatni a bangyinnak.

De az is szenvedni fog, aki nézi a tévét, és csak úgy látja a dolgokat, csak úgy érti mindig, ahogy feliratozzák, ahogy belésulykolják a hazugságot, a mozit, úgy ahogy elébe konferálják a tendenciáktól és elfogultságoktól sosem mentes hergelő moderátorok. Mert megfosztják őt a való és igaz dolgok ismeretétől. A tényektől. Most és máskor is. Mindig. Talán a jövőben is. Az egyén maga azonban észre sem veszi, hogy megint átverik és elhitetnek vele egy újabb hazugságot, s arra gondol e boldog öntudatlanságban, hogy a valóságnak csak egy oldala van, egyetlen vetülete, amelyet, íme: most neki kegyesen megmutatnak.

SIMÓ MÁRTON

A történet ismert, talán túlságosan is az, mégis fel kell elevenítenem, ha az események keretén és jelentésességén kívánok nyilvánosan eltöprengeni.

Van egy film, történetesen Trianon sokat és – talán – soha eleget nem taglalt kérdés-gubancát feszegeti. A téma kapcsán mérhető tájainkon a mindenkori hatalom érzékenységi küszöbe: mennyire és miként reagálják le, milyen körben és kik érzik kötelességüknek Trianon kapcsán felkapni a fejüket, és veszélyt kiáltani.

Ismert: az újdonszerű bukaresti kormány legilletékesebbje, a miniszter asszony lépett a nyilvánosság elé, és kérte az illetékeseket, tegyék meg, amit ilyenkor kell. Ahogyan szokás, jelen van a történetben a kötelező „hamisság”, jobb helyeken csúsztatásnak mondják: a filmet Magyarországon, ahol készült, nem vetítik – az okok ilyen esetekre jellemzően homályban –, de valakiknek nagyon fontos volt, hogy Erdélyországban, magyar körökben nyilvánosságot kapjon az alkotás. A miniszter, új seprű, rámozdul a témára, kellő erellyel felszólítja az illetékes mozifőhivaltat, járjon utána és járjon el. A rendőrök pedig Mikulást meghazudtoló túlbuzgósággal lépnek porondra, és osztanak jobbra meg balra szép summájú büntetéseket.

A tájaink politikai viharaiiban edződött talán fel sem kapja a fejét, csak talán mormol valamit az orra alatt, hogy azért nem kell senkit ingerelni, van bajunk amúgy is elég. Persze, a történet nem ennyi, mert ugye itt van előttünk Európa kapuja, a belépés előtt minden külön hangsúlyt kap. Mi az, hogy cenzúra, kapja fel a fejét a jobboldali, s nehéz vele vitatkozni. Nem amiatt, hogy valaki – a szakminiszter – procedúrát kiállt, ez rendben. Nézzenek utána, vizsgálják ki. Nem kell neki mindent tudni, s talán éppen a rossz lábán állt, amikor megkérdették. De miért kell rámozdulni a helyi hatalmi gépezetnek, a prefektusnak, és aztán végképp nincs a helye a történetben a rendőrnek, aki ügyesen büntetett itt is, ott is.

A kultúra csatlósai és csapdái

Még az sem lep meg némelyeket, engem sem, hogy érdekvédelmi szervezetünk is lasan ébredt rá a helyzet valós jellegére, Trianon hívó szóként elfedte a történés közjogi lényegét. Amit szólásszabadságnak hívnak. Megszólalt persze, némi késedelemmel, jót mondott, az európai leckét idézte természetesen. Hogy a téma köréből még párszor, Strasbourgból is kiváltván reakciót, az már a velünk játszó európai történés velejárója.

Kis hazai vihar abban a bizonyosban... És itt kérném a külön figyelmet attól, aki olvasóként eddig velem tartott.

A miniszter asszony normálisan fogalmazott: amikor a sajtó elé állt, elmondta, neki külön szóltak, magyarán figyelmeztették. Új a bársonyszékben, valóban nem csoda, ha kislányos zavarában nem tudta, melyik – jobbak – lábára álljon fel. Mert akinek olyat mondanak Bukarestben, kormányzati körökben, hogy „ezek a magyarok valami nagy kavarára ragadtatták el magukat”, a szent román földet, integritást és etnikai békét emlegetnek – mert hitem szerint valami hasonló körítéssel tállták fel a figyelmeztetést –, akkor nincs olyan román miniszter, aki meg ne mozdulna. Ismétlem, azzal nincs baj, ha megkérdi illetékest és megneveti, mi történt és mi a regula. Még a figyelmeztetést is elfogadom. Alighanem ezt tennék a Temze partján is, vagy Berlinben-Rómában-Stockholmban, ahol a demokrácia nem tegnap feladott és eléggé meg nem tanult lecke.

Rendőr nem kerülne a képbe, az bizonyos. De kérдем én: van-e széles Európában olyan helyzet, mint az itt kibomló, amelyben az egyik oldalon a kultúrát a miniszter asszonynak feletteseként, miniszterelnökhelyettesként egy magyar felügyeli, ugyan-

akkor a másik oldalon állami büdzséből – jobb helyen közpénnak mondják – kap támogatást lapkiadásra az a valaki, aki a minisztart ebbe a hülye helyzetbe belevitte.

Ismert: Hajdu Győzőről és lapjáról, a román-magyar barátság ügyét „szolgált” kiadványról van szó. A címét nem írom le, mert még ekként sem kívánom reklámozni. Ennek a kiadválynak is külön története van. Valamikor a '90-es véres március táján, amikor Marosvásárhelyt egyesek nem állították etnikai csatátérre változtatni, igen, akkor el lehetett „adni” egy olyan lapot, amelyet Bukarestben szerkeszt az egykori zsenialisszimusz diktátor okos talpnyalója. És itt kezdődik a történet fura része, itt fordul át paradoxonba a helyzet.

Ha ma Romániában a magyarok képviselői kormányon lehetnek, ha ezt az ország elfogadja, sőt, igen sokan kimondottan jónak tartják, akkor kinek kell az olyan lap, amely „együtt” meg „egymásért” meg „szeretve” meg stb. szolgálja az etnikumok közötti jó kapcsolat ügyét? Ha még mindig nem jutottunk túl ezen a szakaszon, akkor nem tudom felfogni, hogyan lehetnek magyar miniszterek a bukaresti kormányban? Ha szükség van a „barátság” olyan propaganda-újságaira, amelyek hatásában talán maga a szerkesztő sem bízik, akkor a paradoxonok paradoxona áll fenn.

Természetesen nem erre a paradoxonra utaltam az előbb. Világos: Hajdu Győző és lapja semmit nem tesz, mert szemlélete és hozzáállása okán semmit nem tehet a román-magyar kapcsolatok ügyéért. Ezeket a kapcsolatokat immár sok éve a napi politika és a helyi közösségek együttes szerepértelmezései alakítják, és ha egy román megyében elfogadnak egy máshonnan jövő magyart

kormányképviseelőnek, akkor a kérdés, ha van, nem arról szól, hogy miért magyar jött, hanem arról, miért magyar kapott megbízást. Nem a magyar tisztségviselő okán, hanem a tisztségelosztás szempontjai miatt válik vitatémává a kinevezés.

A hajdugyőzők felett átlépett a történelem. Olyan tény ez, amelyre kár szót fecsegni. Csakhogy. Ha a figyelmeztetése azt indította el, amit elindított, akkor van egy kis szinkronizálási hiba. Tudjuk, de nem hisszük. Miként Istók, akit azzal enged ki a kórházból a pszichiáter, hogy meggyógyult, hisz tudja, nem macska. Istók bólogat is lelkesen, búcsúzkodás közben, hogy pár perc múlva lélekszakadva rohanjon vissza. Az orvosi „mi történt?” kinyög: kutya van az utcán, és hátha a kutya nem tudja, hogy ő nem macska...

Meg kell szokni az új helyzetet, lényünknek kell válnia, s a Trianon-film esete azt mutatja, ettől még elválaszt némi lelki út.

Addig is, amíg ezt bejárjuk, engedessék megkérdezem: kinek van szüksége hajdugyőzőre? Miért kell neki még mindig támogatást nyújtani? S ha pénzt nem kap – remélem, ezek után biztosan nem fog kapni –, meddig fogják túrni illetékesek, hogy levitézlett írónaként, közösségből kiszakadt-kizárt emberként még beleköpjön a közélet levesébe?

Maga a tény, hogy a miniszter asszony a sajtónak megrevezte, azt jelzi, még mindig fontos valakinek, „képben van”, „információi” eljutnak a legmagasabb fűlekig. Ez pedig a hitelesség kérdését veti fel: a bukaresti kormány részére ki a partner: a magyar közösség által delegált miniszter vagy a hatalom környékén sündörgő régi csatlós?

Ettől válik csapdává a Trianon-film ki-váltotta helyzet.

BODÓ BARNA

Az év tavasza, az élet ősze

BARTIS FERENC

Visszafellebbezés

Még várni kell az ítélettel:
éppen csak bimbózik a rózsza,
alig rügyeznek az akácok,
lányillatú a fenyőtoboz,
a vakolat még meg sem kötött,
nyújtóznak a szarugerendák,
a zsindelyek egymást keresik
s a kereszt a tetőn imbolyog;
Őt lesi a kivégzett legény,
aki lopva hazalátogat
s éjjelente tovább építi
házukat, pedig elkobozták
az utolsó ítélet előtt...

Időmérleg

Hús év. Fiam. Vonat. Ócska bőrönd.
Bőröndömben szülőföldem: Erdély.
Árnyék-kezek integetnek utánam.
Felém is árnyék-fejfa integet.
Hús esztendő. Most én integetek
mindenfelé a halál jóvoltából.
Élők, fogjátok marékra a fényt: –
árnyékomat.

Vészbeteljesülés

Anyám könnyének igaza volt.
Apám jóslata beteljesült.
Híres családuknak szertehullott:
elnévtelenült halottakra,
élő Bartisokra, Kardákra,
akik csak hallanak egymásról.
Széthullásukban szétszóródtak,
kapaszkodásban megmásultak,
idegen ágyba befeküdtek,
idegenségbe keveredtek...
Volt, aki Istent kiteszkolta
házából s családjá lelkéből –
áldozat s önfeláldozás, hogy
más legyen, mint egy Bartis–Karda?
Kiizzadja mai vétkeit
s a bőrét is levedli holnap...
Büszkeségünk mégis megmarad:
kötelezi a nevük s vérük,
s félnek, hogy utolérjük a meg-
másulás langyos posványában,
s ha olykor Csíkszentdomokosra
s Gyergyószárhegyre elvetődnek,
elkerülük vak turistákként
/idegen pózzal integetve/
a zokogó láng-temetőket...

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Végeredmény

A szív is megállhat egy szóra,
s a legfontosabb vonatok.
Mindenkiért eljön az óra.
Vidéki állomás vagyok:
itt találkoznak a halálban
a győzelmesen fontosak.
Velük a téli képen nyár van,
s a nyárból jégremény fakad.

Nyomok

A „mi lesz velünk” akció,
a „mi volt velünk” játék.
Ezüstbe fagy a tinta-tó.
A mi tavaszunk vár még.

Meztláb futni volna jó,
hol vascsizmában járnék.
Járok s ráhull a tiszta hó.
Írok. Valami vár még.

CSIKI LÁSZLÓ

Arcok

Árpi

Felveti a fejét, szétnéz, dacos állat,
belevert réműlettől reszket az ina,
talán mindjárt gazdájára támad,
vagy mert túrt, a büntudattól
dühödten ugorva a karám falának,
önmagát kellene eltipornia.

Pali és Mari

A lakáskulcsot visszaadtam,
jaj, a kulcsot majd' beadtam,
a részemet majd' kivettem,
de az egész számolatlan,
egyre megy, hetven vagy hatvan,
mivel százak voltunk ketten,
egy egész, megálmodatlan,
emiatt feledhetetlen.

Pisti

Elmennék én Hawaiiiba, Hawaiiiba,
ott a minden, s nincs benn' hiba,
el is vinne Mari fia, Mari fia,
csak hogy elvitt már a pia, már a pia.

Béla

Lopod a fámat,
állítja a magának
nyugtot áhító,
fejfat állító
fadöntő szállító,
és legény lesz a talpán
fenn a tar fán
legalább.
Ámde álma gyatra:
ó van alatta,
legfennebb faláb.

Fejtő Ferenc Aradról és József Attiláról

Folytatás az 1. oldalról

Amikor húsz évvel később¹ Franz Kafka hátrahagyott naplóját olvastam, rábukkantam, hogy e kiváló, német nyelvű zsidó íróársam ugyanabban az időben ugyancsak Aradon nyaralt, tehát nyilván találkoztunk is azon a remek sétányon, amelyen sokszor sétafikáltam a nagybácsim homokfutóján. Akinek egyébként volt egy Ella nevű, nagyon szép, nálam pár évvel idősebb lánya, akivel sokszor csókolóztam, együtt olvastuk az Ezeregyéjszakát... Aztán egy bolgár mérnök-höz ment férjhez s szem elől vesztettem, miután nagybácsim és nagynénim derék magyar honfirtársaim által Auschwitzba kerültek. Akkor még nem tudtam, hogy ez a sors vár a magyar zsidókra.

Egyébként akkoriban, Ady előtt Petőfi volt az emberideálom.

Ami pedig Arad városát illeti, nagyon megszerettem és ugyanolyan szeretettel emlékszem rá, mint amilyen gyönyörűséggel a nagybácsim malmában sütött friss zsemlekre, és azok ízére.

Azóta nem jártam Aradon, ez Erdélyben igen, tavaly, és milyen szégyen egy 95 éves fiatalemberre nézve: Segesvárott, amikor koszorúzni mentem Petőfi sírjához, elsírtam magam.

Szeretettel öllelek:

FERI

Arad-temesvári intermezzo

Mielőtt párizsi interjúalanyunk második, József Attiláról szóló válaszáat közreadnám, fölmerülhet a kérdés: honnan és mit ismert a mai aradi magyar szellemi életéről, Böszörményi Zoltánról is Fejtő Ferenc?

Onnan – mondják jó barátai, ismerősei –, hogy úgy jár körbe-körbe a figyelme, mint a radar. Hol Berlusconi vacsorál, hol a pesti Magyar Hírlapnak írja párizsi leveleit, hol Erdélyben körutazik kilencvenhatodik esztendőjében, hol az aradi Irodalmi Jelen Könyvek sorozatban megjelenő Anavi Ádám gyűjteményes költői életmű-kötetbe ír, az előszó helyébe, tisztelettel születésnapjára az idősebbnek: Fejtő fél évvel fiatalabb Anavinál. Fejtő augusztusban lesz 96 éves – Anavi idén február végén töltötte a 96-ot. Fejtő tehát arról is tud, hogy a Central European Time, azaz közép-európai idő tavaly tavaszi száma 92–102. oldalán részletesen beszámoltam nemcsak a köszöntő születéséről, a Temesvárral is sokat foglalkozó magyar történész és diplomata, Borsi-Kálmán Béla szerepéről. A CET-ben megjelent írásom címe: *Akinek 2004-ben – az idősebbnek kijáró tisztelettel – Fejtő Ferenc írt előszót.*

A címben csak annyi a csöppnyi túlzás, hogy „elsőszó”. Válogatás csak köszöntő.

Anavi Ádámnak 2004 elején, 95. születésnapjára, az aradi Irodalmi Jelen Könyvek kiadójától jelentette meg (nagyjából maga válogatta) verseinek gyűjteményes kiadását. Előszó helyett a költőnél fél évvel fiatalabb Fejtő Ferenc köszöntője jelent meg:

„Kedves Ádám, az idősebbnek kijáró tisztelettel köszönlek, mint aki nélkül Temesvár már el sem képzelhető. Amiként Markovits Rodion, Franyó Zoltán, Endre Károly és a többiek nélkül számunkra nem is igen létezett. De hát ezt Te is jól tudod. Egy-két halhatatlan epigrammád is tanúsítja. Nagy önkritikus vagy a hibásak nagy versenyén címűben:

*„a győztes csakis én leszek:
hibáim tökéletek” –
de kedvemre való a kacér sírfeliratod is:
„ily anyagot még nem teremtett isten –
hogy ellentétet ennyit egyesítsen.”*

Kívánom, hogy a bánási-erdélyi magyarság továbbra is, nagyon sokáig úgy szeressen, ahogyan megérdemled.

Ifjabb barátod:
FEJTŐ FERENC

E kéziratot a kötet szerkesztőjeként Budapestre vettem át Fejtő Ferenc kezéből.

Honnan e baráti hang, honnan az egykorúak ismeretése? Már túl a kilencvenes, egy Párizs-Temesvár telefonbeszélgetésben mutatkoztak be egymásnak. A CET olvasóinak elárulom: e hang-randevút a történész és diplomata Borsi-Kálmán Béla szervezte és rendezte.

„Tudós történészünk ifjan az Európa Kiadó, illetve a Nagyvilág szerkesztője, ma a román-

magyar-francia viszony és Románia történelmének ismert szakértője, számos, az irodalmi esszé és a tudományos tanulmány erényeit ötvöző mű szerzője, az ELTE docense. Előbb bukaresti, majd párizsi rangos kulturális diplomata. Sokat

foglalkozott Temesvár és a Bánság történetével és szellemtörténetével, így ismerkedett meg jó adat- és emlékközlőjével, az örökre friss, barátságos, máig egészséges Anavi Ádámmal. (Lásd a Jelenkornál 2002-ben megjelent, Polgárosodott nemes avagy (Megnemesedett polgár című) könyvében B-K. B. remek történelmi esszéjét e táj – színeit katalizma-gyorsasággal váltó – világról, melyhez valamilyen családi emlék is fűzi. Egyébként a Szatmár megyei Csengetbagoson született 1948-ban, Sziniváralján töltötte gyerek- és kiskamasz-korát. Első könyve (Együtt vagy külön utakon, 1984) a román és a magyar múlt ’48 utáni interferenciáiról szól. Az Élet és Irodalomban méltattam e könyvet; személyesen akkor még nem ismertem a szerzőt.

Nos, az Aradon alapított Irodalmi Jelen Könyvek kiadója és tulajdonosa, Böszörményi Zoltán költő (újabb, különös kötete most jelent meg a Kalligramnál Pozsonyban) karolta fel Anavi Ádám válogatott verseinek kiadását, kért fel szerkesztésére, utószavazására.

Az Anavi-kötet kiadásában multhatatlan érdemeket szerzett még a Nyugati Jelen temesvári szerkesztője, az író Pongrácz Mária, egyébként Gozdsu „Anna-leveleinek” főtárolója, közreadója. Alig néhány évtizede, frissen végzett kolozsvári egyetemistaként vittem le Temesvárra és ajánlottam be az akkori napilaphoz, a Szabad Szóhoz. Az Anna-levelekből szerkesztett kötetet a hatvanas évek végén fogadtam el kiadásra. (Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest) Néhány évvel Anavi Ádám Etika és kibernetika című, sokat emlegetett verseskötete előtt...”

Eddig írásom a CET-ben – ebből is megtudott egyet s más Fejtő Ferenc Aradról és írásának aradi vendéglátó házigazdájáról. De hát Fejtő rendszeresen publikál a Magyar Hírlapban, ott pedig ugyancsak az aradi irodalmi pezsdítésről olvashatót tőlem írást a Nemzetközi Könyvfesztivál napjaiban, tavaly áprilisban. Az Irodalmi Jelen nem minden olvasója kapja kézhez naponta a Magyar Hírlapot – ezért az a tisztességes, ha itt ebbe is bepillanthat, legalább néhány sorába:

Érdekes aradi könyvek – avagy Fejtő Ferenc ajánlása egy bánási költőről

Örömben szólok. Aradon, mely (amióta Orosz József azt a nevezetes rádiótudósítását 1989 decemberében, puskkalövésekkel fűszerezve onnan adta élőben) egyre kevésbé volt szem előtt, mostanság meglepően jó hírek szaporáznak felénk. (...) A föllendülő aradi napilapról, újfajta művészetek házáról és könyvkiadóról szólok.

Arad Nyugati Jelen című napilapja öt megye (fogyó) magyarságát szolgálja – ezt olvassák tehát a magyarok Temesváron, Karánsebesen, Deván, Enyeden, Vajdahunyadon is. No meg Aradon. Ahol a lapnak új székháza van, s ez egyben a város (...) új színhelye. A lap s a mellette teremtett könyvkiadó, az Irodalmi Jelen Könyvek kiadója és mecénása az aradi származású nyugati üzletember. (...) Jó harminc éve (ha nem több), egészen fiatal költőként ismertem meg, első kötetét, kedves dedikációval, ma is örömmel. Némrégiben a lap első oldalán azt láttam, hogy az Egyesült Államok bukaresti nagykövete Ara-

don épp a főszerkesztő vendége a sajtó házában. (...) Monacóban élő költő, aki Kanadában filozófiát végzett, (...) értékelvően vezeti könyvkiadóját is, mely a napokban mutatkozik be első ízben intézményesen Budapesten: a Nemzetközi Könyvfesztiválon, még pedig, ha jól tudom, egyszerre legalább nyolc könyvvel.

Az Irodalmi Jelen Könyvek kiadójának van érdeke a kivételeshez, érdekeshez. Többek között az idén februárban 96. életévébe lépett, életerős temesvári költő, Anavi Ádám válogatott verseinek gyűjteményét mutatja be Budapesten – a néhány hónappal fiatalabb Fejtő Ferenc ajánlásával, születésnapjára gratulációjával az előszó helyén. (...)

(Eddig az idézet a Magyar Hírlapban megjelent cikkemből.)

De honnan a jó kapcsolat Fejtő Ferencsel? Személyesen a nyolcvanas években ismerkedtünk meg. A Magyar Nemzetnél dolgoztam akkor. (1983 májusától 1990 decemberéig). 1985 első napján ott indult el Diurnus álnéven jegyzett napi rovatom. Rovatomban s a rovaton kívüli írásaimban jelentős szerepet játszottak temesvári, kolozsvári és bukaresti évtizedeim. 1990 végén megszüntettem rovatomat, lemondtam tisztségeimről, majd kiléptem a szerkesztőségből, tiltakozásul az ellen, hogy a lap privatizációjában szerintem szerkesztőségen kívüli-felüli döntésekkel előnyhöz juttatták a pályázó francia céget.

Fejtő Ferenc figyelmét némely írásom keltette fel. A nyolcvanas évek végén egyik párizsi utamon kaptam meghívást lakására. Remek délutántestét töltöttem nála, elbűvölten hallgattam remek memóriáról és óriási tudásról tanúskodó történeteit és világmagyarázatait. Persze az is lehet, hogy a meghívást nem cikkeimnek köszönhettem, hanem annak, hogy Fejtő a Figaro főmunkatársa volt, s e lap gazdája az a cég, amely a fent említett körülmények között megvette a Magyar Nemzetet. Az kétségtelen, hogy ő ajánlotta figyelmembe Emmanuel Kriegelt, a nevezetes cseh-szlovákiai volt vezető kommunista Annie Kriegel fiát, aki a Hersant cég megbízásából akkor már éppen Budapesten volt, Fejtő azt is tudta, melyik szállóban lakik, és mi a célja a magyar fővárosban. Azokban a napokban zajlott a Magyar Nemzet Újságírói Alapítványának főszerkesztő választása is. (Ez az alapítvány társtulajdonosa volt a lapnak. Én Párizsból szavaztam, telefonon.)

Hazatértemkor rövidesen megismerkedtem a Kriegel nevű fiatalemberrel és a céggel, amelyet képviselt. A tárgyalások egyik rövid szakaszában Henry Morny úrral, a francia cég egyik vezető figurájával az Alapítvány küldöttségét én vezettem. Csalódtam bennük, s módszereik meghökentettek. Ezt most itt nem kommentálom – már kiderült, ezért hagytam ott a lapot. Ebben az sem játszott szerepet, hogy rövid ideig az alapítvány kuratóriumának az elnöke voltam, és az sem, hogy 1990 augusztus hatodikán felhívtam Antall József – régről ismertem, kedveltem – és meggyőztem, hogy hirdessünk nyílt versenypályázatot, hiszen már kilenc világcég vagy világglap jelezte érdeklődését. Másnap reggel a lakásomon hívott fel a miniszterelnök: jogszabai szerint már nem szívható vissza az előző napi döntés. A lapot a Hersant vette meg, de néhány év múltán visszalépett. A Magyar Nemzet pedig teljesen elszakadt a múltjától.

Mindez tökéletesen indokolhatná Fejtő Ferencsel való barátságunk megromlását is. Mégsem ez történt. Soha neheztelet sem hallottam tőle éles állásfoglalásaim idején sem. A Magyar Nemzetben 1990-ben megjelent levélváltásom Jeszenszky Géza külügyminiszter úrral. Jól ismertük egymást, mindketten kurátorai voltunk korábban a Törzsök Erika alapította Transylvania Alapítványnak, Kötées Pállal hármásban képviseltük az anyaországot (talán 1988-ban?) az Erdélyi Magyarok Világszövetsége stuttgarteri kongresszusán, ahol előadást tartottunk. Sok mindenben elég közel álltunk egymáshoz. A szerkesztőségi alapítvány elnökeként nála, a külügyminiszter úrnál jártam, s egy akkor már elkészült, nekem címzett, feladásra kész, zárt borítékban a levelét is átvettem. Csak a szerkesztőségbe visszaérve bontottam fel, s döbbenet olvastam. Többek között azt fogalmazta meg, hogy minden nemzeti erény letéteményese csakis az MDF Felhívtam telefonon, engedélyét kértem

a levél közléséhez a válaszelevellel együtt. A két levél betöltött egy teljes kolumnát (újság-oldalt). A parlamentben levélváltásunk ügyében Bossányi Katalin, a kiváló újságíró, parlamenti képviselő interpellált felháborodottan a külügyminiszter levelén. Katona Tamás, Jeszenszky Géza miniszteri helyettese válaszolt. Felháborodásukban az akkori ellenzéki pártok kivonultak a parlament üléséről. Ez volt az első ilyen eset a több-pártrendszer visszaállítása óta.

Fejtő Ferenc benyomásaim szerint velem értett egyet.

Igaz, ennek voltak még közvetlenebb előzményei.

1983 áprilisában érkeztem Pestre, de akkor még nem reméltem, hogy Magyarországon maradhatok. Baráti körben sokat ostoroztam a magyar vezetést a magyar határokon túli magyarságot érintő – meg: nem érintő – politikája miatt. Igen megszerettem még Bukarestben és akkor már évtizede ott dolgozó kiváló magyar diplomatát, Karikás Pétert. Ő rendezte el Pesten, Knopf András segítségével, hogy fenntartásaim magasabb helyen is elmondhassam: Aczél Györgynek. Legalább másfél óras beszélgetés volt. Elmagyaráztam többek között, hogy még a román uralkodó párt sem monolitikusan Ceaușescu-hívó. Megkérdezte, van-e párton belüli alternatívája a Conducătornak. Mondtam, nekem van egy feltételezésem: bizonyos Iliescu. Nem ismerte a nevét. Részletesen elmondtam, amit akkor tudtam vagy reméltem.

Másnap felhívott, és megkért, foglaljam írásba mindazt, amit kritikailag megfogalmaztam a magyar vezetésről és a romániai magyarság helyzetéről. Közel száz gépelt oldalon megírtam. Aczél rövidesen köszönettel közölte velem, hogy Kádár is olvasta. Sajnos, nem sokára a dolgozatomat, persze, névtelenül, itt-ott idézgettek külső országokban, majd teljes terjedelmében megjelent a Nemzetörben, folytatásokban, s végül külön kötetben az Erdélyi Magyarok Világszövetsége és Ausztráliai Erdélyi Magyarok Szövetsége kiadásában, önálló kötetben.

Amikor 1989. december 22-én a képernyőn megláttam Iliescut, önelégülten elmosolyodtam, és azonnal megírtam a portréját a Magyar Nemzetben. Fejtő Ferenc ennek alapján, ezt a szöveget idézve megírta a maga publicisztikáját Iliescuról a Figaróban. Örömben Iliescu felhívott a Magyar Nemzetnél – pontosabban: üzent, hogy hívjam fel, és megadta a telefonszámát az elnöki hivatalban – és „hazahívtott”, mondván, hogy szükségük lenne rám. Köszönöm, nagyon megtisztelő, de nem térek már vissza, viszont interjút kérek. 1990. január 8-án fogadtott, az interjú megjelent a Magyar Nemzetben. A véres marosvásárhelyi események azonban megdöbbenettek, rájöttem, hogy tévedtem Iliescu megítélésében. Lassan más szemmel figyeltem tetteit és szavait – és rövidesen a Népszabadságban nyílt levelet intéztem hozzá. A román sajtó csak a válaszelevélét közölte.

Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy Fejtő Ferenc meggyőződött róla: nem az érdekeim, hanem a véleményem irányít engem.

Mindehhez közös barátaink is hozzájárultak, úgy érzem. Első helyen talán a már említett Borsi-Kálmán Béla történész, aki az Orbán-kormány idején vezető beosztású diplomata volt a párizsi magyar nagykövetségen, és akit Fejtő igen kedvelt, nagyra tartott – azt a (pécsi Jelenkornál megjelent) könyvét, amelyet a Fészek klub kupolatermében én mutattam be, Fejtő előszavazta. Borsi-Kálmán Béla, aki hozzám képest jobbra áll, a FIDESZ tagja, erdélyi, azaz partiumi születésű, művelt esszéistája a szakmájának: a történetírásnak, nagyon kedvelem. Az Órévén is sokat tudtunk meg egymásról: én Fejtőről, Fejtő rólam. Nyilván ezért is kért föl tavalay Fejtő, aki élete első erdélyi – gépkocsis – körútjára készült, hogy kísérjem el. Mivel napi mintegy tíz órát oxigénpalackhoz csatlakoztatva élek, és ezek a palackok nagyok, súlyosak, én nem vagyok már olyan mozgékony, mint Fejtő: kénytelen voltam nemet mondani. Erdélyből visszatérve Budapestre, Fejtővel és a világhírű tudós és író Bitó Lászlóval Borsi-Kálmán Béla és gyönyörű felesége, a német költő és újságíró Anat vacsoravendégei voltunk.

Folytatása az 5. oldalon

¹ 1936-ban; 1916-ban, Fejtő Ferenc aradi nyaralásakor Kafka 33 éves volt.

Magyar művészettörténet versben (2.)

Dinyés László

A koronázópalást Szentistvánjához

(11. század)

Miként baljós-karmos éjből
ha karvalyok rajzanak, kiválnak,
úgy jelented országalmás-
keresztes magad az égtelen világnak.
Az első mártír vérről írt nevével
megálljt parancsolva mindenféle
csalárdának, kik siratnának, nevetnének,
kik megvénneének, eladnának:
hogy mostantól karvaly népeknek nem enged
és karvalya sem lesz e nemzet!

Kristálygömbön tűnik át kézfejed,
a pogány bal, amely- lehet,
szentségtörő gondolat, de-
hat ujjat mutat!
Öröksége táltos ükapádnak?
Am örök a palást is, mit válladra vetett
Európa,
hogy mindent eltüntessen, rejtessen

mi benned sztyeppelelkületű,
és mégis! Felvarrta palástod aljára lényed
titkát
szerelmes Gizella s a finomka tű.

Irtatott hát a Jel alatt, ki véred volt
s aki csontosult pagonyhit pogánynak,
írmagja szakadár, torzonborz rokonnak,
barátnak, az igazakért, akik maradtak,
az igazakért, hogy tudják: fiai teremtő
Atyánknak, az igazakért, hogy magadhoz
ölelhesd
a hazában tied, kebledre hontalant,
nyomorultat,
hogy emeljenek Krisztusnak ékes házat,
és észrevétlenül terült szét álladon
őseid szellemét idéző szakállad.

Most hordozd körbe tekinteted, lásd fiaid,
mernek -e visszanézni rád leszármazottaid?
Sok vajkból-istvánok és istvánból-vajkok
hada,
legendás hősök és bitang betyárok,
bákok, peturok és csákiszalmazások,
megkövezett mártírok és kövező saulok,
palástforgatóknak állók és igaz pálok!
Adj királyunk végre bizonyosságot,
aranyláncsád éle hasítson világosságot
s vessze szemünkre évezredes álmod!

Fejtő Ferenc Aradról és József Attiláról

Folytatás a 4. oldalról

Nem lenne tisztességes, ha most megírnám,
miket mesélt, elemzett, kommentált körútja ta-
pasztalataiból. Bizonyára megírta és megírja. Na-
gyon szép este volt – hála a kedves és bölcs házi-
gazdáinknak is.

Fejtő újra elnézést kért, amiért nem tarthatta
tiszteletben nekem tett ígéretét, és nem Arad-
Temesvár érintésével érkezett vissza Erdélyből
Budapestre, és nem kereshette fel sem az Iro-
dalmi Jelen szerkesztőségét, főszerkesztőjét, sem
a nála félévvel idősebb Anavi Ádámot...

– Mindezek után talán érthetőbb, miért vá-
laszolt e-mailen arra a kérésre-kérdésre is,
hogy mit mesélne el az Irodalmi Jelen olvasóinak
József Attiláról, most, amikor születésének szá-
zadik évfordulójáról készülünk mindannyian
megemlékezni. Rövid, nyilván nem közlésre he-
venyészett kísérőlevele így szól: „Drága Pali,
annyira el vagyok foglalva a sok József Attila
telefonról, hogy azt hiszem, a legokosabb lenne,
ha most leírnám a vallomást József Attiláról
azzal a kéréssel, hogy add át Böszörményiék-
nek.”

Íme:

József Attila három versének – A Dunánál, Hazám, Levegőt – születéséről

„...Elhatároztuk a Szép Szóban, hogy külön-
számot hozunk ki a könyvnapra, 1936-ban, azzal
a címmel, hogy *Mai magyarok, régi magyarokról*,

mégpedig olyan számot, melybe ne csak a lap
munkatársai írjanak, hanem ahol megszólalnak
írók a régi generációból, kérünk például
Babitsról, Móriczról, Kassák Lajostól... A bökkenő
az volt, hogy Babitsal József Attila hadban állt,
ugyanis nem a legjobb viszonya volt Kassákkal
– bár nagyon tisztelte. (Bár tisztelte Babitsot is.)
Szóval abban állapodtunk meg, hogy nekem, lévén
a junior, az idősebbek közül még senkivel sem volt
időm összeveszni, az egész szám szerkesztését rám
bízák. És én elvállaltam ezt a feladatot. Azzal a
feltétellel, hogy a szám vezércikkét Attila írja majd
meg, mégpedig költeményben. Úgyhogy amikor
összeszedtem már a cikkeket, például Babits Mi-
hálytól – azzal a megjegyzéssel, hogy nekem adja
ezt a cikket, ne a Szép Szónak, mire azt feleltem,
hogy ha nekem adja, köszönettel elfogadom, én
viszont a Szép Szóban fogom hozni. Mire ő
mosolygott... Mindenesetre élete egyik legjobb
tanulmányát kaptam meg tőle, a Széchenyi
Istvánról szólót. Móricz Zsigmondtól pedig a
Bethlen Gáborról szólót, Kassák Lajos pedig
Petőfiről akart minden áron írni.

Szóval amikor már összejött az egész szám, ami-
re nagyon büszke voltam, mondtam Attilának:

– Most pedig te vagy soros, ne feledd ígéreted!
– Mit írjak? – kérdezte.

Mondtam neki, hogy tegnap hosszú sétát tet-
tünk együtt a Duna-parton, s akkor jutott eszem-
be, hogy a legjobb volna, ha azt ajánlanám
neked, hogy írj a Dunáról. Arról még sose írtál,
pedig...

– Igazad van, ez nem rossz ötlet... – válaszolta,
s másnap reggel már eljött hozzám – a szom-
szédban laktunk –, s hozta a verset.

– Még éjjel megírtam – mondta.

Rögtönözte ezt a verset, és ez volt a csoda ben-
ne, hogy nyilván csak ásnia kellett magában, és
mint a forrásvíz, kicsobbant belőle ez a csoda-
latosan szép vers.

Megjegyzem, ugyanezt a technikát újra elő-
vettük, amikor egy *Mi a magyar most* számot ké-
szültünk kiadni, megelőzve ebben két évvel Szek-
fü Gyulát, aki a Magyar Szemle szerkesztőjeként
adott ki hasonló címmel igen nagy feltűnést kellett
munkát. Ezt a számot megint rám bízta, s én
ugyanazzal a feltétellel fogadtam el...

Így ennek a számnak az előszavaként született
meg a *Hazám* című remekműve. Képzeltétek,
milyen büszke voltam arra, hogy ezeket mind az
én „megrendeléseme” írta – de Attila nagyon
szeretett megrendelésre írni, főleg, ha azt is
megmondták neki, mennyi pengőt kap érte. Például
a *Levegőt* című fantasztikus verset, amely-
nél hívebben senki sem írta meg, mennyire ful-
ladoztunk a rossz politikai éghajlattól az akkori
Magyarországon, Hevesi András rendelte meg
tőle a 8 órai újság vezércikkének. Megjegyzem,
ez akkor meglehetősen szokatlan volt, hogy egy
napilap verses vezércikkét közöljön, de Attila a
Japán kávéházban, délután négy és este nyolc óra
között megírta, azon felbuzdulva, hogy Hevesi
Bandi tízszer annyi pengőt ígért neki a versért,
mint amit általában a Népszava fizetett neki. Én
pedig meg voltam győződve arról, hogy csalt,
amikor azt mondta, hogy ezek a versek úgy
hamarjában születtek benne, csak meg kellett írni
őket.

Öllelek szeretettel:
FEJTŐ FERENC

KOVÁCS KATÁNG
FERENC

8.
ciklusba szedem
visszanyelt
bitang
vers
soraim
sorban állnak
mint
terek
faragott szentjei
falra mázolom
lefojtott
hamis
kép
álmaim
vakon fénylenek
mint
kertek
lepusztult bokrai
10.
Nagyanyám
még azt is tudta
ha a meggyet kimagvazza
vízbe fő az íze.

Amúgy különben
köpködni kell

11.
fák koronája
veszti a földre
csipke redőbbe
ráncolt fátylát

társtalanul az
ősz aranyában
illata árad
fonnyad a nap

13.
két szó nem elég
hang sem a mélyből
csöndes szelek
a kitért ablak szárnyán
hogy jelezzék
puszta jelenlétet

zárkóztak vagyunk
tudom
két kemény tollvonás
dúr a lehangolt
zongorán
rekedt szaxofon
a hatodikról

közeledsz
húzódozom
kezet adsz ha
torkodnak esem
de nézd kedvesem
hogy forog kering
kedvünkért a világ

24.
az angyalok
csak a filmekben jönnek
harsonaszóval

nálam egy Kerub
titokban járt

kalapot emelt
mondhatni glóriát

szárnyait
mint kabátot mások
fogasra tette

nyújtotta
angyali kezét
és lesegített

az ablakból
a hetedik

*Részlet a *Soha ne kérj bocsánatot!* című, a
Napút kiadónál a könyvhétre megjelenő kötetből.

Impresszió

MÉSZÁROS SÁNDOR Gyerekhang és lemondás

– Kukorelly Endre újabb verseiről –

A gyerekek bosszantóak. Legalábbis engem bosszantottak, ha jól emlékszem, és feltehetően jól, ha a bosszankodás, mint érzés, megmaradt. Már önmagában az a szó is, hogy gyerekkers – réműletes! Nincs is ilyen, a felnőttek találták ki: direkt a gyerekek bosszantására. Egy gyerek soha nem gondol arra, ha verset olvasnak neki, vagy netán már ő maga olvas, hogy ez vagy az a vers éppen gyerekkers lenne, és ezért tetszik neki. Nem, a gyerek, azaz a gyerekek többsége lenézi a gyerekes dolgokat. Vagyis éppen azt nem fogadja el, amitől a jó szándékú felnőttek megkímélnék, hogy ő még a „rendes”, az „igazi” verseket nem értheti, ezért kell neki még gyerekeknek való verseket olvasni. A gyerek: nos, az kicsi, ő pedig nem az – persze, vannak ilyenek is, hogyne lennének, például az öccse vagy a húga, ők aztán tényleg kicsik, meg esetleg a többiek az óvodában. S bármennyire kicsi vagy nagy, azt végképp nem fogadja el, hogy ő még nem érthet meg egy igazi verset. És mikor fogja „igazán” megérteni? Majd ha felnőtt lesz? Bizti? Akkor valóban jobban megérti a verset, amit máris teljesen ért? És hát különben is, a gyerekkers nem igazi vers?! Akkor tehát ki az, aki eldönti, hol a határ, és mi a különbség?

Közismert Weöres Sándor önértelmező kijelentése, hogy ő soha nem írt külön gyerekkers verseket, hanem a már meglévő verseiből válogatott a gyerekek számára. Ráadásul, mindez az 1950-es években történt, amikor Weöres Sándor költészete nem jelenhetett meg a „felnőtt nyilvánosságban”, így ez a tette elsősorban a politikai cenzúra kijátszásának leleményes gesztusaként maradt fenn: elfedve azt a sokkal radikálisabb poétikai újítást és döntést, hogy a válogatás eltörölte a „gyerekkers” és a felnőtt költészet közötti éles határvonalat. Vagyis a gyerekkers fogalma nem a szerzői intenció vagy a jelentésség felől ragadható meg, hanem a válogatás hatás-potenciálja jelöli ki a befogadók körét, ami – rendszerint – utólagos felismerések és döntések eredménye. Aligha véletlen, hogy éppen Weöres Sándor: *Ha a világ rigó lenne* és egyéb könyvei lettek a modern magyar gyerekköltészet alapművei, amelyeken immár nemzedékek nőttek föl. És a hatás rendkívülisége is ebben rejlik:

nincs olvasó – akár felnőtt, akár gyerek –, aki biztosan eldönthetné, amikor egy-egy Weöres-verssel találkozunk, hogy ez vagy az a mű éppen gyerekkers-e.

Ebben az értelemben Kukorelly Endre újabb verseiről sem tudom és nem is akarom eldönteni, hogy gyerekkers-e valójában. Persze, mi az, hogy „valójában”? Inkább úgy kellene kérdezni, hogy egyáltalán versek-e ezek? Talán nem árt föltenni ezt a naiv vagy álnaiv, de mindenképpen radikális kérdést, hiszen e szövegekkel először találkozó gyermek alighanem fölveti ugyanezt. Ugyanis számára nem magától értetődő, hogy mitől vers a vers. „Azért kell nekem még több baba, mert még kevesebb babám van.” Ezt például aligha tartja versnek az, aki a hagyományos költészet-felfogások fogalmi keretein belül gondolja el a verset. Egy gyereket még nem kötnek ezek a normák, ezért könnyebben belemeleg abba a játékba, hogy egyetlen sor is lehet akár teljes vers, még akkor is, ha ennek a sornak nincs is tonna-súlyos jelentése, sem ún. költői eszközei, csupán egy köznapi oxymoron aknáz ki a szöveg. Ami által egyszerre fedi föl és leplezi le a gyermeki vágy logikáját. Vagy a vágy mindenkori gyermeki természetét.

„Most költőnő legyek vagy táncosnő, vagy uralkodjak?” A költői kérdés felidéri a gyermeki kérdés értelmességét, de nem azonos vele. Sőt, a mondatszintaxis iróniája rést üt rajta, és ezzel megkérdőjelezi a fogalom egyértelműségét.

Kukorelly bosszankodó költő. Elsősorban az irodalom túlzott irodalmiassága bosszantja, vagy ahogy ő fogalmaz, „az irodalom nagy potroha”, ami mérhetetlenül ránehezedik a nyelvre, és ez által az irodalmi beszédformákra. „Akkor hát miért untat és fáraszt a tiszta költészetnek nevezett vegyi kivonat, különösen, ha verses formában találják? Miért nem vagyok képes elviselni ezt a monoton, szakadatlan fennköltéssel szárnyaló éneket, miért alatt el a ritmus és a rím, miért érzem a költők nyelvét minden lehetséges nyelv közül a legérdektelenebbnek, miért oly kevéssé csábító számomra ez a Szépség, és miért nem ismerem hitványabb stílust, nevetségesebb beszédmódot annál, amikor a költők szólnak magukról és a Költészetéről?” – írja Witold Gombrowicz a *Költők ellen* című esszéjében (Pályi András fordítása), és ezek az éles kérdések rávilágítanak Kukorelly költészetének antipóetikus attitűdjére. Mert ha valami kezdettől fogva irritálja *A valóság édessége* vagy a *H.Ö.L.D.E.R.L.I.N.* költőjét, akkor a költészet-

nek ez a fajta túltengése, a szépen megformált beszéd kultusza: fölhalmozás és rutin és önmagasztalás – éppen ezért ront neki Kukorelly költői retorikája mindennek már a nyolcvanas években. Pontosabb volna azt mondani, hogy erről a költői hagyományról mond le, vagy ebből vesz vissza, hiszen már nem hisz a neoavantgárd szubverzív és alapító gesztusaiban, az új kérelhetetlen hajszolásában, de a költészetellenességét fontosnak tartja. Az új a művészetben persze mindig viszonylagos és kontextus-függő, ezért némileg elsikkadt annak a kezdeményező szerepnek tudatosítása, amit Kukorelly Endre írásmódja töltött be az elmúlt időszak magyar lírájában, és ami a visszavétel, az ismétlés és a lemondás poétikájára épül. Sebők Zoltán hangsúlyozta az ajándékozásra szóló, Németh Gáborral folytatott beszélgetésében, hogy a modern művészet már nem fölhalmozási, hanem lemondási verseny is.

„Címtelen mese

Volt egyszer egy király.
Gyíkok szlahtak a várban,
hívta az udvarmestert, jójijide!!! De nem jött.
De meghallotta egy kutya és elkapta a gyíkokat.
Vége”

A huszadik század elejének jelentős művészei az ősi, távoli és primitív kultúrákkal egy időben fedezik fel és kezdik el magasztalni a gyermeket, a gyerekkrajzokat és -meséket épp úgy, mint az afrikai kultikus szobrokat. Ez a fajta gondolkodás mindmáig sikeresen formálta át művészi értékelésünket, mert ha idemácsolok egy Kukorelly gyerekkersét, akkor nem kétséges, hogy a *Címtelen mesével* összehasonlítva, melyik szöveg tetszik jobban:

„A Samu egy erős legény,
szörnyen tekeri a szegény
triciklijét, teker sokat,
rugdossa a kavicsokat,
hadonászik és sipákol,
bármint szétszed, összeráamol,
tud jól rúgni, de nem nagyon,
kicsit rúg, nem fáj, ráhagyom,
nyer memóriáját,
tud fájni is, télen fázott,
ha földobják és elkapják,
mint egy kezes-lábas labdát,
elkeredik irtóra
szája, mint a falióra,
ez megy neki, tetszik neki,
hát még nekem.”

Ugye, ugye. A gyerekkers autentikussága olyan erős és masszív kihívás, ami újra és újra megkísérti a költőket, még ha ebből a játszmából többnyire vesztesen is kerülnek ki. Viszont legalább ennyire izgalmas pedagógia kérdés, hogyan „nevelődnek el” a gyerekek a költészet-től, míg rettentően okos és sikeres felnőttek nem lesznek. De ez egy másik mese, kicsit fárasztóbb és unalmasabb, akár egy tornaórát követő nyelvtan óra, ahol a költői hatás stílus eszközeit kell kimutatni, így ebéd előtt.

NAGYÁLMOS ILDIKÓ

A lényeg

Úgy álmodlak ébren minden este,
magamat benned megkeresve,
hogy megtalálj, s nevedre
mondom:
a te gondod összes gondom.
Bánatodat gyakran megérezem,
tisztességet nem lehet pénzen...
de mást igen, mi haszontalan,
bár lökném ki magamból magam,
hogy legyek mi vagy, szabadság,
járom,
ne hagyj magamból kitalálnom,
ha elfeledsz, meghalok este
magamban, tégedet keresve.

Ajánlás

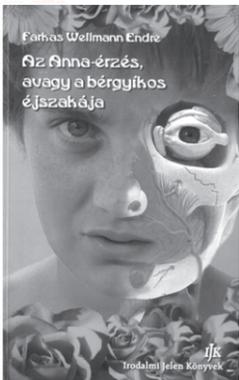
Már nem haragszom rátok,
legények,
Szeressetek, és ez a lényeg.

KÁNTOR ZSOLT

Opus 78

Reggel egy falevelet talált az
ágyában.
Szőlő, mondta és felkelt.
A must rászáradt, kommentálta a
felesége.
Ha jobban megnézzük. Vér.
Így Ő.
A lánya mást beszélt.
Szerinte piros filctoll.
A fia egy ollóval a kezében
mászált
A balkonon és bekiabált:
Az egész egy álom.

Irodalmi Jelen Könyvek IJK

Az Anna-érzés, avagy a bérgyíkos éjszakája

Farkas Wellmann Endre új kötete a bérgyíkos alteregó és attitűd szemzögéből tesz kísérletet a múlt történéseinek újraértelmezésére. A szerző négy éve nem jelentetett meg könyvet, jelen munkája e tekintetben is érdekességnek számít. *Aki ott állt a vers mögött / a múlt rajzolta foltozás / s kontúrja átút a hiányon* – áll ajánlásokban a kötet hátlapján.

FODOR SÁNDOR anekdotája

Földes, Fischer bácsi, a körlevelek és még egyszer Kocsedo

Irodalmi művek lektorálása kapcsán külső referensekként nemcsak irodalmárokat mint inkább „szakembereket” kértünk fel, történéseket, párttörténéseket, hogy ne hibázzunk – és ne hibázzék szegény Szerző se. Így például Nagy Istvánnak *A legmagasabb hőfokon* című, az államosításról írt regényét is nemcsak párttörténések böhászta végig, nehogy „hiba” csúszsék bele, hanem Fischer bácsi is, az UNIREA gépgyár munkásigazgatója, akit államosításakor neveztek ki és igazgatói székéből is ment hosszú évek multán nyugdíjba, noha a többi, 1948-as „munkásigazgató” egy év alatt mind lebukott. Kérésre tehát Fischer bácsi is elolvasta a Nagy István regényét, tett néhány megjegyzést (már nem emlékszem ezekre), de nem felejtettem a Földes Lacinak adott válaszát, aki megkérdezte tőle, mi a magyarázata, hogy a valamennyi hajdani „munkásigazgató” közül egyedül ő maradt a helyén? Fischer bácsi kész volt a válasszal:

„Egyszerű. Minden év elején átvettem a minisztériumból a tervet. Ehhez tartottam magam. Ezentúl minden utasítást-pontosítást-tervkiegészítést olvasatlanul dobtam a papírosárbam.”

No hiszen. Ez nagyon tetszett Földesnek, és átvette a módszert.

Egy alkalommal a Kiadó nemzetiségi részlegének a főnöke, Bonyhádiné, aki kedvelte szerkesztőségünket, nemcsak rosszkedvűen, de szokásától eltérően felindultan érkezett meg Bukarestből. Földes Laci ugyanis füle botját se mozdította az Igazgatóság körleveleire, köztük egy, politikai szempontból fontosnak ítéltre se, amiért igen szigorú bírálatot kapott a Főnöknő, Bonyhádiné.

Mondom, igen bosszúsán érkezett. Alig ültünk le, rögtön megkérdezte Földestől „Miért nem válaszolt a körlevelekre, kivált arra a politikailag igen fontosra?”

– Melyikre? – kérdezte Földes ártatlanul.
– Hát arra, amit két hónapja póstáztunk maguknak!

– Ja, derült fel Földes és a papírosárra mutatott, az biztosan ide került...innen pedig a szemébe!

Bonyhádiné majdnem elsírta magát.
– Elvtársak, hát ti így bántok a körleveleinkkel?! Most én mit mondjak az igazgatóságnak?! Halljam!

Földes szigorúan ránk nézett, és megadta a hangot:

– Ott Kocsedo szigetén...

Kórusban mennydörögtek rá:

– Reszket a jenki parancsnok!

– Ez a mi válaszuk a kérdésére, Bonyhádi elvtársnő – mondta ünnepélyesen Földes.

Bonyhádiné elnevette magát.

Máig se tudom, mit jelentett az Igazgatóságnál a kolozsvári szerkesztőségénél tett látogatásáról, de soha többé nem kérték számon rajtunk a Kiadó Igazgatóságának a körleveleit, még akkor se, amikor Kocsedo szigetről tán már régóta el is költözött a „jenki parancsnok”.

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN

Józan szőlőhegyi beszéd

avagy: sorok
egy Kányafő hegyi pinceszőlő oldalára

(Szabó Gyula ötödik szívrepesze után –
önmagunknak is)

elkaphat bármikor egy csapós utcasarkon
kicélt lámpaszem meredezne reád is
zsebelne szél gyanús benyúlna homlokodba
s csak kiűrítne

szép gonddal csomagolt családi titkaidból
s tépne akár a fát e véres tüntetésből
látod mélyül az ég ne benned esteledjék
vak teleholddal

törődj tenmagaddal nyugalmad fészke bántson
utcasarokra ér úgyis reggelre a világ...
költő járjon roham-veszélyben éjben éljen
s ne hadonásson

tömje torkát inkább csalánnal s venyigével
koponyahegygel is kányagyökér kerítse
rikácsolók szívét mígnem ingedet bentről
szétkaszabolják

országrontó besték vérereidbe fúlnak...
napos az oldal – mondják nézd
ám KÖD leselkedik Gyalu felől
fényesítsd
permeteződet

ha szóra nem hallgatsz te konok...
becsaphatatlan
puttonyos Fejedelem!

(Kolozsvár, 1987)

*

Utóirat:

Megvan az erdélyi íróembernek az a jó szokása, hogy időnként – a mondással ellentétben – „bánatba folytja a borát”. Már akinek van. Szabó Gyulának volt ez is, az is. Egyikről (könyvei nem jutottak el a Vörösmarty térig, írói nagyságának a híre nem kerülhetett a budapesti Kossuth-díj bizottság elé!) sosem szólt, senkinek; a másikat „alkotásai” sorába emelte, úgyanyira, hogy a Kányafő hegyben (pontosabban annak Csigadomb nevű oldalában) tartott családi vagy baráti poharazgatások mentén kialakult „eszmefuttatások” a tokaji „hegylakók” dicséretére is válhatott volna. Bor és történelmünk úgyszólván „egybefolyt”, sokszor már arra gyanakodtunk, hogy a mi Gyulánk a nagyenyedi Kollégium könyves titkái mellett a nagy Fejedelem borát is megkóstolta! Csodáltuk, hogy akkor is tudott a demizsondugók és eperfahordók fontosságáról beszélni, amikor éppenséggel a Farkas utcai magyar iskolát eltaposni akarók ellen kellett szervezkednie, és akkor is, ha lapjából, az Utunkból netán Zrínyiről szóló nagyszéjjét vágta ki kegyetlenül a „magyarul olvasó” román cenzúra.

Bora, mint hatalmas történelmi esszéfolyma, egyetlen kóstolásra „nem itatta magát”, mint Ő mondotta, „nem konty alá való” volt, feltételezett valamelyes borszakértelmet, de a bor valódiságára, szőlőlé-mivoltára mérget lehetett venni. Egyik utolsó borkóstolóján, megszámloltam, íróemberek annyian voltunk, mint apostolok Jézuskrisztus Vác során.

Nem hiszem, hogy tévhitben „ment volna el” közülünk – nagyon jól tudta: a borivók arra is képesek, hogy az üres kupa megnesztele után hagynak csapot-papot, és borgazdát is. Hogyha most homoródalmási temetésének felvételeit nézegeti égi íróasztala mellett – Kemény János és Zrínyi Miklós boros kupáinak a töltötése közben –, talán reánk bök puttonytakarítás miatt bekétkövesedett ujjával: „Boromat nem, de hantomat kerültek?!” Ott, akkor egyetlen kolozsvári „ivótárs” sem volt jelen. Ennél valamennyivel többen voltunk a 2005. január 21-i kolozsvári búcsúztatásán. Mintha önnönmagunkat régen elhantoltuk volna... És Ő élne.

Budapest, 2005. február 3.
(B. Sz. I.)

Bevallom, kissé rossz lelkiismerettel állok Önök előtt, hogy jó barátomra, pályatársamra, hajdani „ikertestvéremre”, Szabó Gyulára emlékezzek. Akit – alig több mint ötven esztendővel ezelőtt – velem együtt avatott íróvá számunkra emlékezetessé vált írásában az a Nagy István, akivel utóbb nem egyszer kerültünk szembe külön-külön és együtt is, de akinek emlékét vitathatatlan tehetségért és önmagához, eszményeihez való következetesen férfias hűségért mégis tiszteltük. Mert Szabó Gyulával egyfajta „ikerpár”-ként indultunk el pályánkon, ha én néhány évvel idősebb voltam is nála – és lettünk jó barátok, 1954-től.

Előbb az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó szerkesztőiként találkoztunk és értettünk szót, majd pedig, az 1955-ben megalakított „urak” csoportosulásában, Bajor Andorral, Gálfalvi Zsolttal, Huszár Sándorral, Kányádi Sándorral és Panek Zoltánnal együtt. Akkor folyóiratot szerettünk volna indítani, de mégsem tettük, mert valaki – vagy valakik – rászóltak valamelyikünkre (ma sem tudom, kicsoda és kire szólhatott rá). Lehet, ezért, lehet, a következő év, 1956 eseményeire, a lapindításnak még a kísérlete is elmaradt. Ikeröcsémuramként induló Szabó Gyula egyébként már akkor a maga útját járta, mint egyébként hetünk közül a maga módján mindenikünk. Csángóföldön, Moldvában végzett nyelvészeti kutatómunkájuk során – még egyetemi hallgató korában – Őt Szabó páterként mutatta volt be Gálffy Mózes professzor úr, hogy derék csángó testvéreink nagyobb bizalommal legyenek csoportjuk iránt. Így hát az unitárius Szabó Gyula nem „úr”, hanem „páter” maradt társaságunkban is, ami az „úr”-ral egyenrangú titulus volt. Noha az irodalomtörténet nem vette számba csoportosulásunkat, ez mégis megmaradt – emlékeztünkben legalábbis.

A következő évek, évtizedek gyökerítő viharai, olykor acsargóvá keseredett ellenségeskedései közepette mi heten „urak” sohasem fordultunk szembe egymással, és – ha nem is egyenlő mértékben, de – mindannyian „bizonyítottunk” az írás vagy lapszerkesztés területén, amit ma sem szégyellünk. Ha lehetett, védtük egymást, szorítottunk egymásnak, nem utolsósorban Szabó Gyulának, akire méltán ragyogó sikerű első regényéért, a *Gondos atyafiságért*, igencsak rázúdult a kommunista karrierizmus acsargó dühe, és sajnos egyik kiváló író társunk irigység kiváltotta haragja is. Am Szabó Gyulának akkor sikerült mindezeket felül kerekednie. Irigylésre méltónak vél-

FODOR SÁNDOR

Búcsú Szabó Gyulától

tem nyugalma, amellyel az Őt ért ostromba támadásokat fogadta, és nem ellentámadással felelt ezekre, a korszak divatja szerint, hanem újabb és újabb művekkel, remek novellákkal, történelmi ihletésű, sajátos regénysorozatával, *A Sátán labdáival*-val, útinaplójával, szülőföldjéről és övéiről tett vallomásaival, és csodálatos, a kolozsvári kertje ürügyén írt szívbemarkoló beszámolóival – önmagáról, *Társaim* című könyvével, egyáltalán: írásaival.

„Szöbelizni” soha nem szeretett. Egyetlen támadójának se választott, az akkori divat szerint, egyikre sem próbált „pártszerűség” tekintetében rálicitálni.

Ő volt a legszorgalmasabb és talán a legjobb író is közülünk, bár minősítések tekintetében az utókor illetékesebb lesz a kortársnál, noha – kivált élete második felében – nem tartozott a „divatos” írók közé. Ez a „státus” azonban tökéletesen megfelelt neki: az Olvasók ugyanis keresték, vásárolták és olvasták-olvassák könyveit.

Közös munkahelyünkön, a Kiadónál eltöltött két esztendő után, 1956-ban, elváltak útjaink a munkahely tekintetében. Ő az UTUNK-hoz került, én pedig, Bajor Andorral együtt, az akkor alakult Napsugár-hoz. Am végig jó barátok maradtunk – teljességgel különböző természetünk ellenére, vagy talán éppen ezért. Ő mélyesen befele forduló, önmérsítő ember volt. Soha senkinek nem panaszkodott, még nehéz korszakaiban is kerülte, hogy sajnálta magát. És hencgni sem hallottam, soha. Hogy mennyire mélyen érző, ragaszkodó barát maradt, erre akkor döbbsenem rá, amikor az engem ért legsúlyosabb csapás során találkoztunk. Vörösré sírt szemmel jött volt el arra a bizonyos temetésre Szabó Gyula barátom, akiről el se tudtam volna képzelni, hogy gyermekora óta valaha is elsírt volna magát.

Ritkán találkozunk, de azt hiszem, tudtuk, hogy számíthatunk egymásra. Jó barátok maradtunk, soha alapvető kérdésekben vita nem volt közöttünk. A legszebb férfikorban aztán, döbbsenem hallottam, hogy infarktus érte. Aztán még egy. Talán a harmadik akkor, amikor válságát írta a bennünket, magyarokat útészeli módon gyalázó szennyíratra, amit egyébként egyikünk sem hagyott szó nélkül. Őt azonban majdnem „elvitte” a válságadása indulata. Közös szívgyógyá-

szunk figyelmeztette: Úgy vigyázzon, hogy a következő infarktus végzetes lehet. És az én befelé égő barátom még két infarktust élt túl – amiben hallatlan önfegyelmeinek, életvitelének is része volt.

Alig hat hete, vagy talán még annyi sincsen, döbbsenem hallottam, hogy Gyulát megint bevitték a klinikára. Szív?! – kérdeztem riadtan. Nem! – hangzott a megnyugtató tünő válasz, hiszen nem tudtam, hogy egy még súlyosabb kország intézte ellene utolsó rohamát.

Jó tíz nappal karácsony előtt elutaztam feleségemmel unokáinkhoz. Karácsony estéjén – apatársamat köszöntve telefonon – megtudtam, hogy Szabó Gyula életműve immár kerek egészé vált.

Ledermedtem, hisz barátomat akkorra már el is temették.

Nos, ezért állok most fájó lelkiismerettel Önök és a Szabó Gyula barátom családja előtt. Fájó lelkiismerettel, hiszen, mint ahogy egy félreértés következtében élete hajdani nagy, örvendetes eseményét is lekéstem, amikor egy nappal lakodalma után érkeztem meg az ünnepségre – most, utolsó útjára se kísérhettem el jó Barátomat, kedves Pályatársamat, Szabó Gyulát, a harmadikat Bajor Andor és Panek Zoltán után az „urak” rendjéből, aki szál-láscsinálónak vonult „odaát”. Pedig a Természet rendje – életkor szerint – ketőnk közül nem Ő rajta lett volna a sor, hogy előbb távozzék.

Ha volt valami, amikor másként vélekedtünk, ez a „megbocsátás” kérdése volt. Igaz, életében soha senkit se támadott-bántott, de megbocsátani a fájó bántalomért is, amelyik kiváló Pályatársunk részéről érte annakidején – és amiért Ő „törlesztett” is valamennyit az utolsó esztendőiben.

Ott azonban, ahol most van, nincs helye semmiféle gyűlöletnek, haragnak. Mint ahogy legjobb könyveiben, leginkább maradandó írásaiban sem volt – soha.

Tudom: az író műveiben köztünk marad. De a mélyen érző Barátot, a jó férjet, édesapát, rokont immár nem pótolhatja senki, semmi.

Fáj, hogy élelem vágott a hosszú útra indultában.

Elhangzott 2005. január 21-én Kolozsváron a belvárosi unitárius templomban szervezett búcsúztatón

CSEKE PÉTER

Emlékezés Szabó Gyulára utóéletének 30. napján

Egy hónappal ezelőtt zárult le Szabó Gyula írói pályája, egy hónappal ezelőtt kezdődött el életművének utókora. Harcait – jelenkorának és az ezt megelőző történelmi időnek a „függőleges veszedelmeivel” – megharcolta. Méltán számíthat arra, hogy a múlt Idő jó szövetésége lesz: elmúlhatatlanná teszi megzenvedett igazságait. Jó előjelnek számít, hogy, lám, ez a megemlékezés is – nemcsak jelképes értelmében – egybeesik a Magyar Kultúra nemzeti ünnepével.

Amióta szíven ütött a hír, hogy örökre megtért szülőföldjére, azóta egyfolytában arra gondolok: Homoródalmást úgy írta be a Kárpát-medence viharos történelmébe, hogy szülőfaluja neve az igazmondás pireneusi magaslatoként élhessen az utókor emlékeztetésében. Három emberöltőnyi életidejében átélte négy évszázadot, megélt három hosszú kisebbségi kor-

Szabó Gyula

szakot s egy rövid „pünkösdi királyságot”, irodalmi vesszőfuttatásainak szenvedés-történeteiben pedig túlélt öt szívinfarktust. Bámulatos önuralmával, bölcsességével mindent méltósággal tudott elviselni, csak az igazságtalanságokat nem. Elsősorban a történelmieket. Az értelmes munka és a történelmi józanság megszállottjaként egész életében – még beszédes hallgatásaival is (vagy leginkább azokkal?) – elgázítója volt az elbizonytalanodóknak. Ebben nem kis szerepe lehetett annak, hogy magasba ívelő pályakezdésétől a testét le(b)írhatatlan fájdalommal mélybe húzó haláláig az édesapjával való „cinkosság”-ban szemlélte élet és írás értelmét.

Az almási havasoktól a Pireneusokig „látó” (Kurta) Szabó Mózes, 1953 májusában, miután elolvasta fia első írásait a kolozsvári *Utunkban*, úgy fogta kezébe – kétszer is – a ceruzát, hogy a Pireneusokon és századokon túl világló soraival egyszersmind a majdani írói pályakép, a *Képek a kutyaszoritóból* négy kötetét is „elöszavazza”: „Ha még írni akarsz, írd a valóságnak megfelelően, mert nem szeretném, ha itthon valaki a szemem közé vágná, hogy pénzért meghamisítod a történelmet... [...]”

Folytatása a 19. oldalon

Kifelé menet megbotlott a küszöbön, ez már csak ráadás volt, az orvos az előbb azt mondta, kell neki a kórházi zárójelentés. Az pedig nincs. Bélát legutóbb harminckét nap után exmittálták, ami azt jelentette, hogy mehet dolgára, ment is, de kint, az utca ideges forgatagában megszédült, gyalog ment haza, nem mert buszra szállni. Zárójelentést viszont nem kapott. Ilyen nincs, mondta a házi orvos, legalább a laborleleteidre szükségem van. Azt mondd, fáradékony vagy? És gyengének érzed magad? Azt, felelte Béla, és állandóan álmos vagyok, csak éjszaka nem, úgy értem, az éjjeleket olyan félálomszerű állapotban töltöm és forgolódom. Meg eszembe jut minden. A doktor nagy, lapos arcából fürkésző szürkés-kék szemek tanácstalanul néztek rá, ő pedig félmeztelenül ült a széken, most is álmos volt, tompa, bágyadt és nem érdekelt semmi. Most sem. Már elsorolta a kórházban szedett mintegy tízféle gyógyszert, azokat is, amiket a korábbi alkalmakkor rendeltek, elvégre ötször feküdt bent hosszabb-rövidebb időre, mielőtt végleg elbocsátották, és mindig valami mással etették. Olyankor beutaló sem kellett, még létszámban volt, azt mondták, ha rosszul érzi magát, menjen be, ő pedig ment, mert szinte mindig rosszul érezte magát. A Fevarintól viszkettem, tette hozzá, meg a Tegretoltól is, azokkal hamar leálltak. Az orvos mindegyik gyógyszerrel bólintott egyet, majd elmagyarázta, ezeket azért váltogatják, hogy rá ne szokjon a beteg, ezek ugyanis ópiátot tartalmaznak. Ópiátot, kérdezte Béla meglepődve, a depressziót kábítószerekkel gyógyítják?

Tegződtek, közel egykorúak voltak, régóta ismerték egymást, és nem csak mint orvos és beteg, Bánki doktor felesége és Béla volt társa valahol, valamikor együtt dolgoztak, amellet hamar kiderült, hogy mindketten szeretnek sakkozni. Nem a nyerésért, mentegetőzött a doktor Béla lakásán, mert mindig ő győzött, hanem a kombinációk szépségéért. Béla unottan játszott, közönyösen veszített, újabban pedig kerülte ezeket a sakkpartikat. Az orvos most nem válaszolt a kérdésre, az előtte lévő papírokra meredt, majd megkérdezte, vissza akarsz menni a kórházba? Akar a franc, mondta Béla, minek? Otthon is mérgezhetem magam. Az orvos elmosolyodott, majd azt mondta, ez a gyengeség, fáradékonyság már a korról is járhat, csak még nem szoktál hozzá, hány éves is vagy? Ötven, ismerte be Béla kedvetlenül, ötven múltam. És itt a tavaszi fáradtság, folytatta a doktor, utána jön a nyár, az ősz és megint tél, telik az idő! És a kórház is sokat kivesz az emberből, tette hozzá, vegyél majd valami multivitamint, az használ ilyenkor. De azzal óvatosan, fickósit! Már nevetett, Bélának az jutott eszébe, hogy így nézhet ki a viccbéli szélesszájú béka, és semmi kedve nem volt átvenni azt a nevetést. Hány centi vagy, kérdezte később az orvos, miután rendezte arcvonásait, százhetvenhét, válaszolt Béla, bent mérték. Súlyt is, mindent. Minden szombaton, meg körömvágás kézzel, lábról. És az mennyi volt, érdeklődött a doktor, mármint a súlyod. Legutóbb hatvanhat, felelte Béla. És azelőtt? Mi előtt? Béla nem értette a kérdést, hát mielőtt először befeküdtél, hangzott a válasz. Hetvenhat, hetvennyolc, mondta Béla, de inkább vertem a nyolcvanot, mint a hetvenet. De hisz' láttál épp eleget, nem? De, de, bólogatott a doktor, ám azok a leletek kellenének, tette hozzá, öltözz fel, elküldelek laborra. Obsz, fordult a mindeddig mozdulatlanul ülő asszisztensnő felé.

Béla már tudta, az obsz: orvosi beutalás szakrendelésre, ezt is egykedvűen vette tudomásul, még vállalt se vont, bár tudta, hogy egy pszichiáter ezt is észrevenné, a közönyös reagálást, és okos következtetéseket vonna le belőle. Nem törődött vele, Bánki doktor úgyszólván róla mindent, az egykori falusi orvos minden tapasztalatával, no meg Béla körül az utóbbi évek során zajló események ismeretében nem okozhatott neki meglepetést. Tudta, hogy Bélát húszévi együttélés után két éve elhagyta az élettársa, egy újabb kapcsolatban sem volt szerencséje, politikai zűrköbe keveredett, országvilág előtt meghurcolták, akkor Corinfart írt fel neki, nehogy infarktust kapj, mondta, meg ne halj itt nekem! Béla nevette, de vastag könyvekbe se kezdjek már, ugye? Mert nem biztos, hogy megtudom a végét! Nincsenek már vastag könyvek, mondta akkor az orvos, csak a Biblia, az van? Van, felelte Béla, és én olvastam is, nemcsak dísz.

Figyelj, szólalt meg most, miközben öltözött, ezek a gyógyszerek nem zavarják az agyamat? Úgy értem, tudom, hogy érted, vágott közbe az orvos, hát persze, hogy zavarják, de csak annyira, amennyire kell. Hogy normálisan tudj élni, ne ilyen letargiában. Aha, dűnnyögött Béla, van ezek közt olyan, amitől elfelejtem a rosszat? Erről beszélék, válaszolt Bánki doktor, de nem úgy,

TAR SÁNDOR

(1945. április 5.–2005. január 30.)

A találkozás

ahogy gondolod. Nem felejtesz el semmit, csak nem fogsz rajtuk rágódní. És ezek a mellékhatások, kérdezte Béla, olyanok, hogy zavart tudatállapot, hallucinációk, különös álmok, epilepszia, nono, szólt közbe Bánki doktor nevetve, ne légy mohó, nem elég neked egy sima hányinger, epilepsziát is akarsz? Béla vállalt vont, átvette a beutalót, köszönt és kifelé menet megbotlott a küszöbön. Ez jó jel, hallotta maga mögött Bánki doktor hangját, és siess, hozd vissza a leleteket! Gyorsan fog menni, tette hozzá, csak egy vérvételről van szó.

Gyorsan ment, az előtérben a nővér elvette tőle a papírt, majd Bélára nézett és a várakozók ámulatára már vitte is be magával. Ezeknek lehet valami titkos jelük, gondolta a férfi, miközben már túrte fel a karján az inget, pulóvert, amit csak ők ismernek, hogy például sürgős, életveszélyes, esetleg fertőző. Leült, ökölbe szorította a kezét, kicsit fordított a karján, míg megjelent a véna a könyökhajlatban és várt. Ne nézzen ide, hallotta most az orvos hangját, vagy nem fog elájulni? Nem iszonyodik? Ettől nem, mondta Béla fásultan, egyébként mindentől. Ettől az egésztől. De azért nem fogok elájulni. Jó, mondta a vörös hajú orvos mosolyogva, akkor oda néz, ahová akar. Hogy félt ő annak idején a vérvételtől! Később a fertőző osztályra kerülve naponta megsúrták, megszokta. Várjon majd kint a letre, szólt az orvos, miközben egy vattacsomót nyomott a szűrásra, Béla pedig felhajtott karral rászorított, ahogy tanulta. Fél óra, mondta a férfi, körülbelül. Viszontlátásra. Csak ne itt, akarta mondani Béla, de végül nem mondott semmit,

Egy férfi – egy nő

nem is köszönt, szótlánul kisomfordált a váróba, és leült a következő páciens helyére.

A falakra kitűzött plakátokat bámulta, mégis nehezen telt az idő, csend volt a helyiségben, a szorongó várakozók csendje, csak néha köhintette el magát valaki. Béla percenként az órájára nézett, álmos is volt, később levette a karjára szorított tampon, kiment a bejárat elé, ott látott amolyan csikktartós szemetest, beledobta a kissé véres vattát, és ha már ott volt, rágyújtott. Kis park díszlett a rendelő előtt, most vizesen csillogott a fű, a bokrok levelein vízcseppek, Béla elámult, mikor jött, sütött a nap, ebben a percben viszont ez a borús, őszies hűvös szürkeség. Különös. Egy hang a nevé kiáltotta, sietve bement, én vagyok, tessék. A nővérke fura kedvességgel hadarta, a doktor úr elnézést kér, de nem sikerült a vizsgálat, bejönne még egyszer? Nem, mondta Béla, mert közben rájött, a nővér kedvessége attól fura, hogy mesterkél, hazug. De hát miért, kérdezte a fiatal, szőkésbarna nő immár komoly, már-már aggódó arccal. Béla pedig azt felelte, azért, mert nem érdekel. És mert nem veradásra jöttem. Minden jót.

A közeli műanyag burával fedett buszmegállóhoz igyekezett, és mert szemerkélt az eső, szo-

kása ellenére bement a fedél alá. Elég sokszor volt különböző vizsgálatokon, sok trükköt ismert már, most azt sejtette, valami nincs rendben a vérével, és azért akarják megismételni, hátha tévednek. Tehát valószínű beteg. Ezért nem adták a kezébe a zárójelentést a kórházban, Bánki pedig azért küldte el laborra, mert neki ugyan postázták, de ő is biztos akart lenni. De mi ez a nagy aggodalom? Mert őt például teljesen hidegen hagyta, hogy van ez? Ja persze, a gyógyszerek hatása! Erről jutott eszébe, hogy a déli adagot még be sem vette, kotorászott a táskájában, míg megtalálta az apró, fehér, három fiókos dobozt, rajta a felirat: reggel, délben, este. Kirázta belőle a déli hármát, bedobta a szájába, jó mélyre és lenyelte sok nyállal. Már régóta nem kellett neki ehhez víz, pláne, ha nem volt a közelben. A várófülke összefirkált falát kezdte bámulni, szerelmes üzenetek, nevek kezdőbetűi nagy szívekben, trágárságok, eseteírások a nemiség világból: ezen a padon ez és ez történt, ekkor és ekkor. Hirdetések, 20/5-ös kard várja hüvelyét, Macs keres szópós macskát. Tudta, ezek nagy része csak az illető vágyait fejezik ki, azt viszont gatlástalanul.

Bácsi, adna nekem tíz forintot, hallott maga mögött egy gyerekhangot, megfordult, egy tíztizenkét éves forma kisfiú állt előtte, bátran nézett Bélára, nem volt koldulóan alázatos, kissé kreol arca és melegbarna szemei sejtették származását, és mosolygott. Béla az ilyen kérdésekre kapásból szokott válaszolni, most is ezt tette: ezresből tudsz visszaadni? A gyerek elnevette magát hangosan, vidáman, értette a viccet. Ekkor

volt gyerekük, így aztán nem értett a kicsik nyelvén, mostanra pedig már félni kezdett tőlük, más világ volt az övék, mozgalmas, idegesen lüktető, lármás, egzotikus dzsungel. Anyád tudja, hogy kéregetsz, kérdezte, nem jutott eszébe más, a nő erre belépett és azt mondta, én vagyok az anyja. És nem kéreget, biciklire gyűjt. Hát apád, kérdezte Béla egykedvűen, a gyerek az anyjára nézett, az a két arc most szinte egybe kapcsolódott, na, ki az apád, tette fel Béla a felnőttek szokványos kérdését, ami után az következik, hogy hívják? Ő nem kérdezte, nem volt rá kíváncsi, álmos volt, bágyadt, az utat nézte, szinte csak félfülle hallotta a nő hangját: hogy ki az apja? Lehet, hogy maga. Erre már csak oda kellett figyelni, nem túl nagy érdeklődéssel az asszony arcába nézett, aki állta ezt a merev figyelmet, csak akkor mosolyodott el, mikor a férfi száján kibuggyant egy név, Ibolya. I-bo-lya, helyesbített a nő tagoltan, így mondatd mindig, vagy nem emlékszel, Béla?

Béla emlékezett is, nem is, rémlett egy régi kapcsolat ezzel az Iboliával, de semmi konkrétum, ezek szerint mégis hatnak a tabletták, vagy mégsem? Egy eljegyzésnek szánt házibuli rémlett, lányokkal, fiúkkal, ahol szokás szerint berúgtak, és hogy mi minden történt reggelig, azt ma már csak elképzelni tudta: mindenki mindenkiel, de hát az régen volt, ez a gyerek meg... A kisfiú arcát nézte, szakasztott az anyja, állapította meg némi megnyugvással, mégsem lehet az övé. Ez a gyerekar most komoly volt, majd megszólalt, Béla bácsi beteg, mondta, és ez hirtelen benne is bizonyossá vált, hát persze! Azért nem adták a kezébe a zárójelentést, hogy ne tudja. Nem értette, mitől tisztult ki az agya, a vérével lehet valami, és mint mindenki ilyenkor a legrosszabbra gondolt: rák. Leukémia. Na bumm, és? Valamitől meg kell halni, gondolta, miközben a gyerek arcát nézte, aki kitartóan nem intett a fejével, mintha olvasna az ő gyászos gondolataiban. Ibolya pedig folyamatosan beszélt valamiről, hogy ketten élnek egy másfél szobás lakásban, nincs senkijük, egyedül neveli gyermekét, munkahelye sincs, mégis boldogok, mert szeretik egymást és hisznek. Béla nem figyelte rá, de egy mondat megütötte a fülét, mindenkinek megvan a maga Jézusa, mondta a nő. Itt, bent, tette hozzá a mellére téve a kezét.

Ennyire vallásos lettél, kérdezte Béla, aki helyett a gyerek válaszolt, mindenki az, mondta komolyan, csak lusták. Akkor jut eszükbe Isten, mikor öregek, betegek. Mikor bajban vannak. Micsoda kis bölcs, derült fel a férfi arca, papnak készül, szólalt meg az anyja és a gyerek fejére tette a kezét. A bácsinak meg az a baja, folytatta a gyerek, hogy nem tud nevetni, játszani. És folyik a vére, tette hozzá Béla bal kezére mutatva. A férfi odanézett, vékony kis vörös csíkot látott a kézfejen, vért vettek, motyogta a fiúnak szinte restelkedve és felhúzza a ruhát a karján, látod? Itt szúrták be a tűt! Hamar levettem a tampon, magyarázta a nőnek, miközben zsebkendő után matatott a másik kezével a zsebeiben, hiába. Valahol lenni kell egy rongynak, mondta zavarban, jön a busz, hallotta közben a kisfiú hangját, arra nézett, a távolban valóban látszott a jármű, az még messze van, vélte ő, van még időnk! Egy meleg kis kéz szorítását érezte most a szűrás helyén és valami borzongató bizsergést egész testében, az érintéstől? Vagy valami varázslat? Zavart tudat? Már nem vérzik, állapította meg később, miközben a busz megállás nélkül továbbment mellettük.

Béla lehúzza az inge, pulóvere ujját és Ibolyára, aztán a gyerekre nézett, majd leült a nedves padra. Akkor tessék nevetni, mondta a fiú és eléállt, a fejét most pontosan a felhők mögül tompán előtűző nap koszorúzta, mint egy glória, vagy ő maga volt a nap? Gyertek fel hozzám, szaladt ki a férfi száján, maga sem tudta, hogy jutott ez eszébe, bizonyára a Coaxil vagy a másik gyógyszer, gondolta, bár tudta, hogy nem. Valami rég elfelejtett érzés járta át: a remény. Gyertek fel hozzám, ismételte meg, majd hozzátette, maradhattok is. Akár örökre. Nekem sincs senkim, az eljegyzés pedig már megvolt. Jó, jó, mondta Ibolya, most ráérünk, de a többről még beszélünk kell. Ő pedig, mutatott Béla a gyerekre, ha nem is a fiam, de bennem lesz, ahogy mondtad. Ő lesz az én Jézusom. Játszani fogunk, kérdezte a kisfiú, Bélából pedig mint egy köhögő roham tört fel a nevetés, Ibolya iránt nem érzett semmi különösét, de ez a gyerek elbűvölte, hirtelen arra gondolt, most találkozott valakivel, még nem volt benne biztos, de sejtette, hogy ki. Kopácsolást vélt hallani valahonnan, valaki keresztes ácsolt, gondolta rémületen és felállt. Hallucinációk, higgadt a később, a mellékhatás. Az útra nézett, úgy látta, jön a következő busz. Megfogta a gyerek kezét, mire az felkiáltott, fel tudok szállni egyedül is! Te igen, mondta Béla, de én lehet, hogy nem. Félek, tette hozzá, segíts meg!

Most már naponta többször is a falba verné konok fejét. A kihelyezés előtti két hét egyetlen folytatásos veszekedés volt a férjével. Hunor maradni akart szülei közelében, bár szívből utálta a szénbányát. Öt viszont elvágotta a kettős kihelyezés. Na és, ha Regát?! A kutatóintézet az kutatóintézet! Két év gyakornokság, terepmunka, de utána fehér köpeny, tiszta labor. Nem azért búja a könyvtárat éveken át túlbuzgó könyvmolyként, hogy közönséges brigádgeológus legyen, mint a sok lusta kolléga. Meg sem áll a doktori címig! – gondolta akkoriban.

Külön mentek be az amfiteátrumba az ominózus napon, külön is jöttek ki. Hunor Barótot választotta, ő marosvásárhegyi létére a boldești-i fúróvállalatot, hogy minél közelebb legyen szakmai karrierje leendő színhelyéhez. A döntés után nemigen volt miről beszélniük. A szakkönyveken az érdeklődés és a jövő munkakör szerint osztokodtak, s hazamentek szüleikhez. Egyik jobbra, a másik balra. Emöket, kislányukat különben eddig is Zita ősei nevelték.

Otthon aztán hallgathatta, hogy éhen fog döglenni, a regátiak már a neve miatt kiutálják, hogy a szondáknál a társadalom söpredéke dolgozik... Anyja bögött, ha szusszanásnyira abbahagyta az imádott unoka agyonkenyezetettségét. Az apja most is megértőbbnek bizonyult:

– Fiam, önféjű voltál világlegelen, de álltad a sarat. Tégy, ahogy józnak látsz, de a gyerek maradjon nálunk.

Rémálmokkal teli éjszakák következtek. Hol fog majd aludni? Nők dolgoznak-e a fúróknál? Hogyan beszéljen majd a vad olajbányászokkal? És ha nem is érti majd a dolgot? Talán mégis jobb lett volna Hunor oldalán kilépnie az életbe, bár az anyós közelségének már gondolatától is libabőrözik a háta. A vén hülye tyúk többet néz az üveg fenekére, mint egy gödénytorjú férfi. Hunort is feszít kínlógatta, ha néha-néha hazamentek, s az alamuszi egyke nem tudta visszautasítani drágalátos édesanyját, pedig nem is bírja az italt. Mindent édeszerókázott, aztán ő pucolta a búzló ágyneműt meg a rongypokrócokat.

Inkább a Nagy Ismeretlen...

A geológusok főnöke, keselyűképű, középkorú férfi igyekezett minél szívélyesebbnek tünni:

– Nem tudom, mi szél hozott ide. Olyan vézna vagy, hogy elvisz a szél. Itt bizony kemény férfiak is meghátráltak már. Aztán ez a furcsa név... nehéz lesz kiejteni. De légy nyugodt, kezdem megszokni a magyarokat, nem ők tehetnek arról, hogy itt vannak. Fel a fejjel, kislány, Popescu bácsival ki lehet jönni!

Mosolyimélő fapofával hallgatta, miközben az irodában üldögélők tömény unalommal tologatták ide-oda papír- és aktacsomóikat.

A fúró élbrigádhoz került, hetven kilométerre a székhelytől. Szakmai hiúságát legyezgette, hogy ő az egyetlen geológus. Az egyetlen azt tanították, hogy a kutatótevékenység agya a geológus, a fúrómérnökök csak kivitelezők. A geológus mondja meg mit, mikor és hogyan.

Rozoga bútorokkal berendezett fél barakkszobájában előszedte a szakkönyveket, a vidék geológiai térképét, a fúrólyukak „bibliáját”, és le sem hunyta a szemét hajnalig. Megérkezésükor éppen fúrómagot vettek a 2-es fúrásból, neki kellett megállapítania a kőzet összetételét s megmondania, hogyan tovább. Vért izzadt izgalomban, átvonult agyában a föld több százmillió éves története. Álmában az emberek lomha, buta dinoszauruszokká fújódta föl, a vulkánok fekete gyémántokat okádtak, óriás moha-, zuzmó-, zsurló- és páfrány-példányok alkották áthatolhatatlan eleven zöld szőnyeget. Csápszerű ágakkal körbefotották, megfojtották azt, aki a földre mert lépni.

A fúrótoronynál az olajbányászok már javában mosták a fúrómagot.

– Homokkó! – fogadta bemutatkozás helyett egy vékonydongájú, nyúlkepű szóke fiatal ember.

– Nem hinném – válaszolta ő, s tolta félre az útból. – Ez egy csodálatos csillámpala, vékony kvarcit lensékekkel – hadarta büszkén. Ércesedést is látok benne, ezek itt piritzsemcsék – mutatta az aranyárga lerakódásokat az időközben köréje sereglett olajbányászoknak.

Péterszabó Ilona

Kettős úton

„Egy mérföldet haladt – sötétség folyt a körül, A fény kihamvadt.

... előtte s mögötte siket éj, hideg csönd.”

(Gilgames)

– Akkor is homokkó! – replikázott magabiztosan az alacsony fiatalember, akiről kiderült, hogy a fúrás irányító brigádos.

Zitának fejébe szállt a vér.

– Hát idefigyelj! Nem azért tanultam öt éven át, hogy a metamorfikus kőzetet ne tudjam megkülönböztetni az üledékestől. Jobban teszed, ha nem ütöd az orrod a geológus dolgába. Különben sem érdekel a véleményed – mondta megvetően. És méltóságteljesen a rádióhoz lépdelt, leadni a vállalati geológusoknak első tudományos közlemintát-leírását.

Este a brigádszékhelyen, ahol eldicsekedett első szakmai sikerével „fúró” kolléganőinek, kiderült: a „szájon törölt, fontoskodó brigádéros” egyikük férje, és mérnök. Az eset után a három grácia kolléganő úton-útfélen kötekedett vele, ráadásul a másfél mázsás, perverz szekciófőnököt is ráuszították. Az irodában azt mondták, lazás! a laborba utána küldték a főnököt, mert úgymond szerelmes regényeket olvas ott titokban, a fúrólyuknál csak lábatlankodott, akadályozta a munkát. Pluszban van, éreztették vele lépten-nyomon.

A laboránsok, két liceumot végzett tini, rá se hederítettek tanácsaira. Esténként regett a barakk, akkora bulikat csaptak a fúrómérnökökkel, ő meg gyűjtötte a szitaprobákat helyettük, éjjel, mínusz 20 fokban is. Mégis azt pletykálták róla, hogy tökrészen meztelenül táncolt a beosztottjaival. Sárkány, a gépészemester már az első napokban megpróbálta lerohanni, előbb szép szóval, majd ijesztgetéssel. Olyasvalamit próbált bemagyarázni Zitának, hogy a sok kiéhezett férfi között igen veszélyes egy fiatal nőnek tekintélyes pártfogó nélkül.

Sárkány kétségtelenül a vállalat egyik legjobb szakembere volt, ám ő még annál is többet képzelt magáról. A többieket nemes egyszerűséggel túrónak becézte, alkalomadtán belecsípett akár a mérnöknek hátsó felébe is – ha elnézték neki. Zita nem hagyta, sőt népes publikum előtt fejtette ki nem éppen hízelgő véleményét róla. Biztosra vette, hogy a Sárkány keze volt a vállalathoz nyakra-főre Zita „viselt dolgairól” küldözgetett névtelen levelekben.

Egyszer aztán jócskán magára haragította a szekció egész díszes vezetőségét. Z. főszondamunkás ittasan jött munkába, a szekciófőnök telefonhívására kiszállt rendőrség őrizetbe vette. Jó jellemzéssel megszabadulhatott volna a börtöntől, de a vezetők példát akartak statuálni.

Zita egy kis ravaszsággal, a félánalfabéta propagandatitkár segítségével megírta a szükséges jellemzést, Z-t így csak félévi munkahelyre ítélték. Akkor Sárkány majdnem ráborította az asztalt, egy csúfszajú fúróemester pedig azt mondta neki: „beverem a pofádat”. A fejmosás alatt nem tudott másra gondolni, mint arra, hogy a brigád-főnök-helyettes egy pártválasztási buli után lehányta a jelentést. Sárkány ittasan neonsöveggel karatézott, a vállalat igazgatója egy terepszemle alkalmával szinte leesett a székről részegségében, miközben az adó-vevőn keresztül idélen parancsait osztogatta. Akkor egy diszpécser fejébe került a vállalatvezető kötyögossága...

Egyre szolidárisabbnak érezte magát az egyszerű olajbányászokkal, akiket munka végeztével gyakran fogadott hideg és sötétség a barakkban is. Melegecske a pléhdobozban csak akkor volt, ha egyfolytában működött az olajradiátor, de még akkor is jeges maradt az ágy alatti lavórban a víz. Az áramszolgáltatás a nap bármelyik percében leállhatott. Volt is műszaki baleset jócskán, s rengeteg elfecseirelt anyagi és szellemi energia, idő, pénz. Ez volna hát az okos, tervszerű, szocialista gazdálkodás? Az egyetlen sohasem próbált a szavak mögé látni, a termelésben hamar fölfedezte az ellentmondást a demagóg propaganda s a fölháborítóan pazarló, nemtörődöm

gyakorlat között. Alkalomadtán párt- és vállalati közgyűléseken előhozakodott észrevételeivel, az olajbányászok gyakran meg is tapsolták. Egy idő után rájött, hogy fölöslegesen jártatja a csipogóját, senkit sem érdekel a véleménye. Kezdté borzasztónak érezni a lelki sivárságot, a fizikai nyomort. Sajnálta magát, s már alig hitte: majd a kutatóintézetben másképp lesz.

Kibontott egy üveg fehér bort, s addig ittak kettesben Erzsikével, amíg kibögték magukból nyomorúságukat.

Erzsikét is egy félresikerült házasság kergette ide, ám őt nemcsak a lelki fájdalom gyötörte, az elveszett testi gyönyöröket is siratta. Zitának, gyermekes asszony létére csupán elméleti ismeretei voltak az orgazmusról. Hunor meg se kérdezte feleségét érzéseiről, ő meg azt hitte magáról, hogy hidegen hagyja a szex. Barátnője döbbenetesen naturalista vallomását alatt viszont furcsa, számára addig ismeretlen, kellemesen bizsergető érzések kavargtak testében s úgy érezte, nem csak a bor hatására. Sejtteni kezdte, hogy vallásos neveltetése, édesanyja totális elzárkózása a téma elől eleve szégyellnivaló, bűnös akuszként szügerálták belé a szeretkezést, és ál-szemérmessé tették. Szexkultúra hiányában elhanyagolta a test igényeit és csak a lélekre összpontosított. Az Erzsikétől hallottak kíváncsivá tették. Elhatározta: keresni fogja a férfit, akit csak úgy, első látásra megkíván. És ha akkor látja életében először és utoljára, akkor is lefekszik vele. Legyen legalább teljes értékű nő, ha tudós – ahogy kinéz a helyzet – már nem lehet belőle...

A friss végzősöknek a szondák közelébe sem kellett szagolniuk, pedig egyiknek sem volt kettős kihelyezése. Zita akkor már sejtette, hány az óra. A jó poszt, az előmenetel minimum fél disznóba került, ám a csinos, fiatal nő magukat is bedobhatták. Hát azt már nem! Hajas bajgúnárokkal, ha elepedt a vágytól, akkor sem enyvelegne, s legkevésbé érdekből. Különben nincsenek előítéletei sem a házasságtörökkel, sem a ledér nőszemélyekkel szemben. Az más, hogy ő inkább a plátói szerelemre hajlamos... És lefizetni sem fog senkit soha. Eddig munkával, szorgalommal, becsülettel saját erejéből jutott el. Inkább megmarad utolsó geológusnak az első brigádnál, de mocsokos ügyekbe nem bonyolódik. Erzsike szerint magyarsága is hátrahúzza. Ha még nem vette volna észre, hát majd fogja...

Nem hitt barátnője jóslatában. Csakazértis megmutatja az ostoba, érdektelen bandának, hogy viszi valamire. Hogy lehet az, hogy kollégáit sohasem izgatta a saját butaságuk, műveletlenségük és tunyaságuk? Hogy nem tették fel soha önmaguknak a kérdést, mennyit ér a diplomájuk? Miközben az egyetlen tanultakat napról napra csak felejtették, nem törték össze magukat új ismeretek szerzésével. A kártya, a tábla, a rómi volt minden szórakozásuk. Na meg az ivászat.

Az ürmöntengerben néha apró örömszigetekre bukkant.

Az egyik napon gyalog csúszkált közel öt kilométert a 4-es fúrótoronyhoz az ónos eső után vékony jégpáncéllal borított úton. Alighogy célba ért, rögtön észrevette, hogy a főnök már beírta a jelentésbe, meddig fúrjanak, holott ez Zitának lett volna a dolga. Akkor neki ugyan mi a fenének kellett kikutyagolnia a szondához a pocskék időben? Dühében nekiállt szitaprobát gyűjteni, hogy legalább összemocskolja magát. Legnagyobb ámulatára – talán éppen a földöntúli erők szánták meg gyarló, földhözragadt barátjukat – olyan kövecskéket fedezett föl, amelyek a fúrás végcélját, szakmai nyelven a fúrás fundamentumát képezték, csak ötszáz méterrel följebb, mint ahogy a szeizmológiai profilok alapján elvárták volna! Nagyobb fogása nem is igen lehetett volna egy

kezdő brigádgeológusnak! Azonnal fölhívta a rádióadón kövér főnökét és közölte: utólagos bejegyzésével helyesbítette a raportban általa kiadott programot, ugyanis óriási változás történt. A főnök nemigen akarta elhinni a mondottakat, tárcsázta is rögtön a vállalati geológusokat. Közben Zita piros ceruzával, kejes lassúsággal rötta a módosító sorokat a kíváncsi tekintetek össz-tüzében. Megmutatta, hogy a szürkeállomány mégiscsak fontosabb a hájtömegnél, a szakutadás a funkcionál, egy geológus a fűrásmérnöké!.

Fénysebességgel kellett beszáguldania, ezúttal a főnöki terepjáróval, egyenesen a trösztökhöz, a szitaprobával. Ottani tapasztaltabb kollégái sem vélték azt látni az inkriminált kőzetmintában, amit ő. Öten mentek ki a szondához, a geológusok színe-java, amikor négy nap múlva végre napvilágra került a fúrómag a Zita által megadott mélységből: csodálatos, szakkönyvekbe illő, tipikus gránit! Leesett az álluk a mélyen tisztelt kollégáknak! Kiténtetésre azért nem javasolták Zitát. Ő meg daczból csakazértis gyalog ment szálláshelyére. Lelkében feketén csillogtak a hókristályok...

Kolléganő állandóan szurkapiszkálták, hájas főnöke vagy disznó viccekkel traktálta naphosszat, vagy szakmai hiúságát sértegetve kiröhögte, eredeti csínyeket eszelve ki lejárására. Jött a letolás innen is, onnan is. Sárkány továbbra is titokban intrígált, módfoított sértegette férfiúi hiúságát Zita rideg, elutasító magatartása. Ugyan mi a fenét képzel magáról elvált, gyerekes asszony létére? Kell legyen valami gyöngéje, amivel megszarolható! És követte Zitát, akár az árnyék, egyre pimaszabbul apropózott neki egyetlen szimpátiájával, a teszteressel, aki csak igen ritkán vetődött hozzájuk, de a jól képzett, beszédes, középkorú férfi szívesen osztotta meg alapos szakmai ismereteit az érdeklődő természetű, csupafül geológusnővel.

Ami igaz, igaz, Zita egyre gyakrabban gondolt rá magányos perceiben, s néha örülten romantikus álmaiban mindig a teszteres volt a gáláns lovag. Egy idő után azon kapta magát, hogy a napi feszültségeket jobban elviseli, ha közben éjszakai kalandjai meghosszabbításán töpreng. És egyre feltűnőbbben csillogott a szeme, ahányszor csak szóba került a Nagy Öreg.

Különbejárátú, intenzív gyógykúrájával szépen belelovalta magát egy plátói szerelembe.

Csodálatos kora tavaszi reggelre ébredt. Bár a napnak még foga volt, úgy tűnt, hogy a tél gyorsan, szinte váratlanul odébbállt. A tavasz érkezését fura, üdítő illatok jelezték. Úgy érezte, aznap történnie kell valaminek...

És megjelent a közelben álmai lovagja! A 3-as fúrólyukban kellett elvegeznie azt a különleges geológiai műveletet, amivel kimutatható, milyen energiák lappanganak a mélyben és mekkora erővel képesek a felszínre törni a rejtett kincsek. Ószintén osztozott a teszteres aggodalmában, vajon kibírják-e a gumibroncsok a hatalmas nyomást, nem fog-e föllazulni a tömítés? Miután sikerült a műszert megfelelő állapothoz hozni, lenyűgöző események szem- és fültanúja lehetett. A nyomásmérő pillanatok alatt a maximumot jelezte, a levezető gumicső fantasztikus, vad tánca lendült, mintha egy meggyötört, idomított kígyó próbált volna kitörni az évtizedekig tartó varázslat bűvköréből. Kénytelenek voltak fölemelni a készüléket, s ezáltal megfélekezni a feltörni vágyó gázkeverék vak indulatát, kelepcebe csvalva, előre kiszabott pályára terelni. A Nagy Öreg fölmászott a fúrótoronyra, hogy megengedje a fűvókákat. A csapdába zárt dühöngő elemek őrjöngve rohamozták meg résnyire szűkült szabadságkapujukat. Zita csak állt földbegyökerezett lábával. Ha a megfékezett indulat ilyen vad tud lenni, mi történne, ha az ember elveszítené uralmát fölötte? Barátja viszont úgy állt ott a tornyon, feszítévással a kezében, akár egy félisten... és mosolygott.

Zita rajongó csodálattal, átszellemülten nézte, csak nézte, amíg pillantásuk összefutott. Testén mintha áramütés szaladt volna keresztül. A férfi szája szegletében cinkos mosoly villant diszkrétén. Egyszerre hasított beléjük a felismerés: az érzelmek olyan csapdájába estek, amiből nem lesz könnyű kimenekülni.

Folytatása a 13. oldalon

Magyary Ágnes

Periton

„A peritonok az Atlantiszon élnek, félig szarvasok, félig madarak. Szarvasfejük és szarvaslábuk van. Ami a testüket illeti, megfelelő szárnnyal és tollazattal rendelkező, tökéletes madarak.

Az a legmeghökkentőbb tulajdonságuk, hogy napsütésben nem saját testük, hanem emberi lény árnyékát vetik a földre, amiből egyesek arra következtetnek, hogy a peritonok olyan emberek szellemei, akik oltalmazó istenekről távol haltak meg.

...rajtapták őket, hogy száraz földet esznek... rajokban repülnek; látták, hogy a Hercules-oszlopok fölött nagy magasságban húztak át.

...az emberiség félelmetes ellenségei. Úgy tűnik, hogy ha sikerül megölniük egy embert, árnyékuk menten követi a testüket, s megszerzik az istenek kegyét...

...akik Karthágó meghódítására átkeltek Scipióval a vizeken, kis híján belebuktak a vállalkozásba, hiszen az úton feltűnt egy népes peritonsereg, és sok embert leöltek... Fegyverünk ugyan nem fog rajtuk, ám egy-egy periton csupán egyetlen embert ölhet meg.

...meghentegek az áldozat vérében, majd elmenekül a magasba.

...Az beszélik Ravennában, ahol is néhány éve látták őket, hogy égszínké a tollazatuk, ami nagyon meglep, mert magam azt olvastam, hogy egyfajta sötétzöld a színe.”

(részlet Jorge Luis Borges *Képzelt lények* című könyvéből)

A Periton gyilkos hajlamú. Élvezi, ha ölhet. Egy nap a Periton rájött, hogy vele valami nincs rendben. A Periton felfedezte, hogy ő valójában nem ő. És elhatározta, hogy megöli azt, aki nem ő. A Peritonban, a gyilkosban lakott egy másik gyilkos.

Félig szarvas, félig madártestű állat, amelynek testét toll fedti. Az árnyéka emberi lény. A madár repülni akar. A szarvas futni. Az árnyék pedig mindig csak egy helyben topogni.

(lábjegyzet)

(függelék)

1.
Én a Peritonba lakó madár panaszkodom. Panaszkodom a testem ama részére, ami nem én vagyok. Látni sem bírom a patás nemémlábam, és a gyenge madárfejemen a kusza agancsokat. Nem akarok többet magammal együtt lenni.

2.
Én a Peritonba lakó szarvas kijelentem, hogy rühellem a madarakat. A madártoll csiklandoza a hasamat, a madárfej nem bírja el fenséges agancsomat. A másik felem, amely nem én vagyok tévován tipeg, legszívesebben agyontipornám, de önmagammal ily módon végezni mégsem lehet, nem igaz?

3.
Az árnyék? Nos az árnyék szereti a grillcsirkét (bár a csirke nem madár), és szívesen elábrándozik azon, hogy a szarvasok élete sem lehet könnyű, hiszen...

A képzelt lények nem szenvednek ismeretlen eredetű betegségekben, amelyekre az emberek egy részének évezredek gyógymódjai vannak, a másik része pedig csak a vállát vonogatja.

(filmnovella ötven másodpercben)

Helyszín: egy mütő valahol Kelet-Európában a nyolcvanas években. Szereplők: a mütőasztalon fekvő személy, egy sebész, egy ápolónő, egy mütős segéd.

– Kérem az érzéstelenítőt.

Nagy üvöltés.

– Ez nem fáj. Az illető tudomásul veszi, és a jelenet további részében jólnevelten agonizál.

Közeli kameraállás: az orvos sebet vág a szikével. Szétnyílik a bőr. Feltűnik a musculus peroneus jókedvűen és vidáman. A sebész a szikével mélyebb rétegekbe hatol. Az ápolónő már tartja az üveglapocskát. A sebész ráhelyezi az izomszöveteket. Összevarrja a sebet.

Ekkor kivágódik az ajtó, és betolnak valakit. Körülötte legalább hat személy lóg fűrtökben. Az eset sürgős. Ráhelyezik a mütőasztalra. A mütőasztalon még ott van az előző páciens. Sebaj. A sebész még nem kötözte be a sebet. A másik mütét már elkezdődik. A sebész fogja az illető lábát, és megpróbálja kihúzni a fölötté lévő test alól. Az illetőnek a helyzet abszurditása ellenére ez sikerül. Fél lábon ugrál a mütőben. A sebész üvölt: – Kötözöszert!!!!!!

A megilletődött, de viszonylag jó állapotban lévő, fél lábon álló páciens, érdeklődve figyeli a másik mütétét.

Mi az emberi szenvedés? A fizikai, avagy a lelki? Mi a nagyobb gyötrelmem, ha testünk fáj, vagy ha a lelkünk küzd? Úgy tűnik erre nincs egyértelmű válasz. A testi szenvedések nyilvánvalóak, de a lelkieket remekül lehet takargatni.

(filmnovella két percben)

Vérőfényes nap. Meleg. Üdítőzítő hangulat. Hárman egy asztalnál. Hirtelen egy borvirágos arcú, zömök alak tűnik fel. Kertelés nélkül ül.

– Jani vagyok. Vasutas. Nős. Harminchét éves.

Döbbszent csend. Az üdítőzítő idegei patanásig feszülnek.

– Mit mondhatnék még magamról? Mindenki hallgat.

– Fel szeretnék tenni néhány kérdést. Csend.

– Lányokat mentek meg interneten. Gondterhelt arcán lágyan cikázik a küldetésteljesítő magabiztossága.

– Az öngyilkosságtól mentem meg őket.

– Öngyilkosjelöltekkel tele van a padlás – jegyzem meg csendesen, de Jani, a vasutas, tántoríthatatlan.

– A kérdésem az: mit lehet nekik mondani?

Csend. Mit is lehetne Janinak, a vasutasnak mondani? Jani, a harminchét éves olyan, mintha most jött volna a Holdról. Nem érti ezt a világot. Nem érti, hogy mit lehet mondani. Az fel sem merül benne, hogy jobb lenne hallgatni. Jani, a nős, szeretne segíteni.

És valamit mondani. Ezért teszi fel a kérdéseit.

– Én sokat beszélgetek velük a chaten. Értelmetlen az életük. Megfosztva a mozgás lehetőségétől, bezárult előttük a világ. Ezért akarnak meghalni.

– Ez hülyeség.

Jani a vasutas elképed. De nem adja fel.

– De én ezt nekik így nem mondhatom meg – mondja egyre elhalóbb hangon Jani, a megtört vasutas, aki harminchét éves és nős.

(filmnovella tíz percben)

Szereplők: egy személy és egy pulóver. Előkerül a pulóver. Felkészülés. Lendület. Első nekifutásként megpróbálja a fején keresztül behúzni. Ez nem sikerül. Másodszorra stratégiát változtat. Nagyobb lendülettel próbálja meg ugyanezt. Mély levegő. Lendület. Karját feje fölé emeli. Lendület elfogy. A kar visszaesik. Pihenés. Harmadszori próbálkozás. Levegő nélkül. Lendület nélkül. Karfelemelés nélkül. A fej megfe-

lelő szögben tartásával, már csak az a feladat, hogy a pulóver lágyan rácsuszszanjon a testre. A szög nem jó. A pulóver mindenre rácsusszan, csak arra nem, amire kellene. Rövid gondolkodási idő: egyszerűbb az élet pulóver nélkül.

(mindennapi bölcsekedések)

A tehetetlenség és a gyengeség érzése, amely nem áll másból, minthogy semmihez nincs erő, mégis van valami belül, amely fáradhatatlan motorként kerget előre...

Harc a testtel. Ki az erősebb: a kór, amely belülről rág, vagy én? Marcangolja teszem. Tépi az izmaim. Szívja erőmet. Pőcakként rátapad az életemre. Uralja a mozgulataimat. Megrontja perceimet. Ezért sem törődöm vele. Nem tudom, honnan került belém (lehet, hogy egy képzelt lény élőszködik bennem?), nem tudom, hogy milyen, és azt sem tudom, hogy meddig óhajt velem maradni. Azért sem törődöm vele!

Azt kell megtanulnunk, hogy az életünk felett nem mi rendelkezünk. Ha ezt el tudjuk fogadni, minden sokkal egyszerűbb lesz. Akkor már nem kell amiatt aggodni, hogy mi lesz holnap, vagy a következő percben. Úgy sem tudjuk előre.

A test egy olyan burok, amely a legkisebb nyomás alatt összerogy. A lélek egy olyan láthatatlan létező, amely a legkisebb súly alatt összeroppan. A szellem pedig a legválságosabb percekben semmire sem jó. Még szerencse, hogy nem mindenkinél egyformán jutott be lőle.

(példázatos történet két jelenetben)

Jeroboám Izrael királya a város falain kívül arra a jelenetre emlékezett vissza, amikor Jeruzsálem mellett a prófétaival találkozott. A próféta megmondta, hogy ő lesz a tíz törzs királya. Jeroboám magában ugyan hitetlenkedett, de mégis valahogy erősebbnek érezte magát ettől az ígérettől. Királyként azonban saját féltelmei elbizonytalanították. Mi van, ha a törzsek meggondolják magukat, és Júda királyához pártolnak? Mi van, ha elveszti királyságát? Jeroboám, akit azelőtt mindig erősnek neveztek, mérhetetlenül gyengének érezte magát. Ezért bálványokat épített magának, hogy bizonyosságot nyerjen. A bálványok igaznak tűntek. A bálványok erőt adtak. Jeroboám a bálványokban bízott, elfelejtette a próféta szavait, mert nagyon félt.

Jeroboámot egy nap széttépte egy oroszán. Egy erős oroszán. A bálványai nem tudták megvédeni. A próféta figyelmeztette, de Jeroboámiban a görcsés rettegés mindennél erősebb volt. Nem volt már képes önmaga belső démonait leküzdeni. Jeroboámot a saját gyengesége ölte meg.

(rövid interjú a bennem lakó képzelt lényvel, akinek a nevét senki sem ismeri)

– Mi a neve?

– ...

– Honnan jött?

– ...

– Mik a szándékai?

– ...

– Meddig szándékozik maradni?

– ...

– Miért nem válaszol a kérdéseimre?

– ...

(néhány gondolat a képzelt lényekről)

A Periton árnyéka vegetál. De mi van, ha a nem létező Periton is vegetál a létben? A nem lét a legkényelmesebb dolog a világon. Nem kell hozzá semmi. Sem bátorság, sem tűz, sem kitartás. Viszont gátlástalanul hömpölyöghet az önsajnálat. A bátrak viszont hamar meghalnak, mivel a tűzben könnyen el lehet égni.

Én, aki egy képzelt lény árnyéka vagyok, belülről egy másik képzelt lény pusztít. A kérdés az, hogy egy árnyékot rághat-e belülről bármi is?

Jóbarát

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik és Mik

30.

Kik egyre többet gondolt a történelmesekre, akik talán még a politikuskoknál is több bajt okoznak. Akik – főként a kelet-európai válfaj – kivont szabályával kutatják a múltat. Igazságot tesznek, vagyis bizonyos történeteket, személyiségeket egyszerűen kiiktatnak a történelemből. Vagy beiktatnak. Vagy újraalkotnak.

Épp mostanában három Kossuth Lajossal ismerkedett meg: a magyar, a román és az amerikai történetes megalkotta politikussal. A három Kossuth Lajos nemigen hasonlított egymásra, sőt mondhatni, emiatt hatalmas feszültségek születtek közöttük. Egymás elenségeivé váltak.

– Mivel a történeteseket képtelenség rávenni, hogy közelítsék nézeteiket, a legjobb az lenne, ha összeeresztenék ezt a három Kossuth Lajost. Aki legyőzi a másik kettőt, az legyen a nyertes – gondolta Kik. – S persze ugyanezt meg kellene tenni, mondjuk, Leninnel, Ceausescuval, Nagy Sándorral, Nagy Péterrel és a többiekkel is.

31.

Természetesen sok mindennel nem barátkozhatott meg Kik a jelenéből. De a múltjából sem.

– Hogyan lehet az, hogy én már százhusz éves voltam, de még senki sem közölte velem: ahhoz, hogy egy szekus vagy egy zsarú bejőjön a lakásomba szimatolni, ügyességi engedély kell? Itt hat magyarázat lehetséges:

1. nem voltam százhusz éves
2. mindenki természetesen találta az örökös ellenőrzést
3. nem volt, aki megmondja, mert majdnem senki sem tudta
4. a szekus vagy a zsarú nem volt szekus vagy zsarú
5. az ügyesség nem volt ügyesség
6. a lakásom nem volt lakás

32.

Domokosnak, a szívből szeretett, okos és igen dolgozó lónak ina szakadt, és pedig a hátsó bal lábában. Ősi és örökös eredménytelen módszerrel egy állatorvos összevarrta az inat, a tulajdonosok sírtak (de mindenkinek azt mondták, van remény), és Dominak szólították Domokost. Amikor befertőződött a seb, és a ló már nem is evett, megkapta a Domika nevet.

Egy másik faluban a szintén dolgozó Sanyi lovat Sándornak nevezte a tulaj, amikor rájött, el kell adnia őt, mivel kell a pénz. Épp a Domika családja vette meg Sándort.

Domika visszakeresztelődött Domokossá, amikor elvitte az olasz szalámigyáros. Sándor pedig Bandi lett, mivel az új tulajdonosok Domikát sírták, és mindegy volt nekik, mi is az új ló neve.

Kik végigszenvedte ezt a hétköznapi, idegen balladát, és arra gondolt, Miket talán el kellene neveznie Fiknek. Vagy Fuknak.

ESZTERÓ ISTVÁN

François Villon további testamentumából

„Francia vagyok Párizs városából,
Mely lábam alatt a piszkos mélybe vész,
S most méterhosszan lógok egy nyárfaágról,
És nyakamon érzem, hogy seggem mily nehéz.”

Faludy György

Ezerszer akasztófa-
Humor, ha még valódi,
Kötélként ráng a strófa,
Nyakon párizsi módi
Nem cifra, bár rapszódí',
Akár a hurok kedve,
Mely lazán ha maródi,
De fojtogat szeretve.

*

Az arcom néma ábra,
Szemüveg mögé múlva
Szűrődik a világra
A mélyből pajzán búja,
Talán azt is lenyúlja
Lotyó, kalmár, vagy bakter,
Habár külön mind fújja,
Mi az igaz karakter.

*

Örökhagyó örökre
Barátra, ellenségre,
Kinek se háza, ökre,
Vagyon nagy könnyűsége
Érdem szerint ügyészre
Börtönt- és tökféjűre
Hagyni, ha vágyik észre,
Bár diplomát befűzve.

*

Item, a Balkán alkonyán
És reggelén pult tetején
Sort, farmer, pertli, paszomány,
Cserépből marha, kerge mén,
Mind utcán, és mert egyre mén,
Ajtó, ablak is kirakat:
Hamburgert nyújt és gyorslepeny –
Adassék jó Ciuhandunak*.

* Temesvár polgármestere

*

Item, a ma politik-
Usára nincs mit szólni,
Kegyelmeükre ki licit',
Tanuljon meg hajolni,
Mert lent vagyon a holmi,
Ha míg van emberöltő,
Nem lennél rest szagolni,
Amit ki sem mond költő.

Tanító célzatú ballada

Ha bámulsz óriás plakátot,
Törz vígyorral bekap bízvást,
Mi benned egymásnak nem ártott:
Szemtől szemben írre ír ás,
Ím, így bővül a szentírás,
Ha beletúr a zsebébe,
Dolláron elfogy az írás
Konyakra, nőre, csemegére.

Hol dobpergés hív, riadóra
Hömpölyögtet tarka hadat,
Rítusra rittyentett showra
Egyengeted sajtó nyakad,
Duhaj kehelyben gond apad,
Elbódító szemfényvesztésre

Futhat a pénz, magva szakad,
Leányra, borra, feketére.

Száz szóvirágba szótt malasztal
Libben-lobban ripacs-szózat,
Kit ádáz gesztussal magasztal
Pirosra festve a holdat,
Üdvösséggel is megtoldat,
Szférákon mulató zenére
Költheti az euródat
Rulettre, kéjre, ezer éjre.

Ajánlás:

Herceg, már a holnapi stressz
Levét nyakaljuk szapora',
Ne félj, a sok lopónak lesz
Azért lánya, pénze, bora.

*

Item, mobiltelefonom
Számát pándili rendőrség
Örökölje, hogy a nyomom
Határon túl is őrizték,
Mint kopószimat özikét,
Nyugalmuk tőlem ne legyen,
Bárgyú fogdmegek, kött izék,
Hadd riogasson szellemem.

Ballada bajok okozóiról

Ilyen-olyan elnöközön,
Dunát rekesztő sáskahad,
Magam, míg keresztültöröm
Soraitokon, nem marad
Terített asztalon falat
Kenyér, kanálnyi halászlé,
Restelkedés hiú kocat,
Hisz a világ pofátlané.

Krokodilus-bankárközöny
Kis pénzekre is ráharap,
Hol vissza plüss ha még köszön,
S a szív csak kódolt hálazacc.
Tört kamatlábon pár adat,
Kapkodva nézed: fölfal-é,

Restelkedés hiú kocat,
Hisz a világ pofátlané.

Országnagyok, országgözön
Kujtorgó füstfelhő alatt
Celebrál briganti öröm,
Pernyeként az arcra tapad
Háborút szentelő maszat,
Nem érdekel, jogod van-é,
Restelkedés hiú kocat,
Hisz a világ pofátlané.

Ajánlás:

Herceg, habár elmék vagyunk,
Nem vadak, a mai hólé
Tegnapi, nincs emberarcunk,
Míg a világ pofátlané.

*

Item, hazárdok, rátok
Halotti torát hagyja,
Amúgy is mind ráfáztok,
Mert íztelen falatja,
Ki hasát így kapatja,
S mint maradékot másnap,
Holt vackából vakarna
Szeretót ráadásnak.

*

Item, hagyom, huncut leány,
Incelkedő ölü asszony,
Méhede tökök ideám,
Ledérek között mulasson,
Kéjelegve csak fogamzson
Feltámadásomig éppen,
Mikor magom hozzáadom
Ideámhoz mindenképpen.

Rondó a kettős vágyról

Ó, testetlen vágy, lélek birodalma
Keringőzik szűz határok felett,
És előbb elfut, mint hajnalba halna
Csillagéből érkező ékezet,
Kábán kap utána emlékezet,
Akár faág, ha lepottyan az alma,
Virágja után pattan balga mód'.

Amint szemed fényébe hulltam, Dalma,
Hideg galaxis menten szétesett,
Testetlen vágy utol nem érhetett,
Mikor megpattant kebleid hatalma,
Virágja után szöktem balga mód'.

*

Item, miket sihederként
Képzelet karjába hulltan
Paplan alatt reggelenként
Szenvedélyesen tanultam,
Hagyom levegőbe fúrtan:
Példaképpen csupán, amit
Használni hölgyeknek gyúrtam,
Viagrások, stresszelt kanik.

*

Szivi, ha szíved áldott,
Szeretve ír a nap
A csókhöz boldogságot
Virágos ív alatt,
Mít gyújt a pillanat,
De füstje fúrge pára,
Be semmi szín alatt
Se szívhatod, hiába.

Rondó a lugasból

Átbeszélt időközökben
Két monológ nem dialógus,
Ahogy mágneses körökben
Feszt bújócskázik a két pólus.
Ha mégis sejtened a hangom
A nyaraktól öntött harangon,
Erek nyomán kering a tónus,
Ahogy mágneses körökben.

Csevegő csészék illatgőze
Lugas indáin tekerőzök
Egyik a másikat előzve,
Amíg csak szusszal egymást győzik
Átbeszélt időközökben.

*

Item, hitem hitelkártyája
Nem vagyok senkinek, senkinek,
Bár északfokom, ha kiállja,
Elmondom ingyen mindenkinek,
Hiszen az ördög sem veszi meg,
Mígnem szívem a semmi ágán
Merengő nyársra szúrt zseni lesz,
S ropisra pirultan nem ágál.

*

Item, minden képzavaros,
Csámpás lábú, izzadt szagú
Rossz versemet vigye Maros,
Irigyem hányja le tabu-
Hordalékkal kevert ragu,
S körítése felejtéssel
Nyúló lében pácolt hamu
Legyen abált ciberével.

*

Item, bár minden testamentum
Torzító tükör, víg pokol,
Az olvasó legszakramentum,
Elunva – fázik, jaj, komor,
Poéta attól haldokol,
De míg szeretnéd, még kötélén
Függőben is fakad mosoly
Ajkán, nyalábnyi pengéfényben.

Szerelmesek

Egymásba játszott műfajok

(Pintér Béla *Parasztopera* című előadása nyomán)

Pintér Béla társulata az elmúlt évek egyik legsikeresebb alternatív színházi műhelye Magyarországon. Előadásaik a Pcaro Művészeti Produkciós Műhelyhez kötődnek, melynek koncepciója a szabad kezdeményezés és független megítélés elveire épül. A Műhely nem emel ki semmilyen művészeti stílust, irányzatot, iskolát, hanem csakis a produkciók létrehozását, azaz az egyes művészeti – és nemcsak színházi – projektek megvalósulásához szükséges feltételrendszert igyekszik megteremteni. Főbb előadásaik a *Népi rablét*, *Kórház-Bakony*, *A sheva kapuja*, *Ól, butít* után a kiugró sikerű *Parasztopera* 2001-ben a Legjobb zenés szórakoztató előadás díját nyerte el, 2003-ban pedig a nyíregyházi VIDOR Fesztivál Kritikusok Díját. Az alternatív műhely legutóbbi előadását (Gyévkuska) a Nemzeti Színházban mutatták be a Stúdiószínpadon.

Pintér Béla társulatának előadásaira általánosan jellemző a különböző, egymástól távol eső témák, motívumok, műfajok, játékművek intertextuális egymásba játszása a kifinomult ironia eszközeivel.

A társulatnak többnyire a Szkéné Színház ad otthont, de az előadások tárgyi világa, játékmódja, mobilitása kitűnő lehetőséget ad a társulat vendégszerepléseire. 2004 májusában a társulat Erdélybe látogatott, Sepsiszentgyörgyön, majd Kolozsváron játszották a *Parasztopera* című előadást. Az alkotók a *Parasztopera*-ban egy balladisztikus történetet dolgoztak fel opera formában. Zenéjének alapja az erdélyi magyar népdalok, a barokk és a rock bizarr, mégis homogén elegye. Pintér Béla színész, zeneszerző, rendező szerint „A történet talán sokak számára ismerős lesz. Nekem a nagymamám úgy mesélte, hogy Szabadszállás környéki emberekkel történt ez meg nagyon régen. Bocssák meg nekem, ha egyelőre csak annyit árulok el belőle, hogy lesz benne néhány boldogtalan sorsú ember, szenvedély, humor, vérfergőzés és gyilkosság. Akinek tetszik, nézze meg többször is! Akinek nem tetszik, nézesse meg magát!” Az idézet ironiájához hasonló hangvételű az előadás modalitása is. A történet egy vándormotívum köré szerveződik. A föl nem ismert fiút a pénzéért a szülei megölik. Camus *A félreértés* címmel írt belőle színdarabot. De ugyanez a fő motívuma Stephen Leacock (Karinthy fordította) paródiájának. A *Karolina karácsonyában* a pénzéhes vidékiek éjjel megölik a gazdagon hazatért elveszett fiukat. Pintér Béla változata nagy drámai és népmesei toposzokat, archetipusokat épít egybe: az árva lány hamupipőkei alakját, a mostohatestvér iránti szerelmet, oedipuszi tragikumot, camus-i félreértést és világközönyt, miközben szatírjuk a világ kínosan kusza determináltságát mutatja. A történet balladisztikus szintje a következő: a vőlegény, noha a mostohatestvérét szereti, elvenni készül a menyasszonyt, akiről az esküvőn kiderül, hogy nem az apja lánya, hanem egy Amerikát megjárt idegené, aki hazatértben elcsábította az anyját. A lelepleződést követő botrány fölfejtja a rejtett szálakat: az egykori csábító nem volt idegen, hanem a vőlegény jóval idősebb bátyja, aki annak idején meggazdagodván, pénzét hazahozván és kilétét titkolván éppen szülei kapzsisá-

gának esett áldozatul. A történet azonban konfrontálódik az operai elbeszélésmóddal. A megformálás módja denarratíválja a realiztikus szintet. Természetesen nem hagyományos operáról van szó, bár vannak benne zárt számok és recitativók, bennük találhatók a cselekményt előrevivó tárgyszerű közlések. A zene és a szöveg azonban kifinomult ironiával folyamatosan fölülírják egymást. Darvas Benedek zenéje remek, a zenekar is az – fekete fejkendős, fekete szemüveges parasztasszonynak maszkírozott figurák. A zenekar – Darvas Benedek (csemláló), Nyíri László, Pelva Gábor, Molnár Zsófia, Veér Bertalan (hegedű), Ács Péter, Póla György (bögő) – komolyan játszik Händel modorában Albinonitól álnépdalig és műdalig minden zenei modorban egységes ihletettséggel. A színészek kiművelt hangon énekelnek, de akinek nincs énekhangja, az is komolyan elénekel bele a véres cselekményt, a házassági melodramát a barokkos operába. Ahogyan az előadás gatlástanlanul írja egybe a különböző kultúra elemeit, hasonlóképpen szerveződik a zene is. A népdal és a műdal termékeny dallam- és szövegvariációkkal variált elegyét, a megfelelő helyeken musicales és rockos hatások, illetve barokkos lezárások és közzenék egészítik ki.

Az egyszerű történet a flashback-dramaturgiájával beszélődik el. A csábítási jelenet mint kiszínezett emlékkép, a gyilkosság pedig késleltetett drámai csúcspontként az előadás végére kerül. Az előadás meghatározó retorikai eljárását megpróbálom egy, a szövegben elhangzó mondatból levezetni. „A szegénység a báránnyól is kihozza a disznót.” A mondat a szülők magyarázata, arra vonatkozik, hogy miért ölték meg az idegent a pénzéért nem tudván, hogy az Amerikából visszatért fiúk az. A mondat stílusa Parti Nagy Lajos nyelvronsólására emlékeztet, egyfajta jelentést roncsoló képzavar. Ez az eljárás azonban az előadás egészére,

minden elemére kiterjesztődik. A szappanoperák műfaja beleidéződik a parasztopera balladaiságába, a különböző műfajok egymás mellettisége folyamatosan felülírja, idézőjelbe teszi a létrejövő jelentéseket.

Hasonlóan önreflexív viszony jellemzi a történet, a zene és a játékmód viszonyát. A műfajok határai kirojtosodnak, egymásba játszódnak. Az intertextualitás szabályai szerint az egyes elemek megőrzik jelentéseiket, miközben új kontextusba kerülve jelentésmódosuláson mennek át. Így a népi ballada motívumait – munka, szegénység, föld, szerelem – folyamatosan átírják és fölülírják az operai előadásmód elemei. Például amikor valamelyik szereplő szólót énekel, gyakori megoldás, hogy a színen lévők kimeredve asszisztálják végig, vagy valamilyen sztereotip mozgásimitációval, mintegy táncbetéttel kísérik. Ezt tovább fokozza, hogy a Szkénében tartott előadások alatt a színpad közép felső részében folyamatosan olvashatjuk az elhangzó szövegek angol megfelelőjét. Filmes szokás szerint angol nyelvű felirattal fut az előadás. Egy újabb textuális szint épül ki, nem kevés lehetőséget adva a humorforrásnak, mint például amikor, az „én vagyok a falu rossza” című dalszöveg a kivétítőn úgy jelenik meg, hogy „I am the bad boy of the village”.

Ebből adódóan az előadásmód nem a hagyományos realista játékmód szabályait követi, amiként a hagyományos operajátzás technikáit sem. A színészi játék sokkal bonyolultabb, néhol realiztikus, majd stilizált, absztrakt vagy akár abszurdá válik a helyzetnek megfelelően. Ilyen a cowboy szálban lévő szeretkezés jelenet, a flashback jelenetben megjelenő cowboy 35-40 centiméteres, flittertől csillogó övre csatolható merev műfalloszt visel. A játékmódok egymásba játszása tovább mélyíti az előadás gazdag ironiával telt jelentéshálóját. Az előadás tere Horgas Péter és Tamás Gábor munkája: ünnepélyesen lerobbant színházi keret, egyszerre jászol-fészer és ünnepi tér. Benedek Mari jelmeztervező remekel a viselt-lehordott jellemzőkkel. Az előadás zenéjének alapja (többek között) az erdélyi magyar népdalok, ennek hangulata tükröződik az előadás tárgyi világában is. Sepsiszentgyörgyön, illetve Kolozsváron ezek az utalások, illetve az utalások elbizonytalanítása még erősebben hatnak.

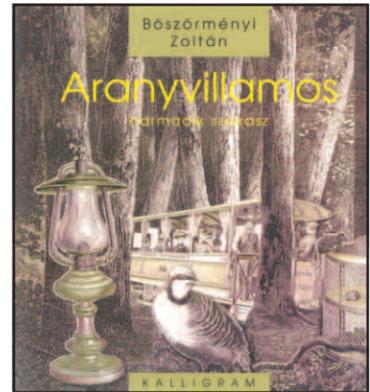
Az egészet tekintve közvetlen, intellektuális szórakoztatás. Remek alakításokkal. A vőlegényt maga Pintér Béla játssza, aki rendez, ír, zenél, énekel, tehát az egész színházi folyamatot bejárt. A szülőket Baranyi Szilvia és Tóth József alakítja visszafogottan, érzékenyen. A mostohatestvér, Enyedi Éva igazi népmesei toposz kellő ironiával. A menyasszony, Nagy-Abonyi Sarolta a tele-novellák naivája. Szülei, Szalontay Tünde és Bence Sándor a tűz/víz házaspár. Az Állomásfőnök Thuróczy Szabolcs az alkoholista falurossza sztereotípián túl végig erős ironiával alakít. S végül az idegen: Deák Tamás, a magyar pusztákból elszármazott cowboy összetett szerepalakítása követhető.

A nézők végignévték az előadást, érzékenyen reagálva a legfinomabb utalásokra is, az előadás dramaturgiája szerint nevetve szaladtunk bele a tragikus végbe. Az erdélyi színpadokon szokatlan előadás nagy örömet szerzett a közönségnek. A magam részéről csak ajánlani tudom, akár ez írással is Pintér Béla társulatát, mely Magyarországon jelentős népszerűségnek örvend (mind szakmai, mind nézői körökben), s talán most már Erdélyben sem ismeretlen.

ILLYÉS ISTVÁN

Szereplők: Pintér Béla, Baranyi Szilvia, Tóth József, Enyedi Éva, Nagy Abonyi Sarolta/ Hámori Gabriella, Szalontay Tünde, Bence Sándor, Thuróczy Szabolcs, Deák Tamás
Asszisztens: Kovács Krisztina
Zeneszerző: Darvas Benedek
Zeneszerek: Darvas Benedek (csemláló), Nyíri László, Pelva Gábor, Molnár Zsófia, Veér Bertalan (hegedű), Ács Péter, Póla György (bögő).
Diszlet: Horgas Péter, Tamás Gábor
Jelmez: Benedek Mari
Fény: Tamás Gábor
Korrepititor: Berecz Bea, Palya Bea
Írta és rendezte: Pintér Béla

Megjelent és kapható
az
**Aranyvillamos –
harmadik szakasz**
harmadik kiadása

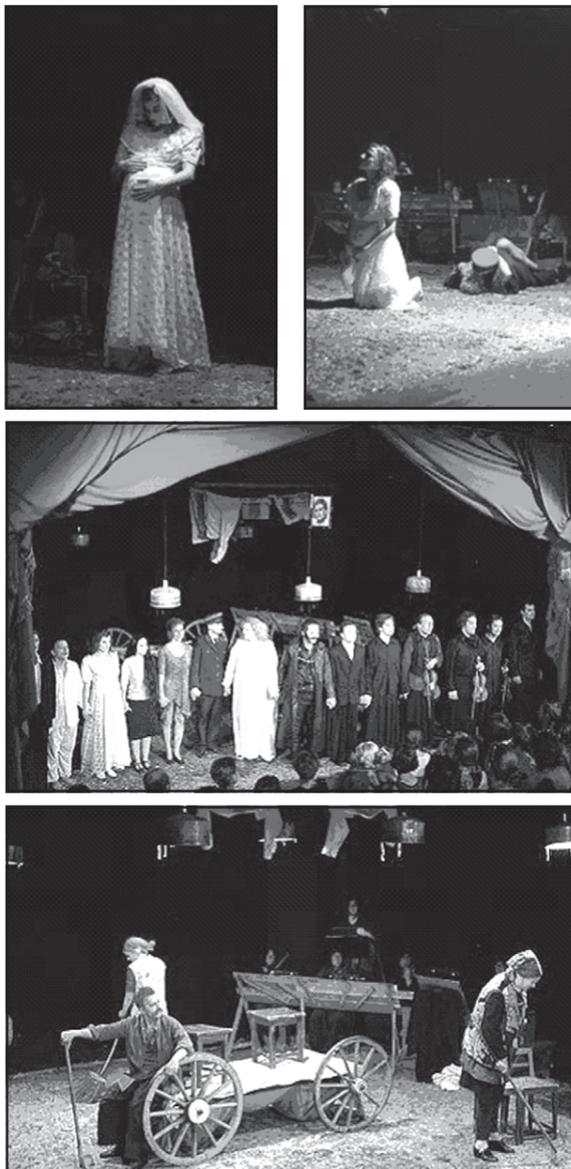
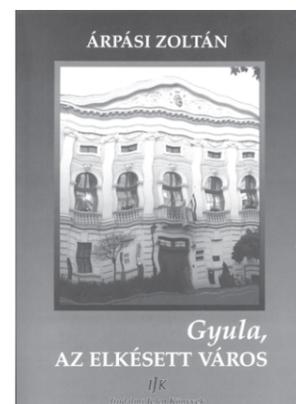
Irodalmi
Jelen
Könyvek

IJK

Árpási Zoltán

Gyula,
az elkésett
város

Mitől elkésett egy város? Nevezetesen a határ mellett fekvő, egykori vármegyeszékhely? Például attól, hogy sorozatosan elszalasztja a felemelkedés lehetőségét, vagy rosszul gazdálkodik értékeivel. A Gyulán élő publicista, Árpási Zoltán szerint városa bizony elkésett, az 1990 és 2002 közötti években nehezen behozható hátrányba került. A szerző *Gyula, az elkésett város* címmel megjelenő kötetében a jelzett időszakban írt, többségében kritikus cikkeket gyűjtötte egybe. Polgármesterekkel, városatyákkal, polgárokkal perelt igazáért, valójában a városért. Tiltakozott a helyi értékek tönkretétele ellen, s hadakozott a lakhatóbb, szebb városért, a történelmi örökség megbecsüléséért. Közben Árpási önkritikusan számot ad vereségeiről is, sajtóvitáiról és pereiről, s nem hagy kétséget afelől, hogy miközben sokan egyetértettek vele, a hivataloságok szerették volna a város határain kívül látni. A könyv izgalmas olvasmány mindazoknak, akiket valamelyest is érdekelnek egy kisváros hatalmi viszonyai.

Köze lötvenezér néző, hurrázik a 36. Magyar Filmszemle szervezőbizottsága. A szám magasabb mint a tavalyi, de mégis... Nehéz szavakba önteni, hogy mi is a bibi. Válahogy olyan szürkére sikeredett az idei magyar filmes ünnep. Nem tudnék kiemelni egyetlen filmet sem, vontam le a következtetést a fesztivál végén Robinson úr, a londoni filmkritikus, aki már több mint harminc éve látogatja a magyarországi szemlét. Pedig voltak filmek, volt hat színhely, százötven külföldi vendég, beszélgetések, véget nem érő sörözések, fogadás a hajón. Talán a tét hiányzik. Régen, sok-sok évvel ezelőtt egy fesztiváldíj még százezer nézőt jelentett. Ma egy film sikeresnek mondható, ha eléri a százezer nézőt. Talán egy bevásárlóközpont utolsó emeletére szorult multiplex sem tesz jót egy filmes eseménynek. Tévédzette szemünknek hiányzik a vörös szőnyeg, a villanó vaku, az érthetetlen, de mégis látható sztárok. Hiányzik a pompa, az ünnep, ami képzeletünkben egy fesztivált öveznie kell. Itt két ruhabolt, három drogéria közül kilépő reggeli tévé-műsorból ismert színészek nem hatnak a valamikori mozivarázs erejével.

A felhozatalt csak az tudja igazán értékelni, aki ismeri néhány szomszédos ország rendszerváltás utáni filmes helyzetét. Romániában például 2000-ben egyetlen hosszú játékfilm sem készült, 2004-ben sem haladta meg az új művek száma a tizet. Voltak filmek. Huszonegy játékfilm, több mint harminc kis- és kísérleti film, több mint negyven dokumentum- és ismeretterjesztő film került a versenyben. Hosszúak, rövidke, unalmasak, színesek és színtelenek. Rendezők között megtalálhatók a különböző iskolák és korosztályok képviselői Szabó Istvántól Groó Dianáig. Talán ez a fesztivál az egyetlen hely, ahol évente egyszer az egész szakma legalább pár napig együtt van és félretesz a napi konfliktusokat.

A fesztiválon évek óta megszokott dolog, hogy a határon túliak is jelen vannak. Az erdélyi színészek, rendezők, témák, helyszínek régóta a magyar filmművészet részét képezik. Így volt ez az idén is. Mindjárt a fesztivál elején került bemutatásra az Aradon születt, jelenleg Amerikában élő Peji Róbert *Dallas Pashamende* című filmje. A film forgatása Romániában nagy vihart kavart. Környezetvédelmi engedély hiányában a producort felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, a filmet Magyarországon fejezték be. A film cigánytelepi melodráma egy értelmiségivé lett romáról, aki pár év után visszatérve szülőhelyére többé nem akar elmenni. A film rossz, sőt nagyon rossz. „Ahogy a romákat elképzeljük” kategória, dramaturgiailag meg-megbecsülő történet. A két, amúgy kiváló színéssel: Bogdán Zsolttal, Kolozsvárról és Gryllus Dorkával. Szegényeknek, jönnek, ráncolják homlokukat, eljátsza-

A harminchatodik

nak mindent, amit a romákról tudnak, de ez nem segít a film hitelességén. Sajnos még arra sem tesz kísérletet a rendező, hogy párhuzamot vonjon a történet és a film címe (Dallas) között. Persze van a filmben egy poén, hogy a romák a kocsmában nézik videóról a Dallas filmet, de azonkívül, hogy ez olyan „jópofi” főiskolás poén, nem magyaráz meg semmit. A filmet a Bukarestben élő Vivi Drágan Vasile operatőrmunkája teszi elviselhetővé. A film témája miatt valószínűleg belefut majd egy pár „mentsük meg a világot” fesztiváldíjba.

Az egyik romániai magyar napilap tavaly európai cikket írt Koltai Róbert szatmárnémeti forgatásairól. A cikkek alapján azt lehetett várni, hogy a *Világszám*-ra keresztelt film mindent el-sőprő vígjáték lesz és a filmben a szatmárnémeti színészek játsszák a főszerepeket. Annak ellenére, hogy Koltai mindent felvonultat, amit eddig láttunk tőle – kockás ing, nagy menekülés, fiatal lány, utolsó pillanatban való érkezés stb. – a film mélyen alatta marad az első munkájának, a *Sose halunk* megcíműnek. Unalmas, bosszantó és neveléses (szakmailag). Többek között az október 23-án játszódó történetben rügyező fákat és sardádó búzákat látunk... A Harag György Társulat tagjai meg csupán pillanatokra tűnnek fel egy-egy epizódban.

Részlet a *Feketekefe* című filmből

Gauder Áron *Nyócker* című filmje a fesztivál egyik legmerészebb vállalkozása. Rajzfigurái valóságos színészek. Gyors, pergő, eleven, új utakon járó alkotás, ami nagy közönségsikerre számíthat.

Groó Diana az előző években több rövidfilmjével sok nemzetközi fesztivált nyert, az idén jelentkezik első nagyjátékfilmjével, a *Csoda Krakóban*-nal. Jó film, múltról, jelenről, s ha a rendező a jövőben keményebben fogja a színésze-

ket, akkor nagy jövőt jósolhatunk neki. Volt még egy jó film, melyet Mészáros Márta jegyzett és Nagy Imréről szól.

A pár évvel ezelőtti bestsellert, az *Állítások meg Teréz anyut*, és a miskolci boniésklád sem ússa meg a megfilmesítést. A díjat mégis Vranik Roland *Feketekefe* című fekete-fehérben forgatott, abszurd vígjátéka nyerte. Az első filmes Vranik szerint a filmje a semmiről szól. Arról, hogy hogyan lehet úgy élni, hogy semmit sem csinál, nincsenek motivációid. Azt a korszakát tárja fel az embernek, amikor nem tudjuk eldönteni, mihez is kezdünk magunkkal. A néző a film elején folyton keresi a kulcsot, a megoldást, de minden eddigi megoldásaink csődöt mondanak. Nyitott szellemmel és szívvel a film egyszer csak elragadja a nézőt és beszipantja. Külön ki kell emelni a társíró és operatőr, Pohárnok Gergely nevét is. Kíváncsian várjuk a folytatást, hogy bebizonyosodjon: Vranik Roland nem véletlenül készített egy jó filmet.

Természetesen a dokumentumfilmeknél nagyobb volt az erdélyi jelenlét. Lakatos Róbert, Boros Zoltán, Xantus Gábor fémjelzték a lassan-lassan magára találó romániai (?), erdélyi (?) magyar filmeseket. Három filmes, három iskola. Borost a tévériportok edzették, Xantus alapvetően operatőr és nagyon erős képiséggel operáló filmes. Lakatos Róbert Lengyelországban tanult, Kolozsváron alkot és a magyar filmgyártás legkorszerűbb, legdinamikusabb útjait járja. Az első két említett rendező klaszszikus formáját hozza, szépen, korrekt módon fogalmaz, képet illeszt a hanghoz és elbeszéli történelmünket két új darabbal egészíti ki. Boros a negyvenes-ötvenes évekbe viszi vissza a nézőt és a ploiești-i, szamosújvári börtönbe került magyar fiatalok erőszakos átnevelését mutatja be. Nagyon fontos film, kár, hogy a vége felé Boros tévés énye kerül előtérbe, és kissé didaktikussá válik a film. Xantus Gábor: *Népesség Intentől, népesség embertől* című filmje a romániai magyarság létszámsökkenésével foglalkozik. Az alkotás gyönyörű képeiért megkapta a fesztivál zsűri díját a legjobb dokumentumfilm operatőri munkáért. Maradjunk ennyiben. Lakatos Róbert 2004-ben az *Ördög térde* munkájáért a Filmszemlén megkapta a legjobb kislejátszófilmnek járó díjat. Hihetetlen volt, hogy az idén is díjat kap, pedig megérdemelte volna. Lakatos a lege-

gyénibb, a legújabb hangot képviseli a magyar filmgyártásban, témái, helyszínei, történetei itt vannak körülöttünk, rólunk és nekünk szólnak. A dokumentumfilm programban szerepelt Muharos Attila *Székelyföldi szolgasorsok* című legújabb darabja, sorrendben a harmadik. Muharos hihetetlen érzékenységgel és közvetlenséggel tárja elénk minden önsajnálat nélkül azokat a tabukat, amikről mi magunk nem szívesen hallunk. Azt, hogy a „romantikus” Székelyföld mellett, alatt, van egy másik, amelyben az emberi viszonyok nem egy esetben inkább a középkorra hasonlítanak, mint a 21. századra. Volt egy portré Kallós Zoltánról, Tános Miklós alkotása, ami nem megy túl a „korrekt” tévéfilm kategórián. Páskándiné Sebők Anna: *Endély 1956*, mint címe is mutatja a közelmúltat dolgozza fel. Felejthető mű és az esemény megérdemelne egy „valódi filmet”.

A dokumentum kategória fődíját Kocsis Tibor *Új Eldorádó*-ja nyerte. Kocsis az erdélyi verespataki aranybánya projektet mutatja be kevés objektivitással. Értékelendő, hogy a film hosszú és alapos terepmunka eredménye, de sajnos, a rendező az első pillanatanbelöntötte, hogy ő ellene van a bányanyitásnak, és ezért szinte tét nélküli a film. Persze, majd sok ökológiai filmfesztiválon fogják díjazni, de akkor is sok van még a magyar dokumentumfilm mára klasszikussá vált darabjaiig. A dokumentumfilmes zsűri, Sára Sándor, Gulyás Gyula, Szilágyi Orsolya szerint mintha a dokumentumfilmes szakma, a közszolgálati televíziók, a kuratóriumok és a nézők egyaránt várnák a Nagy Dokumentumfilmes Messsiást, aki fesztivált teremt, műhelyeket ad és közszolgálati televízió bürokratáit térdre kényszerítve egész dokumentumfilmes műsorfolymot indít a televíziós csatornákon. Ez a Messias idén sem jött el. Azonban még a televíziók, de még a fiatal generáció képviselői sem nagyon voltak jelen.

Versenyen kívül került bemutatásra Koltai Lajos *Sorstalanság* című filmje, amely Kertész Imre hasonnevű művéből készült. Megrázó, őszinte film, amelyik alapanyagként kezel az irodalmi művet, filmes eszközökkel egy új, egy más remekművet teremt. Külön anyagot érdemelne a film, de most emeljünk ki belőle annyit, hogy az egyik férfi főszerepet, Citrom Bandi szerepét egy kolozsvári színész, Dimény Áron alakítja zseniálisan. Sajnos, a hír még információként sem jelent meg az erdélyi magyar sajtóban. Kár, nagy kár...

Eljen a film, eljen a magyar film és ne csak a fesztiválokon. Ezen anyag a Magyar Filmunió segítségével nélkül nem jöhetett volna létre, köszönet nekik.

GÁSPÁRIK ATTILA

Folytatás a 9. oldalról

A legmagasabb hófokon izzó, többnyire visszafojtott érzelmek, ha beérték, már nem hagynak teret és időt a rációknak.

Amikor az Öreg este halkán, de magabiztosan megkocogtatta a barakkajtót, Zita már számolt vetett önmagával, egyetlen dologra összpontosított: szerelmes, boldog asszonnyá érni. Megismerni a beteljesülés hön áhított pillanatát, amiről barátnője mesélt, s amit ő csak a könyvek száraz, tudományos leírásából ismert úgyahogy. A másfél éves büszke önmegtartóztatás, az előzetes lelki gyakorlat, no meg az édes kettesben elfogyasztott vörösbor megtették hatásukat. Zita utólag hiába erőltette az agyát, csak egyetlen dologra tudott intenzíven visszaemlékezni: arra a villanásra, amikor testük egybeolvadva megsemmisült, eggyé vált a mindenség-gel, amikor megszünt számára létezni a világ s ő a világ számára, amikor lelke egyesült a másik testével s minden ereje elhagyta, amikor szemében forró örömkönnyegek csillogtak...

Annál szomorúbb és kijózanítóbb volt az elválás. Előfordulhat, hogy hónapokon keresztül epekedhet a forró vágytól, amíg újra dolga lesz az Öregnek feléjük. Erősen fogadkoztak: akármilyen történet, mindent elviselnek boldogságuk érdekében. Zita akkor holtbiztos volt abban, hogy barátságuk mély, tartalmas és örök, hisz hosszú szenvedés és gyötörődés előzte meg beteljesülését. Ő különben sem alkalmas könnyen jövő és gyorsan tovatűnő érzelmekre. Zita, ha csak tehet-

beruccant Ploiești-re, ha szerelmének dolga akadt a központnál. Mint igazi szerelmeseknek, már az is nagy öröm volt számukra, ha valamelyik füledt levegőjű moziban együtt néztek végig egy unalmas, ócska filmet, felszeg kamaszpárkánt szorongatva egymás kezét a sötétben. Később levelezni próbáltak. Post restant persze, mert-hogy föl az Isten háta mögé még a posta sem járt, az Öreg meg állandóan úton volt. Sokszor hetekre ott ragadt valamelyik fúróluknál az ország nyugati részében. Keservesen hosszú, önsanyargató várákozás, alkalomadtán néhány gyönyörteli, öntudatlan óra. Ennyiből állt Zita új élete.

Bár szívrepesve, epekedve várta a találkozást, egy idő óta a beteljesülés, az együtt töltött mámoros percek, órák után édes fáradság és bódult nyugalom helyett fájdalmas úrt érzett lelkében. Az Öreg is belefáradhatott az állandó bujkálásba, hazudozásba, a kétlaki életmódba, mert ő kezdte feszegetni a válás problémáját, holott még a kezdet kezdetén leszögezte, bárhogy is alakuljon kapcsolatuk, nem fogja elhagyni nagybeteg feleségét, akinek ő az egyetlen támasza. Zita megértette, hisz félresikerült házassága után amúgy

Kettős úton

sem igyekezett fejest ugrani egy újabba. Végül csak engedett a rábeszélésnek és belátta, hogy mégis jobb tiszta vizet önteni a pohárba. Már nem elővigyázatoskodtak, nyíltan mutatkoztak együtt, hovatovább az egész vállalat tudott róluk. Zita naphosszat eljövendő közös életük részleteinek boncolásával foglalkozkodott.

Mire azonban mindenre ésszerű és megfelelő megoldást talált volna, szerelme viselkedésében félkörös fordulat állt be. Előbb bátortalanul, majd egyre sűrűbben kezdte hajtogatni, hogy mégsem egymáshoz való, nagy a korkülönbség s értelmi szintjük, felkészültségük sem azonos. Ő bizonyára féltékenykedni fog, okkal, ok nélkül, a korkülönbség meg a magyar nyelv nem ismerete miatt, nyilván rossz szemmel néznék házasságukat a szülők, rokonok, s ez előbb-utóbb kihatna a viszonyukra is. Vitatkozni és veszekedni fognak talán azon is, hogy milyen iskolába járassák leendő közös gyermeküket.

Zita idegei lassan őrlődtek a józan ész diktálta komoly kétségek s az önmegtágadó érzelmek párviadalában. Majd az Öreg kerülni kezdte őt, ha csak tehetta, elodázta találkáikat. Bár nyílt kenyértörésre nem került még sor, Zita sejtette, hogy a másikat csak a gyávasága akadályozza

meg a végső szó kimondásában. Aztán Mister Teszter egyszer, ploiești-i találkozásukkor mégis töredelmesen bevallotta: tényleg elválók, muszáj feleségül vennie fiatalkori első szerelmét, aki hú maradt hozzá mindmáig, és most teherbe esett tőle...

Zita előtt elsötétült a világ, s abban a minutumban örült, hadonászó, karmolászó, zokogó majomává vált: fiatalúsága, szerelme, szenvedélye egy csapásra kárba veszett.

Alig tudott eltámolyogni a városi parkig, az óriásplatanok hús árnyékába.

Előtte mérgezlilával tarkított lángvörös virágszőnyeg sejlik fel könnyei között. Csak ül, képtelen bármire is gondolni, amikor – fél vagy két óra múlva? – háta mögött üdítően kellemes dallam csendül, kristálytisza hang, elmosódó szöveg. Zita, még mindig szipogva a hang irányába néz. Öszülő hajú, barna arcú nő ül egy padon, énekelget magának.

Nem mindennapi jelenség, Zita jobban oda-fülel a szövegre:

„Mindenfelé csak dögök, Tralla, lalla, la, la... Utálom a hazugságot, Tralla, lalla, la, la... Tönkretetted az országot, Tralla, lalla, la, la...”

– Örült szegény – mosolyognak szánakozva a járókelők.

– Örültek vagyunk mind – néz utánuk szomorúan Zita.

Feláll, karjait széttárja, mintha repülni készülné, és lassú léptekkel elindul a magányos énekes felé.

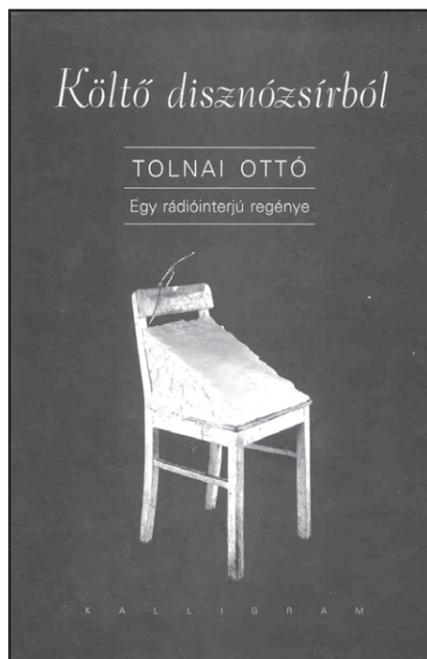
Egy rádióinterjú regénye – mondja Tolnai Ottó *Költő disznósírból* című új könyvének alcíme. Az alcím összefoglalja: ha a teljes történetet akarnánk jelezni, akkor azt kellene mondanunk, hogy egy rádióinterjúból kinőtt regény. Mint Bodor Adám könyve, *A börtön szaga*, vagy mint Ferdinandy György, a *Robinson úr töprengései*. Bodor Adámmal Balla Zsófia készített életút-interjút, ebből nőtt ki a kötet, Ferdinandy György interjúvolója Kulcsár Katalin volt, a könyv az állandó úton levésről szól, a folytonos út- és kiutkeresésről, a kényszerről és az állandó újrakezdésről – mint az esztétikai megújulás alapkövetelményéről. Tolnai Ottó „megkísértője”, rádiós kánpadra vonója Parti Nagy Lajos volt: Parti Nagy 1998-ban, háborús időszakban tizenhárom ülésben készített interjút Palicson Tolnai Ottóval, hogy aztán, ahogy az interjú készítése során is tette már, háttérbe húzódjon, Tolnai pedig elkezdte a munkát a szöveggel, a meglévő magot ápolta, gazdagította, segítette a burjánzását, mígnem a szöveg papíron is élni kezdett, és él most már nyomtatott változatban is. Féltem Tolnai Ottót: ha valóban Tolnai-prózává akarja formálni a magnetofonra felvetteket, rádióban lejátszottakat, akkor soha nem ér, nem érhet a munka végére, merthogy Tolnai prózája a lényege szerint lezárhatatlan, a világot-valóságot lassú terjedéssel-amőbaszerű alakzatok megeremtésével és birtokba vételével írja le, a legjobb példákat erre a *Kékítőgolyó* prózái mutatják. Vagy: kedvelt festőjének, valami-képpen mesterének és társának, Benes Józsefnek a tájképei, nála a Tisza-part töredékességét ábrázoló képeken a „kép” túlfut önmagán, áterjed a keretre, jelezve a táj, a téma lehatárolatlanságát. Tolnai úgy írja le a homokszemet, hogy figyelme a másik homokszemre is kiterjed, magát a világ lehatároltságát nem fogadja el, ezért lép egy homokszemnyit mindig tovább.

Mindezek alapján némi meglepetéssel hatott rám a Tolnai-kötet megjelenésének híre. Noha beszélgettem is róla a szerzővel, nem hittem, hogy lesz ereje az egész történet újraírására, rö-

A szükséges felesleg

zítésére, a monológ kiteljesítésére. Volt – így minden elismerés megilleti. A könyv olvasásakor pedig leginkább arra voltam kíváncsi, hogy miképpen sikerült a meglévő, az elmondott anyagot valódi prózává formálni. Azt kell mondanom, hogy az adott keretek között a legteljesebb mértékben, a szükséges és lehetséges kompromisszumok-megkötöttségek figyelembe vételével – ami azt jelenti, hogy a Tolnaira jellemző

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004

személyes prózával találkozunk mindvégig. Mire gondolok a szükséges és a lehetséges kompromisszumok kapcsán? Elsőként arra, hogy a szükségszerűen burjánzó szöveget valamilyen határok mentén mégiscsak mederbe kellett terelnie, és követnie is kellett az induláskor felvázolt vonalakat, ha úgy tetszik, a pálya ívét. Mindezeket figyelembe véve a könyvben a gyermekkor, a családi élet, az indulás időszaka tűnik a legkidolgozottabbnak, annak az időnek és térnek a bemutatása, amelyikben a tehetség megmutatta magát, aztán pedig jöttek a pályatársak, a munkák, barátságok, ütközések, ahogy az minden pálya esetében adja magát, ez a szakasz immáron „csak” a főbb vonalakban tárulkozik fel a szövegben. Ne vegyük ezt csonkaságnak: minden más esetben lezárhatatlannak-megírhatatlannak bizonyult volna ez a némiképp kitérőnek is mondható vallomás.

Még mindig szeretünk skatulyákban gondolkodni, Tolnai pályája, s immáron a pályát kísérő önvallomás azt is megmutatja, hogy minden irodalommal-művészettel kapcsolatos előfeltevésünket el kell hajítanunk. Régóta sejtettem már, éppen Tolnai Ottó szövegeit olvasva és vele beszélgetve, hogy az avantgárd költő és a sültrealista prózaíró igencsak megfér egyetlen ember bőrében, nem beszélve arról, hogy az említett jelzőkhöz a kisebbségi művelődési stratégia kifejezést is hozzá kapcsolhatjuk. Ha rajtam múlna, akkor Tolnai mostani és korábbi prózáját is azok kötelező olvasmányává tenném, akiknek csak külsődleges elképzeléseik vannak a művészet mibenlétéről. Íme, így működik a művészi szenzibilitás, mondanám, s Tolnait olvasnák fel. Vagy órák hosszat hallgattatnám hosszú monológjait,

mondjuk a magyar mozi kezdeteiről, ahogy magam is hallgattam ilyen irányú fejtegetéseit, jelezve, hogy művészet és művelődés között nem léteznek határvonalak. Tolnai egyébként is a határhelyzetek meghaladója, létének-életének alighanem ez a leginkább és legáltalánosabban jellemző vonása.

Ha képesek vagyunk kellő módon felemelni a fejünket, akkor a kötetben a Tolnai Ottó által elmondott Mándy-anekdótában fellelhetjük az önjellemző mozzanatot. A történet szerint Mándy Hamburgban, miközben a házigazda köszöntötte a neves vendégeket, s hozzájuk kapcsolódó szükséges felesleget, egy térkép szélére írt egy mondatot, majd részt vett a társasági beszélgetésben. Am egyszer csak lefékezett. „Holdkóros, Weörest idéző járásából hirtelen kataléptikus állapotba ment át. Azt hittük, rosszul lett. A szíve tán, sügták. Körülvettük. Meg kellene kérdezni, hol tartja a nitroglicerint, mondták. Végre megszólalt. A mondat!, mondta. Segélykérően, ám ugyanakkor parancsolóan is, ellentmondást nem tűrően. Ezt, hogy mondat, senki sem ejtette úgy ki, mint akkor, ott, Hamburgban Mándy Iván. Kapcsoltam. Elmondtam a szervezőknek, hogy a kis térkép szélére felírt egy mondatot, de a térképet ott felejtette. Visszafutottak, noha közben már a takarítónők megjelentek a helyszínen. Végül a kis térképet meglelték a szemetes kosárban, szaladtak vele vissza a Mesterhez. A mondat!, sikított vékony, most meg Pilinszkyt idéző hangon. Majd vigyázva eltette belső zsebébe, és mintha mi sem történt volna, libegtünk-lebegtünk tovább. A későbbi napokban olykor megpróbáltam a mondatra terelni a szót. Egyértelmű volt. Magára vonatkoztatta. Mármint, hogy ő az a szükséges felesleg. Itt. Otthon. A világban. Ő a szükséges felesleg a kozmoszban...”

FÜZI LÁSZLÓ

Tolnai Ottó: *Költő disznósírból* (Egy rádióinterjú regénye) című kötetének ítélték oda idén a Magyar Irodalmi Díjat.

Szilágyi Domokos határátkelései

Szilágyi Domokost a kétely költőjének neveztek már életében, de az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a maga emberi-művészi hivatását az evilági lét és valamiféle transzcendens függvényében gondolta el például a *Határokon* című vers tanúsága szerint. Önvallomása egy intellektuális és erkölcsi lény kitérője, aki mind a megismerésben, mind a világról és emberről való erkölcsi ítéletalkotásban tekintettel volt az abszolútumra. A határokon a megélt valóság toposza lenne az említett versben, amely ugyanakkor a remény ében tartásának és megőrzésének gondolatát is magában foglalja. Eszerint átélhetünk egy adott, valóságos léthelyzetből („itt, a határokon”) egy hitbeli, nem anyagi valóságba (ahol „elválunk a hazugság a reménytől”) oly módon, ha a „vám” ideát hagyjuk a „poggyász” súlyosabbik felét, azaz a történelem terhét, bűneit és szennjét. Mert az ember számájára irandó gyilkossággal, örülettel, képmutatással, hazugsággal, hullákkal terhes ama poggyász, amit adott esetben a költő a határig magával visz, illetve magára vállal hivatásából adódóan. S ha majd átkel a költő azon a határon, amelyen túl már nincs helye a bűnnek, akkor éppen egy könnyű poggyásznak köszönhetően hagyhat egyre mélyebb nyomokat: „s minél könnyebb poggyással lépek át majd, / annál mélyebb nyomokat hagyok a talajban.”

A *Határokon* című költemény helyet kapott a *Sajtóértekezlet* című, 1972-ben megjelent válogatott verseskötetben, abban a könyvben, amelyből mintegy ötven példányt vitt magával Szilágyi Domokos még azon év őszén az akkori idők vasfüggönyén túlra. Bécs, Grác, München, Oslo, Stockholm, Lund magyarjaihoz jutott el a Szilágyi Domokos-líra legjavát tartalmazó kötet magának a költőnek a közvetlen „terjesztése” révén. Ezúttal a szó szoros értelmében is tehát határokon – országhatárokon – járt Szilágyi Domokos (Vö. „Határokon járok örökké”), poggyászként versekkel, amelyek az általa leghosszabbnak nevezett huszadik század történelmi terheit, az em-

ber ellen elkövetett elképesztő méretű merényleteit idézték, no meg a magyar költészet nagyszerű hódításait mutatták be olyan kis magyar közösségek számára, amelyek nyelvi, etnikai és kulturális szempontból még a nemzeti kisebbségekben élőknél is hátrányosabb helyzetben voltak.

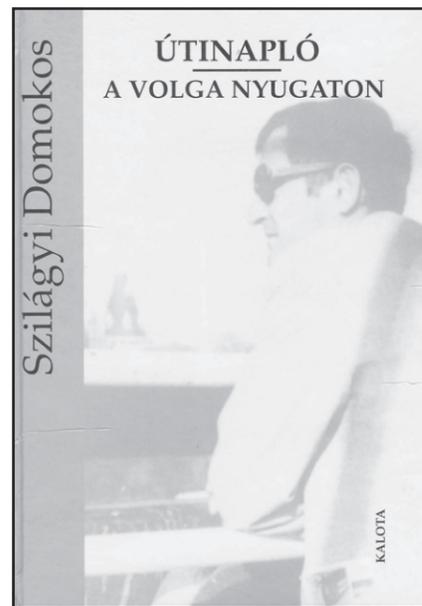
Míg a szemrevételezett *Határokon* című vers megelőzte időben szerzőjének a Nyugat- és Észak-Európában tett utazását, addig az *Észak, a Játékok I, II, a Szkizofrén Európa, a Kozmopolita csujogatók* címűek az utazást követően keletkeztek és jelentek meg későbbi Szilágyi-kötetekben. Az utazás alatt pedig kiadós jegyzetanyag gyűlt össze, amely alapján Szilágyi megírta úti naplóját *A Volga Nyugaton* címmel. Sajnos a napló nem teljes, csak a dán–svéd határátkelés leírásáig jutott el a szerző, az utazás további állomásait s a visszautat csak az úti jegyzetek és a külföldről postázott képeslapok rövid híradásai alapján rekonstruálhatjuk.

Maga a napló olvasható volt – cenzurális okokból kisebb csonkításokkal – nem sokkal a költő halála után a bukaresti A Hét hasábjain 1977 decembere és 1978 februárja között, Majtényi Erik bevezetőjével, a teljes szöveg pedig az úti jegyzetekkel együtt a kecskeméti Forrás 1990 augusztusi számában. 2004-ben aztán a kolozsvári Kalota Kiadó mindezt megjelentette, kiegészítve a megőrződött képeslapüzenetekkel és néhány, az utazás inspirálta, a fentiekben felsorolt verssel és egy prózai írással (Látogatás).

Az olvasó számára a könyv legnagyobb nyeresége bizonyára az útinapló, amely magán viseli a Szilágyi-költészet egyes ismérveit, stílusjegyeit is, például a játékosságot, iróniát és gúnyt, illetve expresszivitást stb. Akár egyetlen passzus is a napló egészéről kínálhat jellemző rajzot, azaz az utazás egyetlen momentumának elbeszélésében benne foglalhatik esetenként általános egzisztenciális, szűken vett műfaji, valamint egyéni szemléletbeli kérdés. Példaként egy németországi autópályán megtörtént eset elbeszélésére

hivatkoznék Eszerint a szovjet autóipar terméke, a Volga miatt kisebb torlódás keletkezik az autópályán, rendőri kiszállásra kerül sor, végül a Volga utasainak és a bajor rendőrnök együttesen sikerül felszabadítani a pályát. Megtalálható a hivatkozott részben a napló feszültség hordozó címére (Volga–Nyugat) való visszautalás, illetve annak tartalommal való feltöltését követhetjük, amint a szovjet autócsoda kudarcát beszéli el a naplóíró („együtt taszítjuk a két tonnát az útpadkára”). Az egész kelet-európai nyomorúság tragikomikuma benne van a jelenetben, amint az utazás résztvevői a hirtelen előállt kényelmetlen helyzetben az indítókar után kutatnak (az írónia működésére vall, hogy hozzáfűzi az író: „magyarul: kurbli”), végül a nyugat-németországi rendőrrrel együtt próbálják felszabadítani az autópályát („fűlrepszto túlköles mögöttünk”; „a kóvér őrmester krucifixezik, mint a záporosó, de nekifeszül”). A Volgának nincs helye Nyugaton – mondhatnók, viszont azt is tudják utasaink, hogy utazni szükséges, hiszen önmagához kerül közelebb az ember, igaz, a kelet-európai, az egykori szovjet tömb államainak alattvalói csak ilyen, tragikomédiába illő helyzetek szenvedő és nevetséges alanyaiként... Benne van a hivatkozott részletben a naplóíró önpörtréja is („nyugodtan ülök”; „nyugodtan jegyzetetek”), aki nézője, szemlélője kíván lenni nemcsak a körülötte, de a vele történeteknek is. Egy másik szereplő, Majtényi nézőpontjából viszont az adott helyzetben a naplóíró negatív megvilágításba kerül („Erik káromkodik: – Az isten b... meg, te még most is írsz!”). Megismerjük végül ugyanitt az utazás résztvevőit, Majtényi Erik romániai magyar író és költő, a Volga tulajdonosát és Ágnes lányát. Előbbi a napló, valamint az úti jegyzetek gondozója Szilágyi halála után, utóbbi a mostani kiadás előkészítésében nyújtott segítséget H. Nagy Máriának.

S kilépve ezzel a napló szövegvilágából, befejezésül magáról a kiadványról kell egy-két megjegyzést tennie a kritikusnak. Amint a kötet

Útinapló. A Volga Nyugaton. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta H. Nagy Mária. Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004

szerkezte, illetve a benne foglalt különböző műfajú és különféle célzattal született szövegek is mutatják, irodalomtörténeti és filológiai rendeltetése is lenne ennek a könyvnek. S éppen ilyen megközelítésből hagy kívánnivalót az elvégzett munka, úgymint: 1. az olvasói elvárásnak bizonyára inkább megfelelt volna, ha magát a naplót mint törzsszöveget állítják a kötet fő helyére, s ezt követően adnak helyet az úti jegyzeteknek, s nem fordítva, mint ahogy történt, és 2. a lábjegyzetek összeállításában sokkal körültekintőbb és pontosabb eligazításra lett volna szükség, mert – kérdezzük – mennyiben igazíthat el, illetve milyen fontos információt közölhet az a lábjegyzet, mely példának okáért Takács Tiborról azt közli, hogy: Takács Tibor (Vö. 15.), vagy Hamar Márton biológus születési évét 1926-ra teszi 1927 helyett, elhalálása évét pedig az 1980-as évek közepére (sic!). (Vö. 35.)

BORCSA JÁNOS

Gyerekszaj-effektusról és egyebekről

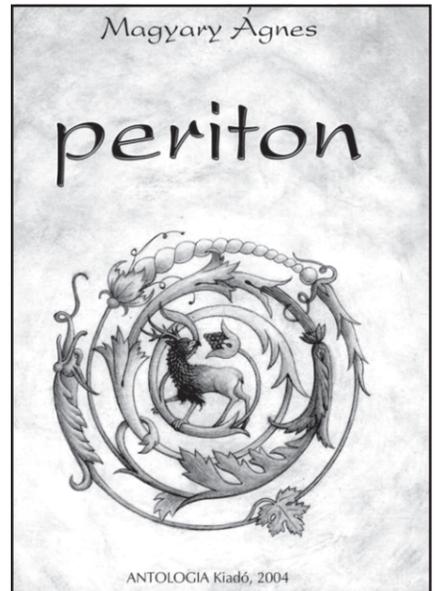
Magyary Ágnes első novelláskötete (*Periton*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2004) teljes egészében kísérleti jellegű, metaszövegek és történetek ötvözet. A textusok alapvetően az idő és az én problematikája köré szerveződnek, az író vonzódik az évszámokkal való játszadozáshoz, párhuzamos történeteket épít föl, kísérletezik nézőpontváltó lehetséges történésekkel és azok lehetséges rögzítésmódjaival (adott szövegrészek ettől lesznek ötletbörze jellegűek), miközben írásai explicit vagy implicit módon folyamatosan a beszélő én miben-, illetve kiblenlétére kérdeznek rá. A kötet szokatlan hangzású címét egy Borges-idézet magyarázza (a *periton* szarvasfejú, szarvaslábú, madártestű mitológiai lény), a címadó novella azonban rendhagyó módon nem került bele a válogatásba. (Lapszámunkban olvashatják – szerk. megj.) A kilenc írásból három „önéletrajzi” ihletésű (lásd a tartalomjegyzék után elhelyezett szerzői curriculum vitae-t), a többi „történelmi” tárgyú.

Az „önéletrajzi” írások (*Egymást keresztező utak*, *Töredékek egy elveszettnek hitt naplóból*, *Városok, házak, otthonok*) erősen esszéisztikusak, és annyira zavarba ejtően őszintének, mondhatni a referenciális olvasást bátorítónak tűnnek a sok vallomások én-közlés okán, hogy ez válik egyik meghatározó stílusjegyükké, a sajátos mondat-szerkesztés mellett. Ez utóbbi, a mondatszerkesztés sajátosságai, önmagában is szokatlan és bűvös világképet mutat, erős arcot adó ereje van, kikényszeríti a nyelvműködésekre történő reflektálást, így olvastatva újra adott szövegrészeket. Ez a technika lelassítja az olvasást, nem engedélyezi az olvasói felületességet, s így csemegezéssé formálja át a befogadás-értelmezés folyamatát. Az én-kimondás retorikája intenzív használatának következtében gyakran mintha nem is „igazi” fikciót olvasnánk, hanem emlékiratot, mely a család történetéből próbálja leve-

zteni a megnyilatkozó írói én történetét. A kötet legterjedelmesebb írása éppen a *Töredékek egy elveszettnek hitt naplóból*: „Levelet kaptam az apámtól. Körülbelül öt éve nem írt nekem, és legalább annyi ideje nem is láttam. Legutóbb, amikor láttam, nem tudtunk egymással beszélni, mert ő éppen a barátnőmnek udvarolt.”; „Néha telefonálási kényszer vesz erőt rajtam. Ilyenkor boldog-boldogtalant felhívok. Olyanokat is, akikkel legalább másfél éve nem beszéltem.” Azok a szövegrészek, melyekben a beszélő önmagát olvassa, olyan metaszövegekkel váltakoznak, ahol a textus reflektál önmagára, ugyanolyan szelíd-szarkasztikus (ön)íroniával: „*Csak töredékeiben vagyok képes a világról beszélni*. Az egészet nem érkelem. (...) Nekem még a mondataim sem képeznek egységet. A mondatban minden egyes szó egy másik lehetséges valóságra utal, amelyből más-más úton lehet továbbindulni. Olyan ez, mint Borges novellájában, az *Elágazó ösvények kertjében* (...) Végig például ezt a mondatot: *Csak töredékeiben vagyok képes a világról beszélni*. Először is szembevetendő az arccélanság, mely időt sem hagyva arra, hogy elfelejtjük, hol is olvastuk már ezt a mondatot, veszem a bátorságot, és újra ideírom. Mindazonáltal a következő lehetséges megoldások léteznek a mondatot illetően: az illető hülye, és ezért nem képes átlátni a világ egyszerű összefüggéseit; az illető rövidlátó, és csak kisebb részleteit tudja környezetének meglátni”. Magyary minden írására jellemző az a szaggatottság, töredékesség, melynek kritikáját hozza a fenti idézet. Írónk előszeretettel kalandozik szellemi és természeti tájakon, összekuszálja és kibogozza történeteinek szálait, miközben már-már kínos gyakorisággal reflektál önmagára, írói fogásaira. Egyrészt nagyon következetesen öntudatos (el)beszélővel van dolgunk, aki ismerni látszik

a klasszikus narratív technikákat, és ezek frusztrálásával próbálkozik, beépítve a textusba annak explicit metatextusát is. Így a (vájtfülű) olvasói észrevételek is frusztrálódnak, mivel általában az önreflexív-önkritikus szövegrészek akkor kerülnek bevetésre, amikor az olvasó már éppen felállította volna a „kórképet” (például amikor már végképp szétesne az *Egymást keresztező utak*, hirtelen ezt olvassuk: „Nem kell mindennek egységesnek lenni. Az egység olyan unalmas. Mert mire jó az egység? Csak arra, hogy újból részekre hulljon szét.”). Másrészt ez az elbeszélő gátlástalanul ír le úgy és olyan dolgokat, ahogyan és amilyeneket leírni ma enyhén szólva ciki. A mindent-kimondó feltárulkozások gyanúsán őszintének és naivnak hatnak, az általuk elért hatást akár „gyerekszaj-effektusnak” is nevezhetnénk. A metaszövegek, illetve az öntudatos beszélő jelenléte azonban azt a gyanút látszik igazolni, miszerint ez a „gyerekszaj” valójában csinálmány, az egyéni hangnem, stílus megtalálását és a meghökentés kiváltását célzó kísérlet. Az ily módon „megcsinált” beszélő minden írásban egységesen ugyanaz, hangja adja a kötet egységét, ezért a szövegek akár olyan töredékes én-regénnyé olvashatók össze, melynek alanya és egyben tárgya is térben és időben bolyongva saját (írói) identitását keresi.

A „történelmi” tárgyú írások esetében a hitelesség relativitásának tézisé a történetbe és annak leírás módjába folyton beavatkozó elbeszélő hivatott bizonyítani. A történeteknek a rögzítésmód eltéréseiből adódó megsokszorozódása, valamint erre a kísérletező folyamatra való reflektálás azt a látszatot keltik, hogy az író a történet tökéletes megírásának utópiájával próbál leszámolni (elsősorban önmaga előtt) úgy, hogy tudatában van: a töredékesség felszámolásához előbb a beszélő én töredékességét kellene megszüntetni („Az igazság tehát nem önmagában van,

Antológia Kiadó, Lakitelek, 2004

hanem az ember lényén keresztül megsűrve az, ami”). Szerzőnk mintha szerepeket próbálgatva keresné saját arcát, miközben kezdettől megtalálni látszik azt a különös, ravaszul naiv hangot, ami csak az övé. Ugy sztorizik metázgatva, hogy élvezetet és élményt nyújtó módon ötvözi a különböző prózairói fogásokat, szövegirodalmat elegyíti a történetre koncentrált technikákkal, kísérletezve játszik, játszva kísérletezik. Ez az írástechnika azonban egyben csapda is, mivel esetről esetre az arányok nagyon precíz beállítását igényeli, egyébként hamar kifulladás, önisméltóvá válik. Az elméleti felkészültségű író és az elbeszélő vitának „színe vitele” első kötet esetében még izgalmas is, de az unalom zsákutcájába vezethet, mivel téje mindig ugyanaz. Ez a kötet azonban gyengésségei (például *Metamorfozis*, *Városok, házak, otthonok*) ellenére is a fülszöveg-író Szócs Géza szavaival élve „Lenyűgöző olvasmány, az bizonyos. És nem feledhető.” PÁLL ZITA Magyary Ágnes nyerte 2004-ben az EMIL Méhes György Debütdíját.

Iancu Laura első verseskötete (*Pár csángó szó*) már megszerkesztettségének módjában felhívja magára a figyelmet. Ugyanis: nem úgy indul, hogy megkezdődik. Írjatok hozzá, mondja a szerző kötet indító versének címében, s megteremti vele a többféleképpen olvashatóság nyitottságát. Játék ez, mely nem tart valamely megoldás felé, s nem is merül ki a bevezető írásban; valószínűleg ezzel is indokolható a darab stratégiai elhelyeztettsége. Játék a szavakkal: az ige lehet tárgyas, és a lírai énről beszél, vagy egy másik értelmezésben: teljesen más az alany, esetlegesen épp egy megírandó/fiktív történet... Vagy tetszőleges számú más interpretáció.

Tematikailag nem túl szerteágazó ez a költészet, ám azon belül igencsak összetett motívumrendszerrel működik. Ha elejétől végéig olvassuk a könyvet (s itt nem a teljesség igényére, hanem az irányra kívántam utalni), elsőként többnyire szerelmi verssekkel találkozunk. Szentencia-szerű kijelentések ékelődnek a szövegekbe a szenvedély résztörténetéről, (rész)jigaszágokkal, vallomásokkal. Ilyen sorok is: „Megérkezél, mint magány”, „Hogy menhely maradhassak”, „Magamhoz veszem a bűjtöt”. Az olvasási taktika: a felvilágító mondatok köré olvasni a verset. Következésképp elengedhetetlen az újraolvasás, a gondolatok retrospektív átrendezése. Fokozott, zilált érzések tevődnek (szövegszerűen) egymás mellé, s a rendezési elvet ezek belső logikája szabja meg versenként az *Enyém vagy félelem* ciklusban. Ha úgy tetszik, egy (több?) szerelem történetét is kiolvashatjuk a szövegekből. Néhol az élmény elrejt magát, van úgy, hogy bonyolultabbnak tűnik önmagánál, sőt az is megtörténik, hogy más létezők árcaiba bújik. Vagy egészen egyszerűen a rezignáció hangján szólal meg:

„Menyasszony tenyeremben
Gyászol a rózsá
Rálehelek:

Elhagytak újra.” (Nem szeretsz).

A zeneiség egyébként nem jellemzője ezeknek a verseknek. Nyilván, mert a szerző így is akarta. A rapszodikusság természetes teréből követelne részt magának a forma, de jelen esetben nem adatik meg neki az esély.

Az időtlenítés egyúttal a valószerű területről is kimozdít:

„S kialszik az égő gyertya,
Az óra veri a percet
Hajnallig hallom
Aztán

Kocsisor dübörög
Sebet maró utakon” (Hozzád).

Felvilágító mondatok, avagy „Hogy lehessen bátrabban szólanom...”

És ebben a tér nélküli, időtlen, de mégis előre elrendeltnek látszó (vers)helyzetben a beszéd, a megszólalás természetesen mágiikus. Esetenként majdhogynem ráolvasás-szerű: „*Sors lettél s én vándor / Mint az ágról szakadt levél / Szobor pora / Földből való és föld ura / Törvényei / Földre húztak / Pokolba*”.

Aztán a *Majdnem messze* vagy verssorozat e sajátosság univerzum további vonásaival is szembesít. Valamely sötét, valófeletti hatalom bevonásával teremti költői világát Iancu Laura: a rejtőző ok, az átok, a múlt, az álom, a halál képzetei határozzák meg igen erőteljesen szövegeit. Mindehhez veretes magyar nyelv, néha bibliás beszédmodor társul. A várakozás, kétely, a szeretet-szerelem fázisai nem egyszer teljes esetlegességgel rakódnak egymás mellé. Egy-egy gondolat lezárása, a

történetfonal elvarrása gyakran nem a felfejtett epikum logikájából következik: elgondolkodtatja, vagy éppen értetlenné teszi a befogadót. A retrospektív olvasat azonban a legtöbb alkalommal felvillantja az analógiákat, melyek talán éppen azért szövegedenek, mert eredendően valamely interiorizált történésfolyam részei. Az aktuális mint olyan ekképp fogalmazódik meg:

„Hogy minden csak ellentét
És ennek ellenpárja”.

A *Mi marad végül* például háttörzongatóan a hiány verse, s mintája annak, hogy egyetlen gondolatot mennyire könnyedén, közvetlenül és mégis problematizálva tud újjá bocsátani a szerző. A veszítés félelme majd minden vers alaphangja.

Az istenes versek letisztultságukban, mélységükben jelentenek minőségi váltást a szerelmi lírához viszonyítva. Ezeknek a költeményeknek az olvasása közben jóval gyakrabban torpan meg a tekintet; lehetetlen átfutni a sorokat, s az újragreg újraolvasás minden alkalommal az értelmezés egy-egy más aspektusát látatja meg. Komplex és intenzíven megélt a kapcsolat Istennel, melyben a lírai én viszonyulása folyamatosan a kérdező. Még a kételkedés is dialógushelyzetben kap hangot. Az *Add, mit nem tudunk* című darab kiemelkedő verse a ciklusnak, ima, mely egy szuszra hangzó, őszinte, lényegre törő és megfontolt. Hiteles, akár közösségi hangnak is hallható, szép szöveg, majdhogynem archaikus, mégis fájdalmasan aktuális.

Az *Istennél az óra* ciklus-címadó versben a párbeszédhelyzet megteremthetősége a tét: a megszólított jelen van, de néma, vagy talán teljesen más nyelvet beszél. Még minden kérdés felőle tevődik fel. Már-már adódna a felsőbbrendű konklúzió, de a verbalizálás (és a becsület?) maga után vonja a másik fél hatalmának felismerését:

„Maradjon ki-ki magának,
Istennél az óra.”

Ugyanúgy, mint a *Bűnben* kezdősora: „Én majd meghalok árnyékom alatt.”

Az Isten-motívum nem hallgat el, átmentődik összegzésként, más távlatban, sőt folyamatosan érvényesen a *Mint Ady a semmit* verskoszorúba. Ady-olvasata a szükségesnek vélt kontextusba helyezze lírává alakul, természetesen szövegre szabott formában.

„Szeretni. Az akartam.

Tagadtam Istent, s óriássá

Emeltek győnge erőim.

Most im: romhalmaz a világ”,

írja a *Bujdosás* egyik szakaszában. Sem mesztéként, sem címzettként nem jelöli meg Ady Endrét, a viszonyulás, úgy tűnik, az újraolvasóé. Nyilvánvalóan az előbb említett magatartási formák sem kizártak; mindezzel csak az állapítható meg, hogy kapcsolódása a költőhöz vagy életművéhez nem patetikus, inkább a tudatos újraértelmező álláspontja.

Egy, a Csángóföldtől Budapestig ívelő életút verseit méltatja a könyv fülszöveg- és előszóírója, György Attila:

„Mert mi köze lehet Johófiú Jankónak, a csángó népmesehősnek a Dunakorzóhoz?”

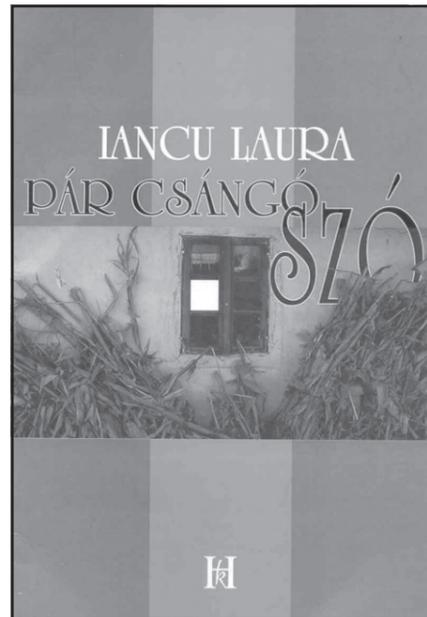
És mégis, ilyen furcsa ez a világ. Mindkettőnek helye van a nap alatt, és akad lélek, amelyben megfér ez a kettősség: elfoglalják maguk helyét, és békésen egymásba oldódnak a megfelelő gyűjtőfogalom alatt.

Aki hazátlannak született, akit még a Kárpátok óvó-védő karja sem védett, annak a haza mindenhol fellelhető: népmesében, köztereken, ismeret szempárokban és legfőképpen a nyelvben, az őrzett és visszahódított titkos kincsben.

Iancu Laura versei ennek a titkos kincsnek és a Magyarfaluból Csíkszeredán át Budapestre vezető fizikai és szellemi peregrinációnak a gyümölcsei.

Attól (is) költészet e könyv anyaga, hogy azért mégsem valamely szenvedő epikája az életsorsnak. Egyetemesen érvényes gondolatok, érzelmek kapnak hangot, s ezek szűrőjeként nem helyszín funkcionál elsősorban, hanem az individuum.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2004

A ki ismeri Görömbei András munkásságát, nem csalódik. Pontosan azt kapja, amit vár: egy magas színvonalú, arányosan szerkesztett, logikus, áttekinthető rendszerű, körültekintően gondos, részletező, esszéisztikus igényességgel és szeretettel megírt pályarajzot; és teljes, a versek mellett Nagy Gáspár prózai írásait, műfordításait, rövidebb esszéit is értékelő életmű-értelmezést. Jellemző a tudós előzékenységre, hogy a tekintélyes számú receptiót bőven idézve/ismertetve építi be munkájába. Görömbei András Németh Lászlóval együtt vallja: azzal, hogy az író megírta művét, még nincsen készen, művének nemzete szellemében kell megépülnie. S Horváth Jánossal, hogy az irodalom nem művek halmaza, hanem olyan alapviszony, melyben az író és kiterjedt olvasóközönsége kölcsönösen figyel egymásra, az egymásra figyelés megerősíti az írókban, hogy műve része a nemzet élő kultúrájának és hagyományának. Tekintettel van tehát értéktudatos, a nemzet szellemét civilként építő olvasóira is (hiszen könyvét minden bizonnyal többen olvassák azok, akik nem irodalomtudósok, mint azok, akik igen), nem terheli hát szakzsargonnal munkáját, hanem – Domokos Mátyással szólva – emberi nyelven ír. Monográfiája, úgy vélem, minden vonatkozásban mestermunka. Könyve – bár az újabb értelmezések során a hangsúlyok esetleg módosulhatnak, az újabb olvasatok talán e költészet katolicizmusának tulajdonítanak nagyobb jelentőséget – hosszú időre megalapozza a Nagy Gáspár-filológiát. Megállapításai azok számára is meggyőzőek lehetnek, akik eredendően másként vélekednek irodalomról, irodalomtörténet-írástól.

Mindazonáltal Görömbei András rendhagyó bevezető tanulmánnyal kezdi monográfiáját. Nem elméleti, módszertani alapvetéseit fogalmazza meg, hanem rövid líratörténeti áttekintést ad, melyben egyrészt kijelöli Nagy Gáspár költészetének irodalomtörténeti helyét, másrészt bizonyítja, hogy „Irodalomtörténetünk tanúsága szerint semmilyen eleve elrendelt esztétikai értékülönbséget nem tehetünk a művek között tematikai alapon.” Az ellen a – mai irodalmi tudatunkat – neurotizáló állapot ellen tiltakozik,

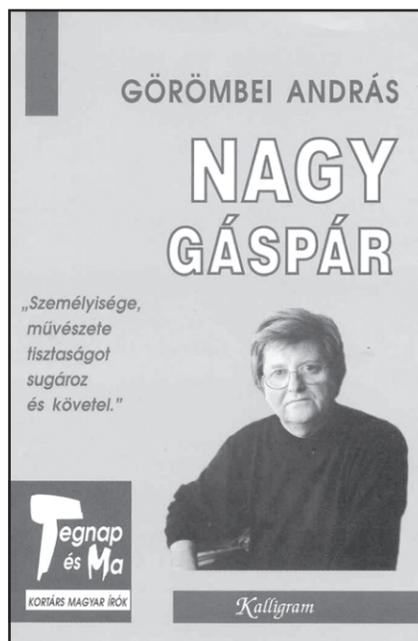

amelyben – Tözsér Árpáddal szólva – témasovinizmus határozhatja meg egy adott mű, életmű esztétikai értékét, melyben a mű témája önmagában negligálhatja legitimitását az uralkodó kánonban. Görömbei András higgadt, de határozott érveléssel megerősíti, hogy a magyar irodalom ma is alapvetően sokféle, ma is él az irodalmi értékek és irányzatok pluralizmusa, még ha a hetvenes években megtörtént paradigmaváltás radikális szószólója a nemzeti, közösségi irányultság létét meg is kérdőjelezi. Nagy Gáspár „költészetét is cáfolata annak a téves teóriának – írja –, amely a közösségi felelősséget száműzni szeretné a költészetből, s amelyik ezért szembeállítja egymással a 'szabadságelvű' és a 'közösségelvű' irodalmat.”

Görömbei András irodalomtörténeti munkássága kezdettől összefonódik azzal az irodalommal, amely a nemzet és a közösségi erkölcs kérdéseit is az irodalom elidegeníthetetlen részének tekinti. Sinka Istvánról, Sütő Andrásról, Nagy Lászlóról, Csoóri Sándorról monográfiát írt, tanulmányok sorozatát Illyésről, Németh Lászlóról, Adyról; a határon túli magyar irodalmakról akkor, amikor azok még az alig megtört kategóriába tartoztak (l. szocialista művelődéspolitikánk „három T elvé”-t). E paradigmába sorsszerűen is illeszkedik Nagy Gáspár költészetét, aki – a közvélekedéssel ellentétben nem a nyolcvanas évek néhány botrányt keltő versében, hanem – indulása pillanatától az igazság kimonodását, a múlt bevallását tekintette axiomatikus költői parancsnak a maga számára.

Ez a magyar irodalmi hagyományhoz sok szálal kapcsolódó, neoavantgárral színezett, de a posztmodern formai újításait is merészen használó, a világhoz elsősorban érzelmileg kötődő költészet, „jellegét a tragikum és az irónia, a megrendültség és az ítéletes játék különleges, egyen-

Irodalomtörténeti mestermunka

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004

súlytartó szintézise határozza meg”, állapítja meg. „Emlékezni, látni, megnevezni és sohasem félni – eme szemléleti alapelvek szerint épül Nagy Gáspár költészetének morális és poétikai rendje”, mely fokozatosan teljesebb ki létfilozófiai számvetésekkel, a transzcendens bizonyosság megvallásával, s a kereszténységben a magyarság megmaradásának szép pillanatainak versbe emelésével.

Görömbei András az életmű értelmezése során a genesis személyes motivációi mellett a történelmi-politikai szövegek környezetét is áttekinti.

Okkal, hiszen olyan élmények is formáltak a költő világlátását, mint az, hogy gyermekként láthatta az 56-os forradalom menekültjeit, hallott a megtorlásokról, fiatal emberként pedig a szégyenteljes csehszlovákiai bevonulásnak lett közvetlen/közvetett szemtanúja. Monográfiájában Nagy Gáspár költészeti értékének megítélésében az igazság kimonodásának erkölcsi bátorságára, meg nem alkuvó következetességére helyezi a hangsúlyt; s e téren folytonosnak, töretlennek látja az életművet: a pályakezdő évtized értéktanúsításától a nyolcvanas évek „kibiztosított” beszédén át a rendszerváltás utáni évtized csalódott, keserű számvetéséig. Már a hetvenes évek verseiről is megállapítja, hogy „tudatosá avat olyan problémákat, amelyek nem lehettek közügyek”, majd, hogy „a közgondok kimonodása az ő legnagyobb érdeme”. Az évtizedekre tagolt, s kötetenként vizsgált pályája legjellemzőbb verseit részletesen elemzi, kiemelten az *Öröknyár*, *elmúltam 9 éves*, az *A fiú naplójából* és a *Félelem túl...* című műveket, s bizonyítja, hogy azok nem csak igazságtartalmuk miatt, de esztétikai megformáltságukban is a magyar líra kiemelkedő értékei, megidézve az örök igazságot, mely szerint „a magyar és világirodalomban legalább annyi a politizált (vers), mint amennyi nem.” Sőt, irodalomtörténeti tapasztalatai alapján ki is egészíti a tételt: van úgy, hogy „a műalkotás külön világában olyan értékek válnak esztétikai értékűvé, amelyek önmagukban nem esztétikaiak. Az esztétikai érték összetett, sok elemből áll. Ezek egysége ad esztétikai értéket.”

Görömbei András könyve nem csak Nagy Gáspár költészetének befogadásához nyit utakat, de árnyaltabb, tagoltabb irodalomtudományhoz is segítségünkre lehet.

PÉCSI GYÖRGYI

A nyolcvanas évek erdélyi magyar irodalmának egészét kétségtelenül a szorongásélmény különféle hangulattartalmi hatották át a legjellegzetesebben. Költészetben, prózában, drámában egyaránt meghatározó atmoszférius erőként érvényesült a nyomasztó félelemező, az emberi kiszolgáltatottságtudat, a folytonos megalázottság kilitástalan gyötrelme. A terror abszurd realitása a szenvedés valóságának képtelenségével együtt vált a legkülönbébb esztétikai karakterű művek tematikai, szemléleti, érzelmi, gondolati lényegminőségévé. A tapasztalható ábrázolástól az elvonatkoztatott vízióformáig sokfajta megjelenítésmód történt meg ember és hatalom, személyiség és elviselhetetlen életközeg szembesítése – s a változatos műtípusok együttesen felbecsülhetetlen irodalmi értékű hiteles kordokumentációként is összegeződtek.

Igazolja ezt az is, hogy a később, a fordulat utáni legutóbbi bő évtizedben született alkotások szintén ilyen reménytípró, léleknyomorító korszakként elevenítik fel ezeket az időket – az érzékletes visszaidézés vagy éppen az eltávolító-megítélő bölcséleti retrospekció prizmáján keresztül is. Szilágyi István, Pusztai János, Sigmund István, Kozma Mária, Lőrincz György, Mózes Attila és mások akkori és azutáni, kilencvenes évekbeli szépprózái – fikciót és valószerűséget ötvöző – munkái mind a megélt iszonyat mélyére igyekeznek hatolni – utólag is egyre több jelenségtani, pszichológiai, társadalom- vagy létfilozófiai összetevőjét derítve fel az elmúltukban is jelenvalóan kísértő sors tapasztalatoknak. (Például Bálint Tibor: *Bábel toronyháza*, 1996; Mandics György: *Temesvári Golgota*, 1991; Bogdán László: *Agitátorok éjszaka*, 1995; *Az ördög Háromszéken*, 1997, *Drakula megjelenik*, 2002.)

Lászlóffy Csaba regényeinek és elbeszéléseinek régebbi és újabb sokasága elsősorban a viselkedés és a psziché rejtett mozgatórugóinak lélektani vizsgálatára, illetve mindezek tünettani, mintegy „behaviourista” diagnosztizálására, az önelemzés és az önértelmezés belső, ösztöni és tudati viszonyainak a feltárásiára összpontosít (akár történelmi átvétetések metaforikus-álta-

lánosító szerkezeteiben is). A *Félelem halmazállapota* című új kisregénye szintén a lehetséges és valóságos emberi magatartások mibenlétét fűrkészi – a gyilkos erőszak konkrét mozzanataiban is híven felidézett nyolcvanas évek Romániájának (Kelet-Európiájának) fullasztó közegében. Titkosrendőri megfigyelés, utcai szekus követés, házkutatás, kínvallatás, kihallgatás, telefonhallgatás, házi őrizet, utazási és magyar

Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005

A sejtekbe oltott félelem

anyanyelvhasználati tilalom, az államvezetőt („a Nemzet Hős Fiát”) dicsőítő gerjesztett parancsuralmi tömegünnepélyek és a diktatúra, a totális besúgórendszer összes többi mindennapi jelensége – az élelmiszergyűgyező és üres boltok előtti sorbanállás, az áramszűnetes és sötétségbe borított városok és falvak nyomorának világában: ez hálózza be a történet elroncsolódó szereplőinek vergődő vagy szervilis pótcselekvéseit és önmérsztő életpróbálkozásait.

A festő-grafikus főhős, aki egy kisvárosi napilap munkatársa, folyamatosan birkózik a tilalmak és fenyegetések, a cenzúra és a megalkuváskényszer hatalmával – miközben a koszos káosz, az elrémisztő szürke szemét üli meg az utcákat és a lelkeket. („Mint egy elpiszkolódott, réges-régi képen: a meredekbe épült lakótelep. A háttér pedig a névtelen lakók szintelen arcából összegyűrt massa. A maszatos ablakok, az omladozó erkély, a lepoptott utcanevek, a gépkocsiként tisztelt lerobbant tragacs, a járdát kikezdő pocolyák és a mindeneket uraló szemét.”) A fizikai és a pszichikai terror minden élethelyzetet és pillanatot átszővő állandósága teszi állapot-szerűvé a torz (pusztító és önpusztító) emberi reakciókat – már-már a természetessé terjesztett sivárság és komor-kopár kiütlalanság részévé züllesztve az örökös szorongás érzelmformáit is. Nem tébolyító iszonyat, nem viharzó-romantikus rettegés, nem tomboló ellenérvést kiváltó rémület: hanem a poshadó-nyálkássá mocskolódó és szétvivődő félelem tölt be minden teret és időt – minden idegsejtet és gondolatot; nem a félelem látványos szenvedélye vagy pszichózisa, sem nem paroxizmusa vagy transzcendenciája, hanem a telitalalatos címben (pontosan és hitelesen) megnevezett lealacsonyító „halmazállapota” uralkodik el.

Rejtélyes halálesetekkel, bűnügyi motívumokkal markirozott vérbeli közérzet-regény ez – a „kallódás”, az identitás-, a szerep- és az autentikus létforma-keresés személyiség- és társadalomlélektanát is érzékeltető modern művészregény sajátos vonásaival. (Merthogy itt is alapmotívum a helyét kereső művész világvizsgálatának diszharmóniája – e regénytípus magyar változatának monográfusa, Harkai Vass Éva summa-zott definíciója értelmében.) Az értelmiségi főhős a kényszerek folyondárjai közül egy különös társatlalás során igyekszik szabadulni – de a már születésben meghurcolt, majd nagybetűs férjé elvesztő asszony hirtelen titokzatos, kideríthetetlen (vagy csak a rendőrség által a férfi elől eltűnt) körülmények között meghal, így kibontakozó rövid szerelmük drasztikusan kettétörik. A befejezés – amelyben a férfi magához veszi az övegyasszony két árván maradt fogadott gyermekét – ugyancsak egy érzelmi-erkölcsi kitérést megkísérítő cselekedet: az eszmei érték-követés és a ragaszkodó életbizalom jelképesen szép példázata. A lehúzó nyomorúságból kiemelő esélyteremtés üzenete (akár például Konrád György *A látogatásban* megnyilvánuló szokatlanul elemi szolidaritásvállalás).

„Álmában, olykor félálomban, ismeretlen földi tájakra zárandokolva, a néhai nagy szenvedések, tragédiák szörnyen megkínózták (előfordult, hogy ősi síremlékek közt vagy propitálaltak manzárszobáiban elkövetett, soha ki nem nyomozott gyilkosságok tanúja volt); s mikor magához tért, a pizsamája csuromvizes volt rajta” – ilyenképpen vibrált („éberség és kábulat” határvidekéről tudósítva) az író érzékletes – emlék, rémálom, lidérces képzelődés vegyülékéből összetorló – és sokrétűen önreflexív – helyzetmegnevező és -értékelő, akár naplószerűen leíró-önelemző – elbeszélőtónusokat; „álomképek és emlékképek keverednek, a sejtlem és bizonyosság lüktet a sorokban” (a kötet szerkesztő Pongrácz P. Mária ajánló szavai szerint is). Az eredmény: egy izgalmasan revelatív, elevenbe vágó, metsző milió- és figurarajzokkal teli, korjellemző prózai mű.

BERTHA ZOLTÁN

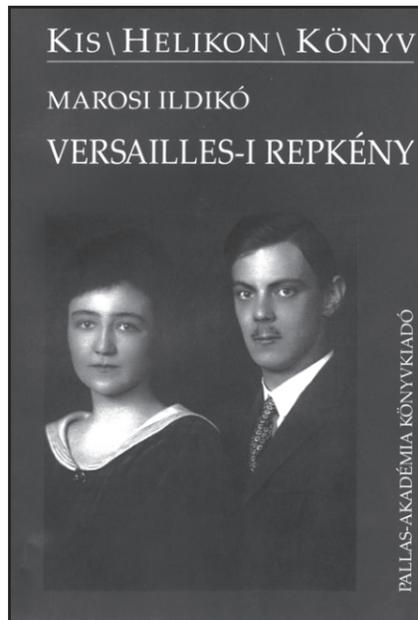
A csíkszeredai Pallas-Akadémia *Kis/Helikon/könyv sorozata* igazán tiszteletre méltó vállalkozás: a két világháború közötti erdélyi irodalom olyan jeles alkotóit mutatja be, akiknek az életművéről még nem készült monográfia, s különböző okokból egyébként sem tartoznak a favorizált-kanonizált szerzők közé. Így jelent meg, még 1997-ben a Bánffy Miklós alakját idéző *Bonchidai Prospero*, majd a Ligeti Ernőnek és Nyirő Józsefnek emléket állító *A fedélzetközi utas elsüllyedt világa*, illetve az *Úz Bence esetei*, 2004-es keltezéssel pedig a *Versailles-i repkény*, amely a marosvécsi Helikon-találkozók, írói eszmecsere szervezésének körülményeit, továbbá a házigazdák, Kemény János és felesége különös sorsát eleveníti föl. A sorozat bevallott célja, hogy túl az irodalomtörténeti jelentőségű dokumentumokon, hivatalos iratokon, megmutassa „a dolgok érzelmi vonulata”-t is. Mintegy meghiúsított közelségből láttassa a szerzők személyét. A leggyakrabban a vallomásaik, nyilatkozataik, önéletrajzi jellegű feljegyzéseik szolgálnak ehhez alapul. Ritkábban a kortársaik memoárjaira, publicisztikáira való hagyatkozás. És még ritkább, amikor a sorozat gazdája, Marosi Ildikó maga veszi át szereplőtől a szót.

Az eddigiek közül a leggazdagabban dokumentált kötet kétségtől a *Versailles-i repkény*. Hősei nemcsak felidézésre érdemes, de érdekes emberek is. Az a sorsuk, az életük. A felesége, a görög születésű, a családját tekintve skót származású Augusta Patoné, aki úgy vállalja 1926-tól kezdődően az erdélyi írók vendéglátását, hogy szinte egy szót sem tud magyarul. És a férje, egy kis néger beütésű, Amerikában született Kemény Jánosé, aki a nagyenyedi s kolozsvári iskolai évek után bécsi diákként, eltartott rokonnaként a nagybátyja váratlan halála következtében egyik napról a másikra, egyszeriben a történelmi nevezetességű család vagyonának birtokosa lett, Marosvécs ura. Gazdagságát, többek között, arra használta föl, hogy évről évre helyt adott a helikoni írók összejövetelének, tanácskozásának. Lehettek s voltak is rangosabb, tekintélyesebb írók nála, lehettek mások a főszereplők – a nélkülözhetetlenek azonban ők voltak, a feleségével együtt. Marosi Ildikó alapító tagokat és kívüll-

A Kemény házaspár

lőkat, kortársakat és résztvevőket „szólatalt meg”, azaz rakja egymás mellé a szembesítés, a tisztázás szándékával vallomásaikat, visszaemlékezéseiket. Nem egy tisztázatlan esetnek, ügynek sikerül így utána járnia. Nem egy legendát oszlat el. Ezek közül legelőbb is azt tisztázza, hogy a marosvécsi Helikon gondolatának lényegében Berde Mária volt a szülőanyja. A kezdetekhez tartozik a Benedek Elek-ügy megvilágítása is: a kötet, elsősorban a Hunyady Sándor által „mindig csatázó”-nak nevezett Kós Károly véleményére támaszkodva nyilvánvalóvá teszi, hogy a nagy mesemondót igen is meghívták az első találkozóra, saját szándékából maradt távol, nem pedig azért, mert Bánffy Miklós a vetélytársát látta benne. Hogy kik voltak az első találkozó meghívottai s vendégei, ezt ugyan a könyv két helyen kétféleképpen közli, ám a névsor így is igen tanulságos: nincs tekintettel társadalmi rangra, származásra. De a fajra sem: az újabb ügy, a Markovits Rodioné pedig ezért tanulságos. Az is, hogy egyetlen egyszer elmegy az összejövetelre, s az is, amikor megírja pamfletjét, a *Micsoda falu Vécés?* címmel. Az erre adott válasz, Dsida Jenőé sem tartozik a sokszor hivatkozottak közé – kár, hogy a kötet sem közli teljes egészében. A költő, aki még Szatmárról ismerte a *Szibériai garnizon* íróját, úgy vélte, kollégája „cudar, ronda szemtelenséggel” támadta a helikoni napokat: „egy közönséges jakhec, aki visszaélt egy magyar főúr vendéglátó barátságával”. Az effajta minősítések, megalapozatlanul vagy megalapozottan, eléggé gyakoriak. A belviszályokról és a viszonyokról az is elárul valamit, hogy az egyik „viharügynök”-nek nevezett Berde Mária „kis rüpk”-nek titulálja Dsidát, vagy hogy a halála előtt mind a Helikonra, mind Kemény Jánosra könnyes szemekkel emlékező Wass Albert bizony 1939 nyarára egy ellen-Helikont

Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004

szervezett a saját kúriájában a „vasasszentgott-hárdi szakadárak” számára. Bátorításul szolgálhatott az az évtized eleji példa, amikor az EMIR, az Erdélyi Magyar Írói Rend megalapítóit akartak szakítani a marosvécsiekkel.

S amikor nem a szakítás, a kiválás, hanem az együtt maradás volt a tét: Marosi Ildikó figyelmet szentel a második bécsi döntést követő időkre is. Egyrészt az *Erdélyi Helikon* 1942. szeptemberi számából idéz egy közös nyilatkozatot, másrészt szó szerint közli azt is, hogy a *Magyarország* című lap 1944 májusában, tehát még a nyi-

las hatalomátvétel előtt miképp vélekedett a Helikonról. Az előbbi: „A központosítás helyes, üdös és kívánatos, de csupán a természetes lehetőségek és a hasznosság határain belül. A századok óta más viszonyok és igen sokszor más sors következtében sajátossá alakult erdélyi lelket és szellemet épp úgy nem lehet alföldivé vagy éppen pestivé átgýúrní, mint ahogy a Királyhágót nem lehet eltüntetni, vagy ahogyan Gyergyóban csak a bolond akarhat tokaji bort szüretelni”. Az utóbbi: „elővettük az Erdélyi Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh erdélyi vezetőinek névsorát, és megdöbbenve állapítottuk meg, hogy különösen a vezetőség, de nem kis számban az írók között is igen sok a zsidó, a szabadkőműves, a zsidófeleséges. Bánffy Miklós szellemét ismerjük (...) Mindenki tudja, hogy Hunyady Sándor, Tábéry Géza, Tamási Áron, Tompa László, Járosi Andor, Molter Károly, aki mellékesen a zsidó Baumgarten-alapítvány erdélyi lektora volt – szabadkőműves (...) Az az írógeneráció, melyet az Erdélyi Helikon nevelt, a szabadkőműves szellemben nevelődött, és ezenfelül még kommunista világnézetet vall”. Hogy a háború után mennyire kamatozott ez a világnézet, arról keserű tudósítások olvashatók egy-két levélben. A kötet szerzőjének keserűsége is felszínre tör azonban. Mielőtt mintegy függeléként közölné Kemény Jánosnak Kuncz Aladarról szóló emlékezését, továbbá a házaspárral készített utolsó beszélgetéseit, valamint egy, a hagyatékából előkerült felvételt, azelőtt kiegészítést érez rá, hogy megkérdezze: alanyai, „hősei” a túlvilágon vajon mit láthatnak a mai Erdélyben. „Hült helyét a valamikori kápolnai kőtesnek, a három erdélyi nemzet összefogásának, a pilléreit vesztett transzszilvanizmusnak. Hol vannak például a szászok, de hol van a magyarok nagy része is?! Mikor volt borultabb az ég az erdélyi magyarság felett, az ő idejükben vagy mostanság?”

Marosi Ildikó is olyan alkotó, aki a kérdéseire könyvekkel felel. Miközben élénk tárja a legszemélyesebb kétségeit, aközben feltárja közösségének múltját. Munkája pótolhatatlan, ezért is.

MÁRKUS BÉLA

*A kolozsvári Kriterion alapítvány Marosi Ildikónak ítélte oda 2004. évi Kriterion-koszorút

A kortárs magyar irodalom színe-java elhullna Király Levente szövegei nyomán (halottak és élők vegyese), ha komolyan vennénk a kötet címét: Így irtok én. A Karinthy-allúzió persze túllontól kínálkozik ahhoz, hogy bár egy pillanatra a cím betű szerinti értelmén gondolkodnánk; inkább csak annyi a szerepe, hogy ránézésre is megállapítható legyen: paródiakötetről van szó. A fülszöveg sem magyarázza túl a dolgot: „Játékos vadászatra, irtásra hívjuk hát az olvasót: számolgathatja a történelmi hűvelveket, felakaszthatja falára a trófeákat – csak arra kérjük, egy pillanatra se feledje: itt egy csepp valódi vér sem folyik, mindez csak játék. És ha egy lövés igazán betalál: móka és kacagás.” Annyit talán korszakjelzésként érdemes mondani mégis, hogy Király Levente kötet(cím)e az irónia kellős közepéből szól: így (paródiákkal) nem lehet kiírtani senkit, semmit – hangzana a cím visszafordítva ironiájlanra. Képzelnék el ugyanezt a mondatot („Így irtok én”) mondjuk Ady Endre hangján: dőlné ott a vér.

A csel ott van, hogy kiírtásról, megsemmisítésről persze nincs szó, de a fülszöveg bájos naitvításának sem kell hinni. Paródiakötetet írni elpocsékolni idő lenne egy kis gonoszság nélkül. Szóval: is-is, és sem-sem. Sántha Attila egykori mondatait parafrázálva: Király Levente úgy tesz, mintha igen, de közben nem, illetve úgy tesz, mintha nem, de közben igen.

Nincs tehát egyedül ebben a történetben. Ahogy a Parti Nagy Lajos-portréban mondja a kötet, karikírozva, ám pontosan: „egyik kezével szavakat terem, a másikkal meg eközben gyilkolja őket”. Az irónia alakzata, a parodisztikus beszédmód hangsúlyosan van jelen az utóbbi egy-két évtized magyar irodalmában – ebben a könyvben is.

Arra talán érdemes mégis felfigyelni, hogy egy dologban nem tartja fenn az ambivalenciát Király Levente kötet: a közelmúlt irodalma gyakran tett úgy, mintha paródia lenne, de nem kínálta önmagát paródiakeretben. Parti Nagy Lajos, Kovács András Ferenc, Orbán János Dénes vagy Varró Dániel szövegei hasonló kapcsolatokat

Egyik kezével irt

létesítettek néhány „elődszöveggel”, mint a Király-könyv, mégsem paródiakötetként jelentek meg. Az *Így irtok én* megjelenése önmagában nem értelmezhető fordulatként (hiszen a paródiakötetek a Karinthy-vállalkozás után is folyamatosan jelen voltak a könyvpiacra, lásd erről bővebben Tarján Tamás írását: *A paródiától a paródiáig. Adalékok e műfaj 1960 utáni hazai történetéhez*. Bárka 2003/5.), mindenesetre elgondolkoztat, hogy 2004-ben még két paródiakötet napvilágot látott: Székely Csaba *Írók a ketrecben* című gyűjteménye (amelyik ráadásul első kötet), illetve Fekete Vince *Lesz maga juszt isa* című könyve. Ha visszafogottabban fogalmazzunk, akkor is valamiféle konszolidációs tünetként értelmezhetnénk ezt az egybeesést, az 1990 után fontossá vált szerzők munkásságának leülepedéséként, köztudatba való bevonulásaként.

Király – akárcsak Karinthy – klasszikusokat (Arany János, Petőfi Sándor, Csáth Géza, Nagy László), illetve világirodalmat (Marcel Proust, Isaac Asimov) is parodizál, a kötet gerincét azonban kortárs vagy a közelmúltban elhunyt szerzők arcképcsarnoka jelenti, a Karinthytól ugyancsak ismerős humoros kisportrékkal kiegészülve. Orbán Ottó, Tandori Dezső, Závada Pál, Tolnai Ottó, Térey János, Kukorely Endre és még sokan mások szólalnak meg Király Levente közvetítésével és közbeavatkozásával, sőt a kötet függelékében még egy Kulcsár Szabó Ernő-apokrif is olvasható *A paródia poétikája avagy a striborizmus szegmentegrisztációjának exemnatrációjában és viszont címmel*.

Király paródiái ritkábban hordoznak olyasfajta „lényegszerűséget”, amely egyszerre tette jellemzővé és emlékeztetővé az első Nyugat-nemzedékről írt Karinthy-torzsképeket. És itt nem fel-

tétlenül elvont esszenciákra gondolok, egyszerűen arra, hogy például egyik-másik Varró Dániel- vagy Parti Nagy Lajos-paródia ritmusa meg-megdöccsen, ami az „eredetiben” már-már elképzelhetetlen volna. A Bodor Ádám-paródia névadásai is (Tokmány Seherzade, Hicsirő Sajlapin, Günter Fjodorovics Mukerjehe, Sir Rudolph Komisszár stb.) csak felszínesen ragadják meg a Bodor-nevek szokatlan zamatát. A rendkívül erős kortárs limerickmezőnyben pedig a könyv Hét cseprő limerickje színtelennek tűnik.

A paródiák „lényegszerűsége”, pontossága így gyakran a portrékba szorul vissza: ezek a kötet egyértelmű erősségei. Rajtuk kívül azok a szövegek működnek leginkább, amelyek Király Levente „civil” poétikájához is közelebb állnak: a Kemény István-paródiák („A Nagy Hallban áztatjuk magunk, mi, a bedőltek, / bogarak ütődnek lámpákkal a redőnynek, / zümmögnek tovább, mintha nem a halál jönne, / érvük a halál ellen, látszik, halál gyöngye, / koppannak-szívnak, koppannak-szívnak, aztán csend lesz, / a Szép Mosoly szélére lassan kiül a herpesz, / lábát lógázza, a Mesélő így mond végül csődöt, / szolgáló pattan fel, hozni hús Fehér Kenőcsöt”) – Az *Etelka combja*), vagy az Oravecz Imre-szövegek, amelyeket egy merészebb pillanatában akár maga Oravecz is írhatott volna: „Vizelés után bármennyire rázom, / csavargatom, masszírozom / alulról, egy-két csepp mindenképp marad a csőben, és / előbb-utóbb kibuggyan, foltot hagyva az alsóneműn. / Ez különösen strandon, száraz gatyában ciki.” – *Titok*. A Bartis Attila-paródia is jól érzékelteti, milyen könnyen átbillenhetők a *nyugalom* című regény mondtam-mondta szerkezetei parodisztikus beszédmódba.

A közelség-távolság egy másik szélső pontján talán a Nagy László-paródia áll, amelytől, bár

Korona Kiadó, Budapest, 2004

érezkelhetően messzire kerültek a Király-versek *A legkisebb* című kötetben, mégis jellemzőt tud mondani az *Így irtok én*: „Sörbontón rianok át törölközőtlen, stéges nyaraló kertbe, jóreggelt bömböln, pálinkást.

Szomjam rekesznyi, alkony vaskapuja dörrén, bőséges este, öklendős; fülzúgás szimfóniája, üllőtlen-kalapácsos.” – *Nyárnapolaj olvadó, bekenő-bátor szerelem*.

Összességében úgy tűnik, a várakozásokon alul maradt Király Levente paródiakötete – ami egyben azt is jelenti persze, hogy ezt a kötetet valóban évek óta egyértelműen várta már a kritika és az irodalmi élet. Kikerülni azonban nem kell: a maga nézőpontjából egészen használható bevezetést kínál a kortárs magyar irodalomba.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

1954-ben is hazavitt bennünket Békéscsabáról édesapánk, hosszú ideig minden évben.

Amikor először futott be velünk a kürtösi állomásra a vonat, Feri bátya a tévész lovas kocsiával várt ránk; ő lent, a váróterem ablakában, majd hogy kiengedtek, a peronon a szemét türölgetve, mi, míg le nem engedtek a vágányok, a két-három órás várakoztatás, az utasok halálra rémítése után, a vonaton... Megölelte egymást, a háború vége óta először, a két testvér.

Feri bátya – édesapánk öccse – szeméből patakzott a könny, apánk könny nem látta szeme is meg-megrebbent.

– Öcsi, öcsikém! – ölelt meg bátya, hogy seose feledd meleg szívét, otthon-szágát, erős, dolgos karját, dalra könnyen fakadó jókedvét.

„Testvér”; Tőlük – jó atyád édes iratosi családjától tudod, mit tesz. Testvér, báty és öcs, bátya és öcsi, nővér és húg, néne, húgom, bátyám, sógor, ángyi... itt mindenki! Majd az egész falu.

Hogy testvér; testvéreknél kell lenni. Kell, mert ez a világ rendje. Segíteni a másikat, legalábbis megérteni. Bántani semmi pénzért! S hogy: gerinc, jó tartás, hit, dolog, emberség. S hogy mindig teszi a magyar embert arrafelé. Miféleképp! Odahaza, otthon... A Szalbek-Iratosból lett Kisiratoson. No meg persze szerte e drága Nagy Magyar Alföldön minden hasonlóan istenverte szegény faluban, városszélen...

Ott, akkor – Feri bátyával kezdődően, a kürtösi-kurtaegyházi vasútállomástól fogvást – ismerhetted meg kistestvéreiddel együtt, mi az, testvér! Magyar. Ember. Embör. Magyar és ember egy és ugyanaz. Hogy, aki nem jó egyiknek, másinak is alkalmatlan. Meg hogy egyik a másik nélkül mit sem ér.

Ott, akkor, 1950-valahányban.

Az ötvenes évek elején (Sztálin halála után?) megjelenhetnek a faluban a távolba szakadtak, hazajöhetnek családostul a Kisiratosról elszököttek. Később az iratosiak is át-átrándulhatnak az anyaországi rokonsághoz. 1944-től majdnem egy évtizedig a Magyarországra telepedők nem kaptak útlevélet, nem mertek hazajönni s hozzájuk sem látogathattak az otthon – itthon – maradottak.

Képeslap Aradról Békéscsabára: Mosóczy-telepi fodrázmester férjifodrász fia írja az egykor náluk tanoncoskodó, majd segédként alkalmazott kisiratosi származék iparosnak, akkori bécsabai ktsz-elnöknek: Kedves Mihály! Leveled megkaptuk, nagyon örültünk neki. Az ollót megkaptam, köszönöm is. Tik hogy vagytok? A fiad karjára nagyon vigyázni kell, hogy jól forrjon össze. Hát az ilyesmi előfordul a gyerekekkel. Kívánunk kellemes karácsonyi és boldog új évet. Mi is jól vagyunk, 18-án vágjuk le a dísznót. Hallom, hogy a Sz... Antit 3 évre lezárták, én nagyon sajnálom. Különösebb újság nincs. Maradunk szívvelyes üdvözléssel H... M. és családja. XII. 13.

1955. tájára már kezdted megtapasztalni: templomjáró nép a Kis utca, Nagyfalú, Tódás, Zsillér, Gróza-tér népe. Nem siet el a vasárnapi misére menetelt a legszegényebbek lakta Kekecs, Újtelep.

Öreganyád ellenben, meg a többi öregasszony a Kekecsról – meg nyilván Újtelepről – akkor még el nem maradna egy miséről sem! Hogy az istentelen beszédre hajlamos férfinép is kövesse – ha csak teheti – asszonyát a templomba.

Később – a hetvenes, nyolcvanas évekre? – csappan meg alaposan a templom férfinépe.

A plébánia a kolhozosításkor gazdaház volt, amelyet halála előtt a tulajdonos Hódosi Etelka, Hodács Ágoston házvezetőnője az egyházra íratott. 1950 táján a rendőrség itt működött, pincéjében voltak bezárva a nem engedelmeskedő gazdák.

A mai (2004-ben mai) óvoda volt eredetileg a paplak. Amikor áttelepült jelenlegi helyére a plébánia, a másikat a község, illetve az állam elvette. Még 1990-ben is „Paplak”-ként volt bejegyezve a telekkönyvben, gyorsan átvittek az állam nevére. Ilyen pontosan, szépen dolgoztak a kommunista időkben az elvtársak!

A tévész-kantán később épült az óvoda udvarában; ma már össze akar dűlni. Az egyház fölhasználná, újjáépítené, ha visszakapná a portát. Az idő múlásával egyre kevésbé lesz használható.

2003-ban, május első vasárnapján majdnem tele az istenháza. Férfi – rajtad kívül – csak a kóruson; lenn, jobbra hátul (melletted) néhány, akit lassan a betegek kenete vár. Gyászba öltözött ángyi balról, fiát nem képes feledni. Előtte húgod. Amott a másik, öcséd kisleánya.

Szalbek-Iratos

Részlet Sarusi Mihály készülő könyvéből

Testvér, testvér.

Másik ángyi – egyenesen a Gyöpszélről jövet – a kórusra csalna.

Othon, ennyi édes öreganyám, húgom, néném között.

– Így könnyű... itt is itthon lenned.

1955-ben, 2003-ban. Egyvégében!

1956: új kultúrház épül.

Benedek Sándor, a későbbi művelődési ház igazgató 1949-ben került Kisiratosra tanárnak.

– 1956-ban lett úgy-ahogy kész a kultúrház; elhúzódtott az építés, soha hivatalosan nem volt átadása.

1967-re lett kész. Az első műsor így nézett ki: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*, a Békéscsabai Jókai Színház játszotta. Még mindig nem volt betatarozva, -vakolva. A tévész építette.

Számítan-fizika szakon végzett a Bolyai Egyetemen 1949-ben, pankotai.

– Orosz kivételével mindent tanítottam, 1949-ben románán kezdtem; s kultúrházigazgató lettem.

Az 2004-ben is.

A helyi színjátszást 1952-től 1989-ig szervezi.

– Erőszakolták, enélkül nincs bál se! Kellert vigyem a listát, hogy mit játszunk. Az utolsó években le kellett írni a teljes műsrot, a zeneszámok címét is! Csak a műsorszámok 20 száraléka lehetett magyar. Aradon a tartományi és a megyei kulturális osztályon kellett bejelentnem a műsrot.

– Minden vasárnap bál volt. Előtte be Aradra, utána újra: beszámolni, milyen nevelő előadás volt a bál előtt. Politikai. Batyubál újévkor, búcsúkor; nem lehetett, csak ha van műsor vagy előadás a kukoricaterméről, esetleg a szocializmusról.

– A végén lagziba se mentem, nehogy amiatt is faggassanak.

Ki mit mond, továrisai az elvtársaknak.

– Itt és a környéken ezeket a daljátékokat, operetteket, népszínműveket játszottuk: *János vitéz*, *Falu rossza*, *Piros bugyelláris*, *Maricza grófnő*, *Csárdás királyné*, *Liliomfi*, *Sári bíró*, *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*, *A csikós*, *A bor*. És egyéb darabokat, például Kovács Ferenc egyfelvonásosait; az egyik Kossuth és Bálcescu lip-

pai találkozásáról szól, a másik pedig Bem József és Petőfi Sándor barátságáról.

– Nem volt szabad máshová is mennünk, de például a János vitézt elvittük Kisperegére. Micsoda hatása volt, amikor a színpadon a huszárok elővették a magyar zászlót...! Valahogy megúsztuk.

A színjátszók többsége 18-20 éves volt, de akadott idősebb is.

– Az 1960/70-es években Nagyiratosra, Majlátra, Kisperegére jártunk szavalni, azok meg hozták. Ezzel a három faluval volt a legjobb kapcsolatunk – vélekszik egy volt színjátékos az Úr 1980. évében.

1996: rock-passiót ad elő a helybéli fiatalok csoportja. Piklor László mérnök tanár szerezte a zenéjét, tanította be s adott elő legelőször ez év nagybőjtjén, majd évente újra. Hangfölvétel készült (1999-ben) róla, 2000-ben nagy sikerrel Aradon is előadják. Bemutatták még Pécskán, Temesvárt.

1957-ben kezdődött a villamosítás.

– A villamosítást a tévész kezdte, az egyik épületben német traktorral hajtottuk az áramfejlesztőt. A 4 kilométer hosszú falut először mi villamosítottuk, nem az állam. Egy, másfél évig tartott, aztán az állam csinálta tovább. Véglegesen a '70-es években lett Kisiratos villamosítva; a Kisiratos-Kürtös közti utat a villamosítás kezdetén, az '50-es évek végén aszfaltolták először.

Formanek és Almási doktor apja, Almási György szervezte a villamosítást. Almási György akkor már a tévész alkalmazottja, ő járt utána, hogy jöjjön a faluba villanypózna.

– Formanek László iskolaigazgató volt az egyik szervezője; Andó Anti néptanács elnök akkor pártaktivista volt.

– A Kiskultúrbán népgyűlés, amelyen nagy tömeg vett részt. Elfelejtettem, mit kell mondanom, nem kapcsoltam föl a villanyt! Az volt a jelszó: „...Kigyulladnak Iljics lámpái”, de én nem figyeltem. Amikor másodszor mondta Andó

Anti: – Kigyulladnak Iljics lámpái! –, fölkapcsoltam a villanyt, valóban megjött Kisiratosra Iljics lámpása.

– Almási Gyuri, Formanek László, Sávai János együtt szervezték a villamosítást. Jöttek az ellenőrök, itt voltak egy hétig. Az embörök úgy vótak vele, na, most elviszik őket a börtönbe! Egy tarisznyában volt a falu pénze, amit a villamosításra összeszedtek az emböröktől, nyolc lej volt a differencia.

– A kollektív bírta meg őket a szervezéssel. Oszlopot, drótot vöttek, ők szödték össze a pénzt. Gyuri, ú vót a bandagazda, hozta a sok fenyőt Székelyföldről.

– Csak annak volt bevezetve, aki kollektívtag volt. Csak annak világítottak, aki belépett a Szabó Árpád Szövetkezetbe.

1958-ban megjelenik Kovács Ferenc *Iratosi kertek alatt* című népköltési gyűjteménye Bukarestben, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó gondozásában, Faragó József előszavával.

Ronggyá olvasott példányából ma már csak néhány kötetet őrizhetnek a kisiratosiak. (Egy ilyen újrakötött példány van a történelmi könyvesházában.) A népköltészetet kedvelő és értő olvasók körében e kötetnek köszönhetően vált ismertté a falu neve az anyaországban is. Egy-egy Kovács Ferenc által a faluban lejegyzett népköltészeti alkotást azóta is gyakran idéznek, újrakötölnék; ilyen például a *Bogár Imre* című betyárballada, amelynek gyönyörű változata került a könyvbe.

– Erre az időre már majdnem mindenkit behajtottak a kolhozba.

– 1950-ben alapították a Szabó Árpád Kollektívot. Kása Istváné, Kása Béláé, Kása István fiáé, Kása Lacié meg Szalai üres telke; ide telepedett a kollektív.

– Első elnöke Szanda Anti; utána elmönt iskolára, Lévai Jani lött, talán elnök volt Papp Misa is, majd újra Szanda Anti. 1982-ben Szelelki József az elnök.

1950: 77 család, 217 hektáron, 4 millió lej alapítókkal alapították. Egy hektáron 20 mázsa gabona terem. 117 szarvasmarhájuk van, a bevétel 6-7 millió lej.

– A tévész ötvenben alakult. Ötvenkettőben behajtottak mindenkit, ötvenötben Romániában mindenki belépett! – regéli V. Valentin, mint Bálint, aki az aradi vonaton mondja a magát 1980-ban. – Az uraság inkább kiszúrta volna a szemit, mint hogy ilyenkor így álljon a kendőr. Rég kazlakban állna szeptember 18-án.

– 1950–1981: a kisiratosi tsz elnöke Szanda Antal, 32 évig elnök. Ű akarta, hogy Kurtics hon tartozzunk; jobb lett volna Nagyiratoshoz!

1950-es években, az általános iskolák 6. osztályosainak olvasókönyvében fölülhet *Az iratosi harmadik fiú* című írás róla szól – a faluról, a gyarapodásról, a rátermett parasztemberekről s vezetőikről.

– ...Kitüntetésem közül a legnagyobb A Szocialista Munka Hőse érdemrend. A különböző évfordulókon vagy tíz 1. és 2. osztályú állami kitüntetést, érmet kaptam.

Ficzay Dénes, Arad mindentudó irodalomtörténész, helytörténész tanára regéli később: 1958-ban bemegy az aradi könyvesboltba egy iratosi ember, keresi Kovács Ferenc könyvét és azt mondja:

– Elintézzük mi azt a híres Kovácsot! Rágalmazza a családot!

A könyv Aradon egy nap alatt elfogyott, az amerikasok 500 lejt adott érte – emlékezik Ficzay tanár úr a csonkaországi üzletekben 14 forintért vesztegetett munka megjelenésére.

Az Iratosi kertek alatt című népköltési gyűjteményben közreadott csúfnevek egyikét vette – nyilván okkal – magára az illető. Pedig a gyűjtő nem tette hozzá, mely csúfolódó név kire, kikre vonatkozik. Krónikánk szerzőjének 1992-ben látott napvilágot Pestbudán, az ELTE-n *Kisiratos ragadványnevei* című, pár száz példányban kiadott, csak a szűk szakmának szóló munkája, de az egyetemre járó Arad megyei fiatalok jóvoltából eljutott a híre mellett néhány fénymáslata is a faluba. Így a nevezett szerző egy ideig óvakodott egyik-másik testvére szemébe nézni, mert hasonlót ígértek neki, miután elkötötte azt a hibát, hogy minden csúfolódó és ragadványnevezet hozzáette (nem gondolva a nyolcvanas években arra, hogy egyszer eljut ez a kis kötet azokhoz, akikről szól), kit illet a becses megnevezés.

(folytatjuk)

Az élet kereke

Emlékezés Szabó Gyulára utóéletének 30. napján

Folytatás a 7. oldalról

Valahol azt olvastam, hogy kétféle igazság van, Preneusokon inneni és túli igazság. Csak az a kérdés, hogy az ember melyik oldalon van, és milyen az az ember. Szerintem minden embernek két oldala van: jó és rossz, s lehet az egyik embernek csak a rossz oldalát mutogatni és szidni, s a másik embernek csak a jó oldalát mutogatni, és az égig magasztalni.”

A Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium tehetségmentő tanárai fedezték fel a negyvenes évek elején, akárcsak a vargyasi Borbáth Károlyt, aki történelmünk „félelmetes memóriájú” mindentudójaként majd háztájságokban hordja *A sátán labdáit* – „infarktus-szerző” – öt kötetének „épitőtelepére” a (Ceașescu-időkből zárolt) történeti forrásmunkákat. Szülőfalujában a feledhetetlen emlékü Kozma Miklós kántor-tanító úr volt az, aki „feltarisznyálta” a „tudás fája” felé vezető első székelyútra. Bizonyára kevesen tudják, hogy az említett Kozma Miklós *unitárius énekeskönyvünk* egyik dallamszerzője. A Petőfi-élményekkel is telítő székelykeresztúri évek után Kolozsvárt „röpködte körül” a „tudás fáját”, a Bolyai Tudományegyetem bölcsész karán. Még egyetemi hallgató, amikor első elbeszélése megjelenik, de már a bukaresti Irodalmi Könyvkiadó egyik kolozsvári szerkesztője. Hogy aztán a huszonötödik születésnapjára megjelent *Gondos atyafiság* első kötetével – önmaga számára is teljesen meglepő módon – „berobbanjon” az irodalomba.

Mint utólag kiderült, a második kötet már olyan „időzített bombának” bizonyult, amelynek utóhatását élete végéig szenvedte.

Közös szülőföldünk a két Homoródméte. Alighogy megtanultam lovagolni, tízéves koromban Rózsa Sándor lován vágattam a „túlso vízmentére”, a Kis-Homoród völgyébe – be egyenesen a Gondos portára. Az első világháború harctereit Tamási Áronnal és két nagyapámmal túlélt néhai Dombi Mózes tanító úr ugyanis nemcsak Rózsa Sándor lovára ültetett fel az ötvenes évek derekán. Gábor Áron hangját is ki lehetett hallani abból, *ahogyan* a kicsiny Recsenyéd négyelemis iskolájában egy szép napon bejelentette: „*immár nekünk is van írónk!*” Amiképpen a *regény fogalma* Móriczhoz kapcsolódott először tudatomban, úgy attól kezdve Szabó Gyula testesítette meg számomra – az *Író*t.

Ha van Móricz-formátumú írója az erdélyi magyar irodalomnak, akkor Szabó Gyula kétségtelenül az. Ha van Móricz-formátumú írónk, aki – szerencsénkre – a leginkább elütött Móricztól, úgy Szabó Gyula mindenképpen az. Bevallása szerint Móriczknak minden sorát már akkor elolvasta, amikor még nem is sejtette, hogy va-

lamikor író lesz – de nem követni akarta őt, hanem felnőni ahhoz a művészi magaslathoz, amelyen Móricz Zsigmond jelentette a mércét. Előszörban nagyhatású *Erdély-trilógiájával*. Megtiszteltetésnek vehette, hogy amikor megjelent történelemfilozófiai regényfolyamának első kötete, *A sátán labdáit*, nyomban Móricz- és Bánffy Miklós trilógiájával vetették egybe vállalkozását. A regényfolyam öt kötetének ismeretében immár biztossággal állíthatjuk: Szabó Gyula nem maradt alul ebben az összehasonlításban.

Ha a *Gondos atyafiság* egy történelmileg lezárt korszak szépírói összege, *A sátán labdáit* úgy sugallja a mindenkor mához szóló tanulságokat, hogy mindennapi érzékletességében bontja ki, tárja fel előttünk a történelmi idő dimenzióit. Olyanformán, hogy minden sorából kiérezhessük: mai és holnap önmagunkért nyitja meg az erdélyi fejedelemség legválságosabb történelmének csataterét. A történetkutató persze ismeri a geopolitikai alaphelyzetet: Erdélyben a két rossz közül mindig csak a kisebbiket lehetett választani. *A sátán labdáit* hömpölygő tényáradatával szembesülő mindenkor olvasó előtt azonban még sincs eleve eldőlvé semmi. Az íróval együtt éljük újra a válságokat és választásokat, mintha csak bennünk nyerne végső értelmet az a sok – annyiszor hiábavalónak tűnő – küzdelem. Állunk nyitott orcával a történelem nyílt színterein, állunk védősik és pajzs nélkül a megidézett csatatereken, és elhatalmasodó erővel érezzük, hogy az írás az egyetlen önvédelmi fegyverünk, mely önfenntartó dolgunkban óvhat, elveszejthet vagy előbbre vihet. Ha nem született volna meg annyi levél, krónika, emlékirat, országgyűlési jegyzőkönyv – tudatosítja Szabó Gyula –, miként tudnánk rálátni a mába vezető utak kitaposóinak/megtaposóinak örökemberi céljaira?

Pályakezdésére visszatekintve egyszer azt mondta: írt annyi verset, hogy megtudja: nem született költőnek. Bizonyára akkor az egyszer nem mondott igazat. Amikor már nem volt jártányi ereje s a golyóstollat is alig tudta kezében tartani: versben búcsúzott. Élete párjától, magától az Élettől, amely annyiszor keresztre feszítette.

Amikor szíven ütött a hír, hogy 2004. december 21-én hajnalban, életének 75. évében elhunyt Szabó Gyula, az első gondolatom az volt: a Magyar Örökség kitüntető elismerést nyújtó kuratórium figyelmébe ajánlom az egyetemes magyar irodalom e kiemelkedő alkotójának életművét. Fél óra múltán megérkezett a válasz: küldjem nyomban az indoklást.

Elhangzott a kolozsvári belvárosi unitárius templomban, 2005. január 21-én.

KELEN FERENC fotóművészről

Vallomás az élet keserűen-fanyar oldaláról

Ha valaki több mint fél évszázada fotográf, az legfeljebb csak arra utal, hogy nem lehet fiatal az illető. Ha hozzátesszük azt, hogy a 20. század második felében igen sűrűn katagottatta fényképezőgépet, akkor már sejtethető, hogy nagy idők nagy eseményeinek lehetett a szemtanúja és krónikása. Ha pedig kiegészítjük a portrévázlatot azzal, hogy mindmáig fiatalos kedvvel és művészi alázattal viszonyul a megörökítésre méltó témához, akkor kirajzolódik előttünk Kelen Ferenc aradi EFIAP-fotóművész gazdag pályáéja.

Nem gyermekfejjel vette a kezébe a gépet, hanem férfikorban, amikor a fényképezés kenyerkeresethez segítette. Később beteljesült: a helyi sajtóban eltöltött fotóriporter évtizedek kiváló iskolának bizonyultak. Am Kelen Ferenc a művészfotózásban látta meg a továbblépés lehetőségét. 1968-ban felélesztette sok évtizedes tetszhalálából az 1906-ban alakult Aradi Fotóklubot. Nevez hazai és külföldi alkotók munkáit hozta el a Maros-parti városba. Első aradi tagja volt a Romániai Fotóművészek Országos Szövetségének.

Világot látott fotósként is hű maradt jóval szerényebb lehetőségeket nyújtó szülővárosá-

hoz. Megválasztása a Fotóklub tiszteletbeli elnökének pedig azt mutatja: újra megtalálta a közös hangot a fiatal pályatársakkal, akik igénylik tapasztalatát.

Hazai szakkörökben is szépen cseng Kelen Ferenc neve, de Ausztriában, Izraelben, Magyarországon és Németországban is visszhangos sikereket ért el képeivel. Excellence FIAP elismerése, a gyulai Székely Aladár művésztelep tagsága, Orbán Balázs nívódíja, békéscsabai, kaposvári, orosházi, legutóbb pedig budapesti kiállítása arról vall, hogy Kelen Ferenc a fényérzékeny lemez nyelvén „szólva” valami olyasmit tud, amit kevesen mások.

Az utóbbi években született fotói a múlt és a jövő szimbiózisára, az élet keserűen-fanyar oldalára hívják fel a figyelmet. Az értő szemlélő a 81. életévét taposó művész rezignáltságát is felfedheti munkáiban. Mintha egy kicsit kívülről, brechtiesen szemlélné a világot.

Művészete őszikes hangulatának varázsa hatalmába keríti a szemlélőt.

Kelen Ferencnek még sok a mondanivalója közös dolgainkról.

PUSKEL PÉTER

Modern közlekedés

HIRDESSEN

az IRODALMI JELEN-ben

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

E-mail: ij@nyugatijelen.com

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax)

Occident Média kft.

IRODALMI JELEN

Kiadja az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://ij.nyugatijelen.com>, ij@nyugatijelen.com.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 100 000 (10) lej/ 680 Ft/ 2,50 €
+ kézbesítési díj

egy évre: 180 000 (18) lej/ 1250 Ft./ 5 € + kézbesítési díj

Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes, Nagyálmos Ildikó (Vers), Mészáros Sándor, Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Színház, Művészetek), Irházi János (Kaleidoszkóp, Levélváltás), Eszteró István, Sántha Attila (Főmunkatársak).

Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Ez a lapszám 10 584 példányban jelent meg, ebből az előfizetők száma 5584.

Kulturális hírek

Elhunyt Tar Sándor

Január 30-án hajnalban, hatvannégy éves korában elhunyt Tar Sándor József Attila- és Krúdy Gyula-díjas író. A hajdúsámsoni születésű alkotó elsősorban szociografikus ihletésű szépprózai műveivel vált ismertté. Legutóbbi kötete *Az alku* címmel jelent meg tavaly a Noran Kiadónál.

Farkas Árpád visszautasította a kitüntetést

Dr. Mádl Ferenc Farkas Árpádot a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjével tüntette ki. A József Attila-, Berzsenyi-, Magyar Művészetért-díjas költő, a Balassi Kard jutalmazottja az alábbi levél kíséretében utasította vissza a kitüntetést.

MÁDL FERENCNEK, A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK Tisztelt Elnök Úr!

Örömmel vettem tudomásul, hogy Ön a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével magas kitüntetésben részesült.

„Leleskülségem addig tartott, míg felkerestem e kitüntetés honlapját, melybe rögzítve nagyon: „1.& (2) A Magyar Köztársasági Érdemrendet a miniszterelnöknek a kormány hozzájárulásával tett előterjesztésére a feladatköre alapján illetékes miniszter előterjesztésére” adományozza a köztársasági elnök.

„Ismervén az Ön affinitását nemzetünk határmódosítás nélküli egységét iránt, álláspontját a népszavazás ügyében, csak sajnálhatom, hogy nem tekinthetek el a magyar kormány szerepétől e kitüntetés odaítélésében.

„E kormány a kettős állampolgárságról szóló népszavazás előtti kampányában megvádolta a határon túli magyar nemzeti közösségeket Magyarország és állampolgárai kifizetésének szándékával. E kormány, pontosabban annak fője ellenünk hangolt kampányának számunkra oly szomorú sikere után támogatásról biztosított, és egyben biztatott bennünket „kettős identitásunk” megőrzésére és fejlesztésére. (Amivel eddig valóban nem rendelkeztünk.)

„Nem tudom, a miniszterelnök úr mennyire ismeri az identitás szó fogalmi jelentését, de én, aki másfél milliányi sors társammal több mint ötven éve küzdelemre kényszerültem egyetlen emberi és nemzeti önazonosságunk megőrzésére, 2004. december 5-e után nevésegesnek érzem egy kitüntetés örvében kiemelkedni közülük, fölmagasztalódnak e tudathasadásos igényhez.

Tisztelt Elnök Úr, december 5-e előtt talán nem kényszerültem volna e magas kitüntetés elhárítására.

Elnézését kérem, de az Ön sepsiszentgyörgyi, nemzeti sorskérdéseink iránt érdeklődő látogatása alkalmából futólagos kézszerítése is többet jelent számomra minden, e jelenlegi kormány által javasolt és érintett érdemrendnél.

Sepsiszentgyörgy, 2005. január 26.
Kiváló tisztelettel, FARKAS ÁRPÁD

Meghalt Efraim Kishon

Életének nyolcvanegyedik évében, szívroham következtében elhunyt Efraim Kishon (Kishont Ferenc) magyar származású izraeli író. Az 1950-es években elhagyta Magyarországot és 1957-ben Tel-Avivban kabarészínpadot alapított. Írásai a pesti zsidó humor hagyományait folytatta. Több mint ötven könyve jelent meg, műveit harminchétfel nyelvre fordították le. Számos nemzetközi díj mellett a Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztjével is kitüntették.

A Látó díjazottjai

A folyóirat tavalyi megjelent lapszámainak szerzői közül Gulyás Miklós és Sebestyén Mihály prózai írásaiért, Simonffy József verseiért vehette át az elismerést, illetve a Látóban megjelent recenziojáért debüt-díjban részesült Vári Csaba kolozsvári egyetemi hallgató. A díjakat átadó Gálfalvi György, a Látó főszerkesztő-helyettese elmondta, az idén először a külföldön élő szerzők irányába is nyitottak.

Háy János darabja nyert

A Magyar Rádió Rt. és a XXI. század Magyar Drámájáért Alapítvány játékán Háy János darabja nyerte el a zsűri és a közönség díját, mely elismerésekért egy Szász Endre-grafikát vehetett át. Az írók – Háy János, Kiss Csaba és Thuróczy Katalin – és a rendezők – Almási Tóth András, Pinczés István és Soós Péter – felkérés, illetve jelentkezés alapján vettek részt a versenyben. A szerzők egész éjjel írták drámáikat a *Börtönlázadás Brazíliában* című hír alapján a Budapesti Kamaraszínház Tivoli Színházában, majd sorsolással eldöntötték, hogy melyik rendező melyik drámát viszi színpadra.

Bárka-díjak

Január 25-én, a Bárka című folyóirat estjén átadták a lap társadalmi szerkesztőbizottsága által tavaly év végén odaítélt Bárka-díjakat a Trafóban Vámos Miklósnak, Kiss Lászlónak és posztumusz Körmeny Lajosnak. Az esten közreműködött, felolvasott a lap főszerkesztője: Elek Tibor, szerkesztője: Grecsó Krisztián, valamint Kiss Ottó és Németh Zoltán munkatársak.

Brit irodalmi díjat kapott Szirtes György

A nyolcvéves kora óta Londonban élő költő, műfordító *Reel* című verseskötve kilenc jelöltet maga mögé utasítva T. S. Eliot díjban részesült. A díjat odaítélő háromfős testület szerint a most 56 éves Szirtes György kötete „mély érzésekkel áthatott versek briliánsan virtuóz gyűjteménye, amelynek témája az otthon elhagyásának és a történelem árulásainak a személyiségre gyakorolt hatása”. Szirtes György Londonban nőtt fel, majd ott, illetve Leedsben tanult művészettörténetet. Versei 1973-ban kezdtek megjelenni országos folyóiratokban.

A Szépirodalmi Figyelő kitüntetettjei

A Szépirodalmi Figyelő 2004-es díjazottjai Bánki Éva és Szócs Géza. Szerkesztőségét díszoklevelet Kelemen Lajos kapott.

E-MIL közgyűlés Kolozsváron

Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának általános közgyűlése március 5-én, szombaton 11 órakor kerül sor Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum Egyesület székelyében.

A Választmány a következő napirendi pontokat javasolja a közgyűlésre: az elnök beszámolója (Sántha Attila), a Választmány többi tagjainak beszámolója (Böszörményi Zoltán, György Attila, Orbán János Dénes, Szávai Géza), a tiszteletbeli elnök beszámolója (Fodor Sándor), a cenzor beszámolója (László Edit), az Etikai Bizottság beszámolója (Böloni Domokos, Kötő József, Farkas Wellmann Éva), az intendás beszámolója (Márkus Barbarossa János), általános vita, egyebek, az új Választmány megválasztása.

A közgyűlés alkalmából szervezett irodalmi est vendége Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke. Könyvbemutatójára március 4-én 18 órakor kerül sor az Erdélyi Múzeum Egyesület székelyében. (Jókai/Napoca u. 2.)

Elhunyt a 20. század legnagyobb amerikai drámaírója

Hosszú betegség után, 89 éves korában elhunyt Arthur Miller, a világhírű amerikai drámaíró. Otthonában, a Connecticut állambeli Roxburyben érte a halál, családtagjai körében. Néhány hete jött ki a kórházból.

Egyik legtöbbet játszott drámája, *Az ügynök halála* a 20. század egyik klasszikus darabja, de nagyszerű művek sorát hagyta maga után: *Pillanthatás a hídról*, *Salemi boszorkányok*, *Bűnbeesés után*. Miller életének meghatározó élménye volt egy nagy szerelem: rövid életű házassága Marilyn Monroe-val.

Balassi Bálint-émlékkard

Idén kilencedik alkalommal került sor a Balassi Bálint-émlékkard átadására. Az ünnepélyes ceremóniát hagyományosan február 14-én, a Gellért Szállóban rendezték meg. Az idei díjazottak Ferenczes István csíkszeredai költő, a Székelyföld folyóirat alapító főszerkesztője, és Tuomo Lahdelma finn műfordító voltak.

Kex és Tea

Március elsején a Marczibányi Téri Művelődési Központban (Bp., II. Marczibányi tér 5/A) kávéházi hangulatú, kortárs irodalmi estet szerveznek az ifjúságnak. Vendég: Háy János költő. Az esten elhangzanak a költő saját művei és kedvenc versei. Belépés díjtalan.

Úton az Úton

Jack Kerouac *Úton* című művének eredeti kézírata, amely 2001-ig egy könyvtárban porosodott, most elindult, hogy bejárja Amerikát, mint a szerzője annak idején. A szerző 1969-ben bekövetkezett halála után a tekeres némi hanyattatás után a New York-i közönyvtárban kötött ki. 2001-ben egy indianapolisi milliós 2,43 millió dollárért megvette egy aukción, és útjára bocsátotta, hadd járja be a kézirat azt az utat, amelyről szól és amelyen szerzője is végigjárt. A tekeres most Romából érkezett az Egyesült Államokba, ahol egy monstre performansz keretében olasz írók és színészek olvasták fel, mielőtt Iowába utazott, ahonnan március közepén Las Vegasba távozik majd. Az úti célok között szerepel még Washington, San Francisco és New York.

A kiállításon 60-as évekből jazzzene szól, s a látogatók korabeli filmrészleteket is láthatnak, Kerouac hangját is hallhatják, amint felolvas műveiből.

Magyar stand a Salon du Livre-n

Március 18–23. között zajlik a legfontosabb franciaországi könyvkiadási és irodalmi esemény, a párizsi Salon du Livre, melynek ideje alatt a Párizsi Magyar Intézet (PMI) is falain kívülre helyezi átmenetileg rendezvényi helyszínét: a könyvszalonnán immár negyedik alkalommal képviseli Magyarországot önálló standdal. 2005-ben – melyet az UNESCO is hivatalosan József Attila emlékének nyilvánított – a magyar standnak is a költőírás lesz a kiemelt szereplője.

Összeállította NAGYALMOS ILDIKÓ

Lapszámunk szerzői

- Balázs Imre József** – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a Korunk szerkesztője. Kötetei: *Ismét másnap* (1998), *A nonszalans esélye* (2001), *A Dél-Párizs nyárikert* (2001), *Hervay Gizella* (2003), *Humor az avantgárdban és a posztmodernben* (2004), Selyem Zsuzsával közösen.
- Bartis Ferenc** – 1936-ban született Gyergyószárhegyen. Egy ideig a marosvásárhelyi Új Élet riportere, majd Magyarországra telepszik. Legutóbbi kötete: *Életárvitel* (2004).
- Bágyoni Szabó István** – 1941-ben született Bágyon, író, költő, műfordító, újságíró. Első kötete *Földközlelben* (1976) címmel jelent meg. A Szabad Föld kulturális rovatának és a Poliszna szerkesztője.
- Bertha Zoltán** – 1955-ben született Sentesen. Irodalomtörténész, kritikus a Károly Gáspár Református Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Sorsütőkör* (2001).
- Bodó Barna** – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, jelenleg Temesváron él. Egyetemi tanár, író, politikus, a Szórvány Alapítvány elnöke.
- Bodor Pál** – 1930-ban született Budapesten, író, költő, szerkesztő, volt az Utunk belső munkatársa, az Irodalmi Könyvkiadó magyar részlegének főszerkesztője, ő indította be a bukaresti televízió magyar nyelvű adását. Jelenleg Budapesten él, a Magyar Nemzetben Diurnus néven éveken át napi jegyzet-rovatot szerkesztett. Jelentős prózaíró, számtalan kötete jelent meg.
- Borcsa János** – 1953-ban született Kézdivásárhelyen. Kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Méliusz József* (2002).
- Brauch Magda** – 1937-ben született Temesváron, nyelvész. Legutóbbi kötete: *Közös anyanyelvünkért* (2003).
- Cseke Péter** – 1945-ben született Recsenyeden, író, újságíró, szociográfus, egyetemi adjunktus, a Korunk szerkesztője.
- Csiki László** – 1944-ben született Sepsiszentgyörgyön. Költő, író. Egy ideig a bukaresti Kriterion Könyvkiadó, illetve a kolozsvári Utunk hetilap szerkesztője. 1984 óta Magyarországon él, számos díjjal, többek között József Attila-díjjal tüntették ki.
- Farkas Wellmann Éva** – 1979-ben született Székelyudvarhelyen. Kötete: *Itten ma donna választ* (2002).
- Ferencz Zsuzsanna** – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró. Legutóbbi kötete: *Kik és Mik* (2003).
- Fodor Sándor** – 1927-ben született Csíksomlyón. Több regény és elbeszéléskötet szerzője. Gyermekek számára írt, számos kiadást megért Csípike-regényét több nyelvre lefordították, színpadra alkalmazták. Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tiszteletbeli elnöke.
- Füzi László** – 1955-ben született Lovón. Irodalomtörténész, kritikus, a *Forrás* című folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *A semmi közelében* (2003).
- Gáspár Attila** – 1965-ben született Nagyváradon. Színész, médiászakértő, az Alter-Native Nemzetközi Rövidfilmfesztivál alapítója és művészeti vezetője. Tanít a Sapientia Egyetem marosvásárhelyi kommunikációs szakán, az Országos Audiovizuális Tanács alelnöke.
- Illyés István** – 1973-ban született Nagyváradon, teatrológus. Magiszteri képzésben részesült a BBTE irodalomelmélet tanterében.
- Kántor Zsolt** – 1958-ban született Debrecenben. Hét verseskötete jelent meg. Hét évig volt a Tevan Kiadó igazgatója, jelenleg a Hungária Nyomdánál dolgozik.
- Kovács Katáng Ferenc** – 1949-ben született Nyíregyházán, 1982 óta Norvégiában él, jelenleg az oslói egyetem médiamérnöke. Filmes, író, fordító, festő, irodalomszervező, legutóbbi kötete: *Tiszta szívvel* (2004).
- Lászlóffy Aladár** – 1937-ben született Tordán. Több mint harminc könyv (versek, mesék, novellák, esszék, tanulmányok, regények) szerzője, 18 díjjal, többek között József Attila-díjjal és Kossuth-díjjal tüntették ki. Legutóbbi gyerekkönyve: *Csudaóra* (2001).
- Magyar Agnes** – 1975-ben született Kolozsváron. Magyar és spanyol szakot végzett az ELTE BTK-n, jelenleg Budapesten él. Első kötetevel (*Periton*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2004) elnyerte az E-MIL Méhes György debütdíját.
- Márkus Béla** – 1945-ben született Bükkaranyoson. Irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Külön sors – külön irodalom* (2003).
- Mészáros Sándor** – 1959-ben született Bonyhádon, irodalomkritikus, szerkesztő. Kötetei: *A két hegyen túl* (1987), *Szövegkijáratok* (tanulmányok, 1992, Keresztury Tiborral közösen).
- Páll Zita** – 1972-ben született Sepsiszentgyörgyön, kritikus, magyar-angol szakot végzett a BBTE-n. Kötete: *Milyen fejjel varródhat az ex-macska nyakához?* (2003).
- Pécsi Györgyi** – 1958-ban született Zalaszántógróton. Irodalomtörténész, kritikus, az Új Könyvpiac főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróba* 2 (2003).
- Péterszabó Ilona** – 1957-ben született Törnyán. Kötete: *56 után 57-en a temesvári perben* (2002).
- Puskel Péter** – 1941-ben született Aradon. Újságíró, helytörténész. Legutóbbi könyve: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).
- Sarusi Mihály** – 1944-ben született Békéscsabán. József Attila-díjas, Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas, a Magyar Nemzet munkatársa. Legutóbbi könyve: *Balaton fiúk* (2003).
- Simó Márton** – 1963-ban született Úriházyban. Vállalkozó, az Erdélyi (könyv) Műhely szerkesztője. Legutóbbi kötete: Bozgor (2004).
- Tar Sándor** – 1941-ben született Hajdúsámsonban. Számtalan kötete jelent meg. Legutóbbi: *Nóra jön* (2000). József Attila-díjas. 2005. január 30-án hunyt el.